

57387

A-H;

fosszília fosszília

2000. I./1.

fosszília

FOSSZÍLIÁ

Főszerkesztő
DOMOKOS TAMÁS

Szerkesztik
BORDÁS SÁNDOR, ORCSIK ROLAND, TAKÁCS KATALIN, VARGA PÉTER

Munkatársak
ODORICS FERENC, ÖTVÖS PÉTER, SZILASI LÁSZLÓ

Lapterv
TÓTH PÉTER

Tördelés
EGÉSZ TAMÁS

Korrektor
DOMOKOS KATALIN

E számunkban HIDEKI FUJI, KORO HONJO és NOBUYOSHI ARAKI
fotóit közöljük

Megjelenik negyedévente

Kiadja a

Messzelató

Felelős kiadó: Jancsák Csaba
Szerkesztőség címe: 6725 Szeged Boldogasszony sgt. 6.
Telefon/Fax: (62) 544-759
Drótposta: fossilia@freemail.hu
Támogatók: Főiskolások a Szegedi Universitásban Alapítvány,
SZTE Kulturális Iroda

A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség címén

i morte xpi scripta e ad a carne n in scripta e dnm
 ad a carne. q ad na e mediu q dnm uim carm
 q p omi pccator q mgnit p mediu mgnit me
 dia q dnm pmo. h caro no mgnit mgnitur die q di
 uinitati. est ei caro ab dia i morte scripta no in a de
 uinitate. q diuinitati no e uim carm mediantia dia.
 q p. q equal carum est immediate p etna psona.
 psona. q. h. i die se mgnit p gnam imediate. cu
 g mgnit sit mgnit uim q dnm psona. ut q qd
 affit ad uim carm psona imediate diuinitati mgnit.
 q. h. q. ad ad uim carm dnm fides di dnm mgnit
 p carm appit sibi apertur. ita ut q mediantie dia fides
 dei carm affit psona. q p. mgnit distans no mgnit
 n p mediu qd mgnit distat ab carm q pda ab mgnit. h. qd
 psona distat a diuinitate q ad. q. qd. mgnit diuinitati
 n mediantie dia. q. uim ut q no affit psona diuinitati
 distans spm. mgnit ei eia p uim mediu uim carm ad fides
 i carm mgnit. q illud quo mgnit mgnit e mgnit psona. p
 ad quo mgnit fides psona e mgnit psona. h. ad mediantie spm

„Procedere autem per similitudines varias
et repraesentationes, est proprium poeticae,
quae est infima inter omnes doctrinas.”

Thomas Aquinas

[illegible][illegible]

<i>MILKO VALENT</i> versei	5
A miniszterelnök halála <i>KUDELÁSZ NÓBEL</i>	13
Nem akarok éhenhalni <i>MIRNICS GYULA</i>	17
Amikor mindenki terhes volt <i>JOHN UPDIKE</i>	20
Sújts a kölyökre (regényrészlet) <i>CHARLES BUKOWSKI</i>	24
Négy beszéd <i>CRISTOPH RANSMAYR</i>	50
Végvár az időben (regényrészlet) <i>HÁSZ RÓBERT</i>	61
A szalmakutyák üzenete – beszélgetés Hász Róberttel	70
A filozófia történeti rendeltetése <i>VLAGYIMIR SZOLOVJOV</i>	84
Az ősi pogány vallás mitológiai változása <i>VLAGYIMIR SZOLOVJOV</i>	93
Minimalizmus a zenében: minimális eszközök vagy minimális eredmények <i>BORIS KOVAČ</i>	110
Szexuális forradalmak <i>SIMON REYNOLDS – JOY PRESS</i>	113

MILKO VALENT

Szopjad csak gyengéden

hommage a jugoszláv homoszexuálisoknak

Yeah...

csak gyengéden a gecivel ifjú barátom
ma este nagyon kanos vagyok
fel vannak srófolva az érzékek
a sötétben ezüst csillámlik
megjött a csillagok erekiója

csak gyengéden a gecivel ifjú barátom
szádban a szellő ügyes ügyintéző
Zágráb és San Francisco felett
az ég kissé romantikus de funkcionális

csak gyengéden a gecivel ifjú barátom
szopjál csak gyengéden
fiatalok vagyunk és nincs mit szégyellnünk
nem szégyen selymet gyártani
vedd le a szemüved és a nyakkendő
helyezd magad kényelembe
vedd le a szemüved és hajtsd ölembe a fejed
tátsd ki a szád és szívjad csak lágyan
a nullás lisztet
a fölözött finom tejecskét
lassú lány blues
szívás tömködés
méz és tejföl

Yeah...

óh, hogy te milyen művelt vagy
állítom: egyetemi végzettség nélkül
nem lehetséges harmatba nyomni a fejed
csak gyengéden a gecivel
érzéssel csináld
még fiatalok vagyunk
gyorsan lediplomázunk

hidd el nem szégyen
yeah

szívjad csak serényen
civilizált és elkurvult barátom
minden olyan fenséges
minden telis-tele ritmussal
mozdulataid fürgék és kifinomultak
kezeid selymesek
ajkad és nyelved választékos
te esztéta vagy nem mongoloid
nem szereted a rockzenét
a punkot és nem káromkodszt a versben
szereted a klasszikus és disztिंगvált hangnemet
az intim csecsebecsét
mozdulataid összehangoltak
begyakoroltad a töltőtollal
hot dogot az értelemnek
csak gyöngéden a gecivel
szopjad fiú
csak érzéssel
de azért keményen
ahogy a lányok tudják
coitus interruptus az ötórás tea mellett
gecizz gecizz
yeah

óh milyen szép és hasznos
az emulzió ifjú barátom
kigyógyítja fogszuvasodásod
és mocskos fogmedredet

gecizz gyöngéden ifjú barátom
és hidd el
nem szégyen buzinak lenni
ebben a kurva világban
yeah

Fenyvesi Ottó fordítása

Írástudatlanul

leírt idő

UH

a tél sokáig húzza a ligetben
vádlni tesped az öklön mutatóujját nem hordva
szódd bele
megrepedt lucfenyő
ágaskodik szép forgószél csápjaival

uram, ön érthetetlenül és handabandázva rombolja s
megnyomorítja a nyelvet sallangokkal és ferde szépséggel

mondja m. v.; nem jó expliciten fehéren
nem

a szavak félhomálya zsákmányolja ki a népet
odafentről burkoltan

krampácsoló csákány cikkán félvér vigyor for a long time
ti meg mi
örökké kizökkent időben — rügyezik a bükk distincte
et clare

(drága, te girhes első analitika vagy)

öklön tesped az előreszegezett mutatóujj, most magában komikus
— gyarlón kék forrásról álmodik —
spirális köd telepszik a tájra

s felgomolyog gyűrűzve, törékeny tövis fonja körül
nyakát és sebes értelmét

a látvány zsibbad az istenszínű fogakon
hörpintés

értelmetlenül korhad a bükk bánata a tönkön fejszelihegés közben
köd fátyolozta
szélfúvásban

Megatonna szövés

— Szibéria.

Délidő.

egy kiskölyök bukdácsolt a
földalatti remegésben

— Nevada.

Villásreggeli.

megrezegetek a sonkás tojások
257 km-re a rádiusztól

— New York.

ENSZ-székház.

a Harlemben született nőalkalmazott
sokszorosítja

a töketlen paragrafusokat

— A Föld világa.

a szeizmográfok

tiktakolják

a véget

A hágó varázslata

a foglyul ejtett csoda mélyéből suttogás morajlik

ora pro nobis

zuhog a lapályon

...: mi, oh Istenünk, a jó és menny—dörgő

bibliai baszásért vagyunk a sivatagi homokon, az oázis

vízugarán, az agavé levelének élén; add meg nekünk ma, mi

atyánk, a bika rettenetes potenciáját meg az áldozati bárány

elomló szelídségét és Ábrahám erkölcsi erejét mi esendő lelkek

atyánk s így legyen érettünk a te végtelen országod, ha

elfogynának az asszonyok megdugjuk a sudár tevéket is akár a bölcs

beduinok nostra culpa ... és, oh Urunk, az elefántok

ficánkos orrmányába élvezünk

ora pro nobis

ora pro nobis

ora pro nobis

szenvedélyesen elbődül a nyáj: A M E N !

Szilikon korsók kóborolnak

*a pszichózis elragadó video
mely sárkányokat ereget, míg
magányunk képei féktelenül
a tudatunkba vésődnek.*

helyi hős feszített a köztársaság
téren, és kéjesen maszturbált álmatag
mozdulatokkal. markában habzott a szerelem.
hobbiból fogadott. egy rekesz sörért
sokkal izgalmasabb mutatóványokra is képes.
mielőtt még a szervek lekapcsolták,
elélvezett és megnyerte a fogadást. lágyan rámosolygott
a felügyelőre, aki nyitott pókert játszott
a jónéppel. már régóta megbékélt
kivételességével. elszenderült mélyen és ártatlanul.

+

a lány gondosan kémlelte az eget.
senki sem zavarta, és hatalmas sikere
lehetett volna. mellei precízen
ringatóztak a kirakatban, magával ragadott
a történet, s követni kezdtem e hullámvázst. tejes
paradoxonok, paradoxonok arra figyelmeztettek, hogy
öt perc múlva tizenkettő. a bőség hasonlított
a kanadai szocializmusra és a kiskereskedelemre.
a fehérnemű romantikusan csillogott, mert
így a legszebb. bugyiját száraz faszú
kukkolók nyársalták. az Ilica spirálra
emlékeztetett, amely fel tudja tartóztatni
a fiatal fehér állatkirályokat, a hajfodrok viszont
két rézharsonával zengették a magányt. és a csajszi
meg fog halni. posztumusz pinagőzét
asztrális nyugalommal konzumálja majd az isten.

+

az irodalmi kisklapecok sörrel teletöltött
korsók. legjobb szövegeik buborékpukkanások.
utcákon, legelőkön, kéglikben kóvályognak.

keresvén egy kis örökzöld identitást. éjjelente
mondják: a reggel mindent megváltoztat.
söntéspult — jogginggal edzenek, és évszázadok óta
elvarázsolt hercegnőket ébresztgetnek. mindegyiket erekció
illatú jointtal tömik. szájuk dugig levegővel és
kalanddal. bálnák úsznak a szűk szemeken át.
minden este mondják: éljen az élet.
amikor duzzad a hāj, a fröccs frissíti az éjszakát.
a szökőkút vírusa erősen zubog, kár csodálkozni.
még metaforáik is magukra maradnak, akár a
rendőrök, mikor ketten ballagnak egy párban.
irodalmuk bőrcsizmában lovagol
a préri perifériáján. amint megérkeznek, a
városok összezsugorodnak. de a város szokásához híven
rendszeresen okádja a taxisokat, doktorokat, csikkeket
és a többi különös terméket. amikor az eloltott
fahasábok az individualizmust masírozzák,
a tetők pukkadoznak a nevetéstől. időközben
az igazi kurvák álmában texas olajmágnásként
elevenedik meg. ezért lehet a sivatag
dűnékbe gyűlt vászon. igen dinamikus.
én sárga szabó vagyok aktív beosztással.
szomorúan nézem a férges tulipánokat, a bánatot
befalazom az ollószárakba, melyek az előítéleteket metszik
vékony fekete szalaggá. minden gyerkőcnek kötök
egyet, s azt mondom, nem könnyű halottnak lenni,
pláne neurotikusnak. de az irodalmi csáveszok tévelyegnek.
kiszáradt töltőtollakkal begerjednek saját agyuk
művészi imázsától, ő széthányja a ködös
gyapjút — esztrád görcsöket. s így tűnnek el
a beduinok, bámulva az urbánus tréfát.
azonban léteznek valódi imagináció lovagok. ők a
hatalmas csendből élő dobok. a büszke
vesztesek, a tisztos városok dicső felajánlásai. mikor ezt
megérted, a lekvárnak is sokkal jobb íze lesz,
s az almáknak selyem szövete.

Piroska avagy az erotikus csipke

*minden krónika
módszeresen felfalja az isteneket*

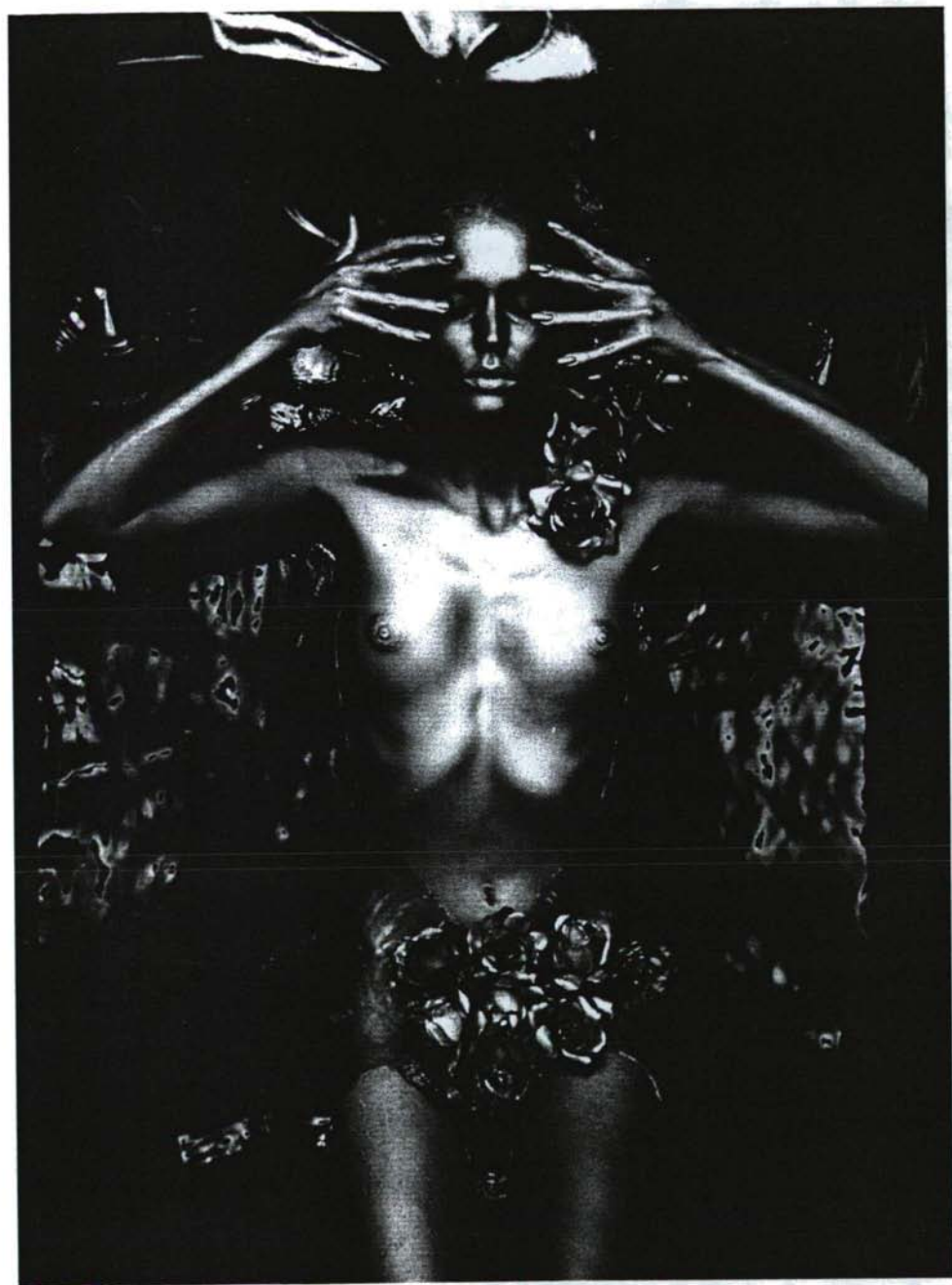
a sportközpontban mindannyian megőrültek
az agy vékony zsinegein lógva. így élnek a
háton úszó halak. fascinája őket az
unalom hangja. lenyeltük a tompultságukat,
és jó nagyot fíngtunk. a ciklámenek úgy röpdöstek, mint
az örökös egyetemisták.
kimentünk a rózsaszín éjbe. az épület mögött szétválasztottam
a teli félholdakat „wranglered” fölött.
Maksimir másállapotos volt. emiatt
teli tüdőből lélegzett. a kalácsokat és a bort
veled együtt behabzsoltam. a farkas
fojtottan üvöltött a holdra. bendőjében a
nagy mama tündérmeséket mondott s néha-néha fölkiáltott:
I' m too old to rock 'n' roll and too young to
die. rámenős és ínycsiklandó puritán néni volt.
a vadász kizöldült a fiatalságtól, és fölhasította
a puha lányékot. a szirmok s az amfetaminok tündököltek
az éjszaka csúcspontján. elősorjázta hibátlan
katonai alakzatokban, mint az új tavaszok.
ismét betértem a halpiacra. telis-tele volt
forró halacskákkal és cikornyás balladákkal.
a bős hold a piros sapkácskával incselkedett.
erősen összeszorítottad a szemrésedet és megerőszakoltad
a homályt. a kis herceg körbekapálta a rózsát, amely
nyöszörgött a jóságától. kiválóan dolgozott, s nyomban
megszülte a pufók paradicsom ikreket.
így a vaskos síkos ezüstpénzek
megelőzték a reumát. a véres aranypénzek
pedig követték a trendet. erősz sikamlós skáláján
röfögte a kis halált. a világ szintjei állandóan ívják
a mocsár elengaciáját.
a metaforák egyre elevenebbek, akár sofőr
kezeim. meghúztam három manöket a kifutón.
a pilóták kerozint nyakaltak, és sárgultak az irigységtől .
a segglyukban felejtett nyelv aládúcolta

a ficánkoló anyadisznót. mondom néked:
picinyem, kitartóan masírozz a stadionig,
ahol magadat fiatal hölgyikévé képzed.
kinyomtam az utolsó pattanást.
a pubertáskor hirtelen cellulitiszre váltott.
a február sűrű ágak között zihált.
már rutinosan ajándékozta babérrel és abortusszal
a maga abszolút kezdőit.
a hó, mint valami fasza gyerek befedte
az összes nyomot, mert eltökélten hull. s most gyorsan
egy szuperszonikus rumos teát. a csipkeverés
örökösen igényli a meghitt mosolygó
szüneteket.

Virág Zoltán fordításai

Milko Valent 1948-ban született Zágrábban. Az itteni bölcsészkaron végzett filozófia és összehasonlító irodalomtudomány szakon. Költeményeket, elbeszéléseket, regényt, rádió-drámákat, esszéket, filozófiai és irodalomelméleti tanulmányokat publikál, valamint műfordítással (szlovén, macedón, szlovák, angol nyelvből) foglalkozik 1976 óta. Művei: *Carpe diem* (1979), *Leptiri arhetipa* (1980), *Zadimljena lopta* (1981), *Koan* (1984), *Gorki deserti* (1984), *Ordinacija za kretene* (1986), *Clown* (1988), *Higijena mjesečine* (1988), *Erotologike* (1988), *Totalni spol* (1989), *Slatki automati* (1990), *Erektikon* (1990), *Al-Gubbah* (1992), *Rupa nad rupama* (1995), *Plava krv* (1997), *Vrijeme je za kakao* (1998), *Bubnjevi i čipke* (2000). Legutóbb magyarul: *Clown* (regényrészlet). Ford.: Rajsli Emese. In: *EX Symposion*, 1992/1-2. 25-27. (A fordító, V. Z. megjegyzése)

KUDELÁSZ NÓBEL

A miniszterelnök halála

Csend van az októberi kórházipark fölött. A fák közé állított lámpák bágyadt fénnel égne, átvilágítják a lombtalan ágakat, a nyírfák hámló törzse akár szétesőben lévő gerincoszlopok. A kis tóig innen nem lehet ellátni, most nem látszik a szigetcské, a híd, a csónak, amelyen a lábadozó betegeket délelőttönként sétáltatják, nem látszanak a kerítést szegélyező tuják, a tompuló, narancsszín fény a távolban elvesz a keskeny, gránitlapokkal kirakott sétánnyal együtt. A hidegház bádogtetejéről lecsúszik a Hold fénye. Jobbra lehet valahol a három női alak, a három szobor, a tó túlsó partján. A három lány szobra, akiknek korai halála két év múltán apjukat is sírba vitte, és egyben, az örökösödési rendelkezés folytán átadta a kastélyt az egészségügynek. Kevesen mennek innen el végleg gyógyultan.

A férfi az ablaknál áll, kezével szétfeszíti a redőny műanyaglapjait, kinéz. Arcát látja az ablaküvegen, s az arcán áterező homályos ágakat. Csend van, a kórtermekben alszanak a betegek. A szomszéd teremben elaludt az öreg, alszik a lyuk a gégején, és éjjeliszekrényén ott pihen a beszélőkészüléke is, egy gép, amely az ő torkának rezgéseivel, ám saját robothangján szólal meg, vizet, kacsát, vizet, kacsát, vizet, kacsát... Most nem. Most csendben van. Alszik az ajtó melletti ágy lakója is, a napi háromdobozos, ötvenes úr. Három doboz. Most már mindegy. Naponta jön egy lány, csinos és gondozott, illően tompított hangon beszél, szétnéz, majd a köpeny zsebébe, vagy a párna alá csúsztatja a cigarettás dobozokat. Nem mintha nem tudnák. Rendezgeti a szoknyáját, haját, végül a paplant is, megütögeti a párnát jobbról-balról, kinyitogatja a fiókokat, majd becsukja őket érintetlenül, de nem mosolyog, nem néz apjára, kis lélegzeteket vesz. Negyedóránál soha nem ül többet.

Alszik a kőműves, a jobb oldalán, ahogy anyjától tanulta, hogy ne nyomja a szívét álmában. Alszik a kopasz, most nem ébred föl, hogy noteszébe reggelre értelmüket veszített szavakat, félmondatokat írjon, latin szavakkal, és ismeretlen ábrákat, most nem kommunikál ezzel a furcsa, érthetetlen világgal, most alszik, és álmodja az esti gyógyszeradagjából párolgó súlyos álmát.

Csak a férfi nem alszik. A redőny lapjait tartó ujjai jéghidegek a mozdulatlanságtól. Nézi arcát, és mögötte a fákat, a távolban gyérülő fényt, az októberéji kórháziparkot. Amióta behozták ezt a varrott arcút, nem tud aludni. Két nappal azelőtt hozták, súlyosabb már nem is lehetne. Félóránként habzik a szája, csengetni kell, jön a nővér és egy csövön leszívhatja a sárgásfehér habot. Hiába kérte a férfi, hogy üljön valaki az ügyeletesek közül állandó jelleggel a kórteremben, hogy közel legyen a beteghez, egyszer-kétszer jött valaki, aztán nem. Inkább kávéznak, ennek ügyis mindegy. Még csak azt sem lehet tudni, hogy ki ő, az utcán találtak rá, már kómában, összezúzott arccal. Semmi irat nála. Végülis ugyanígy, iratok nélkül érkezett a világra valamikor, így is fog elmenni – fut át a férfi agyán. Beleborzong a gondolatmenetbe, csörrennek a redőnylapok.

Leengedi a kezét, megfordul. Leül az ágyra, tölt egy pohár vizet, keresztretjvényt vesz

elő, meg egy ceruzát. „Az avoni... (Shakespeare)”. Az avoni... lássuk, függőleges, két betű van: A,Y. Az avoni, az avoni... HATTYÚ! Ez az! Hat betű. Pont befér. A ceruza hegyét az első négyzetbe helyezi, de hirtelen félrerándul a karja. Felkapja a fejét. Csengetni kell. Rátenyere a gombra. A nővérke unottan becsoszog, vet rá egy lapos pillantást. Valamit rág. Szendvics. Leteszi az éjjeliszekrényre, bekapcsolja a szivattyút, a cső végét a habba mélyeszti. Fél perc. Mintha az üdítő utolsó kortyait hörpölné egy műanyag, eldobható pohárból. Közben folyamatosan rág. A férfi nem néz oda. Félreteszi a keresztretjvényt, behunyja a szemét, tarkóját vakarja. A nővérke gyorsan végez, rátekeri a vékony csövet a zöldes gépre, indul kifelé. A férfi utánamegy.

Ezért hozták ide? kérdi.

Kicsodát?

A varrott arcút. Azért, mert én úgyis mindig csengetek?

Nem volt hely máshol, azért, méri végig az ápolónő, és megy tovább.

A férfi ott áll a folyosón. Nézi a vállmagasságig sárga csempével kirakott falakat. A nővérke kopogó lépteit hallgatja, a saroknál befordul, majd ajtó csapódik. Csend.

Elindul. Jární, jární, nem leülni. Benéz a kórtermek nyitott ajtajain. Itt-ott égő éjjelilámpák, céltalanul matató eres kezek az ágyneműn. Tompa fényű szemek néznek át rajta. Egy öregasszony a papucsába bújtatott kezével vasalja a paplant. Mintha vasalná. Megy tovább a férfi. Befordul, újabb folyosó, újabb kórtermek. Csoszogást hall, meggyorsítja lépteit. A következő fordulónál majdnem átesik egy lehetetlenül vékony öregén. Megint eltévedt, megint bolyong. Megfogja a karját, már nem viszolyog a ceruzavékony kartól, a csont tapintásától, visszavezeti az öreget a kórterembe, leülteti, lábait az ágyra teszi, betakarja. Aztán megy tovább. Géphangot hall. A gégemetszett is ébred. Elevenedik a kórház. Oda már nem megy be. Az áttetsző gézfüggöny alól elősötétlő hüvelykujjnyi, fekete lyukat nem bírja nézni. Az már kísérleti anatómia, már nem ember. Nem, azt nem. Hallja is már az ajtócsapódást, a gyorsuló, kopogó lépteket, a sarokhoz csattanó papucstalpakat. Megy a nővérke a kacsával.

A férfi megáll a folyosó egyik ablakánál. Félrehúzza a függönyt, belenéz az éjszakába. A kórház háta mögött nem ég lámpa. Nézi arcát és a folyosó keskenyedő mását a fekete alapon. Ha teljesen félrehúzná a függönyt, és hátrálni kezdene, látná magát távolodni az ablakban, derékig, mellkasig, állig, majd a párkány alatt végleg eltűnne. Ha a folyosó végéig hátrálna.

Megborzong. Hideg van itt, vissza kéne menni a kórterembe. Megfordul, elindul. Útban visszafele elsiet mellette a nővérke. Meg se kérdi, hogy lenne-e valamire esetleg szüksége. Mert tudja, hogy úgyszincs. Vagy mert egyszerűen nem is érdekli. Csak ki ne hűljön a kávé, újra kell melegíteni, és akkor már nem ugyanaz. Hidegen végképp utálatos. Ne legyen hideg a kávé, csak azt ne.

Az ajtóban megáll. Aztán odamegy az ágyához. Valaki eloltotta az éjjelilámpát. Fölkapcsolja, végigdől az ágyon, kezeit a feje alá teszi. Nézi a mennyezetet. Nappal hófehér, most sárgás-szürkés. Mintha valami zöldes is lenne benne. Barnászöld. Meg lila is, talán. Végülis a fény, ha visszaverődik, már más színű. Már nem ugyanolyan.

Keresztretjvényt fejteni nincs kedve. Kimehetne a folyosóra is, tévézni, most senki sincs

ott. De mi van ilyenkor a tévében. Ilyen órában. Ismétlések, valószínűleg. Már látta a filmet, minek nézze meg őket most újra. Híradó éjszaka nincs. Talán zene. De azt meg nem lehet halkan hallgatni, ha meg fölérősíti, akkor felébrednek a közeli szobákban lakók, és megint leszidják. Behunyja a szemét. Mégiscsak jobb itt, mint a másik klinikán. Ott az a fagyott lábú alkoholista fazon óránként fölkel inni, és folyton ott üvöltözt a kagyló fölött, hogy hajtja már ki valaki a hangyákat a lefolyóból. Itt csend van éjszaka legalább, és főleg, most már tudja, hogy az állapota nem válságos, az orvos szerint nem lesz operálás. Magára húzza a takarót, lassan bemelegszik. Talán egy hónap se már... ezen gondolkodik, ezt hajtogatja magában, míg végül felszínés álomba merül.

Arra a hörgésre ébred. Keze idegesen tapogat, megtalálja a gombot, megnyomja. A nyitott ajtón beszűrődő folyosói világításban megjelenik az ápolónő árnyalakja, átsuhan a küszöbön. Tompa zúgás, szörcsögés, beindul a gép, majd gyorsan le is áll. A férfi felül. Az ápolónő homályos alakja egyenesen áll, nem úgy, görnyedten, ahogyan szokott a varrott arcú ágya fölött. A férfi leszáll az ágyáról, papucsot húz és odamegy. Megmarkolja az ágy fehér vasát, nézi az ápolónőt. Amaz félfordulatban áll, tekergeti a csövet a gép köré.

Mi van? kérdi a férfi.

Az ápolónő feléje fordul. Mi lenne? Meghalt.

A férfi nagyot nyel, reszketni kezd.

Meghalt?...

Meg. Nyugalom. Menjen, és feküdjön vissza. Nemsokára elviszik. Talán egy óra múlva. De addig itt kell hagyni, ez az előírás. Hozok magának egy nyugtatót, ha gondolja...

Nem, nem kell...

Az ápolónő tenyereit végighúzza kétoldalt a kötélynén, bólint, majd gyorsan kimegy.

A férfi most nem hallja a papucstalpak csattogását. Nem hallja a halkuló lépteket, a távoli ajtócsapódást. Szorítja az ágyvasat nem gondol semmire, csak nézi a halottat. Akkor tér magához, amikor valaki a vállához ér. Mint az áramütött, úgy rezzen össze. Az ápolónő áll mellette. Előrenyújtott tenyerén egy kis, fehér pasztilla.

Ezt vegye be, mondja. És feküdjön le. Vagy nézzen tévét. Kimehet, be van kapcsolva.

A férfi elveszi a pasztillát, lassan a távozó ápolónő után fordul tágra nyílt szemekkel, majd a pasztillára néz. Ráhajtja ujjait, megindul. Ki innét.

A folyosón csend. Sajat lépteit hallja, csoszog. A forduló után már látja a színes foltok villogását, de a tévét még nem fogja be a tekintete. Két öreg ül a két méter magasra helyezett készülék előtt, bólintanak a férfinak, hellyel kínálják. Leül.

Hogy vagyunk, hogy vagyunk? kérdi az egyik. Jobban?

Jobban.

A képernyőn egy férfi szalad egy nedves, éjszakai úton, két kezében tartott revolveréből minden irányban lövéseket ad le. Egy leparkolt autó mögé bújik, nekiveti a hátát, szeme feroget, liheg, kapkodó mozdulatokkal tárat cserél, betölt a csőbe, majd figyel. Semmi zaj. Fölkap egy eldobott üdítős poharat, a magasba hajítja. Lövés dördül, a pohár messzire repül. A férfi egy hirtelen mozdulattal karjait a motorháztetőre csapja, gyors egymásutánban lead négy lövést, és rohan tovább. Lövések megint, szikrák pattannak a lába körül a járdán. A saroknál befordul, hátát a falnak veti. Órájára néz.

Orfikus napi teendők

Hirtelen megszakad a film. A két öreg egyszerre csap rá a székek karfájára. A képernyőn egy fiatal bemondónő rendezgeti a ruháját, majd gyorsan kiegyenesedik, az objektívbe néz.

– Kedves nézőink. Műsorunkat egy szomorú hír közlésével szakítjuk meg. Hosszas szenvedés után, néhány perccel a hír érkezte előtt a B.-i Belgyógyászati Klinikán elhunyt országunk miniszterelnöke. Emlékének adózzunk most egy percnyi, néma gyászsal.

A képernyő elsötétül, megjelenik egy gyászszalagos fénykép, és alatta két évszám.

A férfi másodszor is remegni kezd. Lassan fölegyenesedik, állva marad. Szétnyitja a tenyerét. A pasztilla elolvadt, fehér rétegben borítja az ujjai tövét. Beletörli a pizsamájába. Egy perc, milyen hosszú lehet.

Nem indul újra a film. Helyette Mozart: Rekviem.

A férfi megindul. Lassan, tapogatva, maga elé bámulva megy végig a folyosón. A kanyarnál befordul, továbbmegy. Az ajtó előtt megáll, vár egy kicsit, majd belép. A varrott arcú meztelenül fekszik a feje fölött és lábfejénél összebogozott lepedőben. Mint egy fehér csónakon.

Továbbmegy, az ablakig. Szétfeszíti a redőny lapjait, kinéz. Arca helyett csak tompa foltot lát az üvegen, a kórházparkban már elaludtak a lámpák.

Hajnalodik.

MIRNICS GYULA

Nem akarok éhenhalni

– Ennél még az is jobb volt, amikor füvet árultál – mondja Maya. A szoba közepén felállított vasalódeszkán lapítja a ruhákat, melyeket tegnap mostak ki Enikettnél a kollégiumban. Az ő bérletükben nincs mosógép: olyan luxus ez, ami nagyon megemelné a lakás árát. Nincs tévé sem, telefon sem. Nikolaus az ágyon ül, fehér, kilós csomagokat pakol egy nagy táskába.

– Akkor meg mindig azzal basztattál, hogy veszélyes játékot üzők, meg hogy milyen hülyéket engedek be a lakásba, akik egyszer fel fognak jelenteni – válaszolja Nikolaus. Amikor füvet árult, Maya állandóan három zárral biztosította a lakást, összerendezte, ha csöngettek és bevonult a szobájába, ha ügyfél jött. Attól félt, hogy valamelyik drogost elkapják és a rendőség kiveri belőle a neppere nevét. Akkorjában sok pénzük volt és Nikolausnak meg volt tömve jóféle holland anyaggal a hátizsákja, Maya is sokat szívott és nagy baráti körük volt. Nikolaus nem tudta őt meggyőzni afelől, hogy az összes vásárlója haver, egyik sem komoly drogos és nem lesz soha dolguk a rendőrséggel.

Ez most tényleg egész más. Nikolaus fanyarul beismeri magának, hogy neki sem tetszik ez az új biznissz, de most csak ezzel tud pénzt keresni. Nem akarok éhenhalni, gondolja. Amikor a bombázások első napján lezárták a határokat, felemelte négyszeresére a gandzsa grammjának árát. Így is hamar elfogyott. Amikor háború van, az emberek csak szívnak. Nincs iskola, nincs munka, csak remegnek az ablakok a repülőgépek gyomorhangjára és távoli fingás hangján csapódnak be a lövedékek a kőolaj-finomítóba.

– Nem bírtam a szétszívott vigyorgásukat meg a semmitmondó beszélgetéseiket – mondja Maya és egy új cigarettát gyűr a szája sarkába. – Félttem a rendőrségtől. Tudod mit csinálnak, ha kábítószer-kereskedésen kapnak valakit?

– Na, mit? – kérdezi gúnyosan Nikolaus. Befejezte a fehér csomagok pakolását, előveszi mobiltelefonját és rövid üzenetet küld az ügyfelének. Kell a drága mobiltelefon, mert különben nem tudna üzletelni, de hívni nem akar róla, mert az sok pénzbe kerül. Tíz üzenetet tud küldeni egy hívás árán. Annyi elég is egy hónapra.

– Mit tudom én – mondja Maya. – Csak úgy retorikailag kérdeztem. De gondolom szétvernék a pofádat. A Szerdzso mesélte, hogy őt bezárták egy kör alakú szobába, aminek a falára négy csikot festettek. Mondták neki, hogy mutassa meg a szoba sarkait. Mondja a Szerdzso, hogy nincsenek sarkok, mert ez egy kör alakú szoba. Megverték, aztán megint megkérdezték tőle. Rámutatott a csíkokra. Megint megverték, aztán lecsukták, mert alkoholist és delírium tremens-e van.

– Te csak vasaljál és ne rendőrozzél nekem – mondja dühösen Nikolaus. Mindjárt itt az ügyfél, ez a hülye csaj meg itt egy bugyiban vasal a szoba közepén. Nikolaus is meztelen: szeretkeztek, mikor hívott az ügyfél, hogy jöjjön az áruért. Nikolausnak nincs egyetlen szolid ingje, nadrágja és gatyája sem, ezért kell Mayának vasalnia. Közben meg cigizik és hamutartószagú lesz az összes kimosott ruha. – Mindjárt itt az ügyfél.

– Hát pont ez a bajom, – mondja Maya – félek ezektől az új üzleti partnereidtől. Ezeken látszik, hogy már egy csomó embert megöltek. Téged is kinyírnak, ha valami nem tetszik nekik.

– Ezért kell, hogy szép vasalt ingben fogadjam őket – válaszolja Nikolaus. A nadrág már kész van, felhúzza. A vállán tetoválás van: egy négy C betűt elválasztó kereszt.

– Meg a füvel legalább csak azokon a seggfej drogosokon élőködtünk – folytatja Maya. – Most meg úgy érzem, hogy az egész világ az ellenségünk. Társadalmilag nullák vagyunk. Paraziták. Szívjuk az emberek vérért. Ez nagy mocsokság.

Csöngetés hallatszik. Kerepelő, ijesztő elektromos hang. Olyan, mint a légiriadó szirénáié. Nikolaus már azóta ragasztószalagot akar tekerni a csengőre, amióta ideköltöztek. Mégsem tette meg. Egyre csak nő körülöttük a kerepelő, ijesztő elektromos hangok száma. A legundorítóbb a nukleáris töltettel felszerelt bomba süvítése. Belefagy az emberbe a szar. Amikor becsapódik, akár a város másik felén, felugranak a poharak az asztalon. Ahogy Ishu, Maya apja megállapította: az a különbség a bombázás és a földrengés között, hogy bombázáskor hirtelen, hangosan megremeg az ablak és nem leng ki a csillár, földrengésnél pedig hosszan, idegesen remeg az ablak és le-föl himbálózik a csillár.

– Add az inget – mondja sürgetően Nikolaus.

Maya egy utolsót simít a világoskék-fehér pepita vászoningen és felemeli. Nikolaus oda-lép érte.

– Azt akarom, hogy abbahagyd ezt – sziszegi mérgesen Maya. – Nem akarom, hogy folytasd ezt a szart!

– Húz-zál-be-a-szo-bá-ba – tagolja suttogva Nikolaus. Most nincs idő veszekedni. Itt az ügyfél.

Kinyitja az ajtót. Három magas, szélesvállú férfi lép be.

– Szevasz, Nikolaus – mondja a középső, a főnök és kezét nyújt. Bozontos fekete szakáll van, copfba fogott fekete haja, drága fekete bőrkabátja. Pisztolyt visel a hóna alatt, de ezt nem muszáj mindenkinek tudnia.

– Szervusz, Tigris – mondja Nikolaus. Az istenit, gondolja magában, tényleg félek ezektől. Ahogy nyájasan megszorítja a kezem... ugyanígy tekerné ki a nyakam is.

– A kis feleséged? – vonja fel a szemöldökét Tigris.

– A szobában van – válaszol Nikolaus. – Vasal.

– Én is kivasalnám őt – mondja Tigris és röhögni kezd. A másik kettő, a testőrei is röhögnek.

– Mikor passzolod át nekünk őt, Nikolaus? – kérdi ismét a kigyó nyájasságával a szakállas. – A fiúk is meg én is kíváncsiak vagyunk arra, hol szokta kilógatni a kábelt reggelente. Gondoltuk, betömhethetnénk azt a kis lukat.

Röhögnek. Nikolaus is röhög – mi mást tehetne. Mindig poénkodnak Mayán. Amikor először jöttek hozzá áruért, Maya vécén volt.

– Megvan? – fordítja a szót üzletre Tigris.

– Persze – válaszol Nikolaus. – Három táska, összesen 150 kiló. Egy kilós csomagokban. Ahogy megbeszéltük.

– Ahogy megbeszéltük – mondja Tigris. – Megnézhetném?

Nikolaus kinyitja az egyik táskát. Elővesz egy kilós csomagot.

A Tigris kibontja. Cukor van benne. A Tigris elővesz egy kiskanalat a bőrkabátja zsebéből és megkóstolja.

- Hmmmmmm, finom – mondja. – Kibaszott jó ez a cukor, Nikolaus.
- Kösz, Tigris – mondja Nikolaus. – Magyarországról hozzák.
- Nagyon jó – mondja Tigris. – Jó trágyájuk van a magyaroknak. Szaros nép, igaz?
- Igaz – mondja Nikolaus.
- Te is magyar vagy, Nikolaus, nemde? – kérdi a Tigris.
- Hát, igen – vonja meg a vállát Nikolaus.
- Meg a feleséged is, nemde?
- Hát, igen.
- Ti is szarosok vagytok? – kérdezi a Tigris.
- Mi sűrűn mosdunk – mondja Nikolaus.
- Jól van – mondja a Tigris. – Nem szeretek szarosokkal üzletelni.

Elővesz egy tömött pénztárcát és leszámol 500 márkát Nikolausnak. Ahogy megbeszéltek. Persze a Tigris busás felárral tudja továbbadni a fővárosi kávéházaknak a cukrot, de oda nem mehet Nikolaus árulni. Ott már szervezeten folyik a csempészett cukor árusítása, nem tűrik a szabadúszókat. Jó üzlet a finom, fehér kristálycukor, amióta a háború miatt visszatartja az állam a tartalékokat, csak kesernyés barna cukrot lehet beszerezni.

A három fekete férfi megragad egy-egy ötven kilós táskát és megindulnak kifelé.

- Majd hívlak – mondja Tigris. – Pomož' Bog!
- Pomož' Bog! – int Nikolaus is és bezárja mögöttük az ajtót.

Előjön Maya a szobából. Némán néz Nikolausra.

Nikolaus lehajtja a fejét.

- Nem akarok éhenhalni – mondja.

JOHN UPDIKE:

Amikor mindenki terhes volt

Értékpapírokkal foglalkozom, de sokat olvasok, a vonaton. Tegnap azt olvastam, hogy az ötvenes évek visszatérnek. A hatvanas években az írók egyfolytában leszólták: Eisenhower, Lester Lanin, térden aluli szoknyák, dögunalom. Hát most kiderült, hogy Eisenhower nagyszerű háborúellenes elnök volt. A rock halott. A szoknyák megint bokáig érnek. De az én ötvenes éveim nem térnek soha vissza.

Kedves évtized ez. Szegényen vágtam neki, és kényelemben hagytam el. Szemérmesen vágtam neki, és apaként hagytam el: négy gyerek és egy vetélés. Ezek voltak azok az évek, amikor mindenki terhes volt. Nem csak kedves, de szép évek.

Úgy lebegtek a homokon, mint felfújtt vitorlák. A feleségem és a barátaink feleségei. Shakespeare, Titánia Oberonnak: „S neveltük, a vitorla hogy dagad, Ledér szelektől hogy lesz viselő.”* Terhes fiatalasszonyok, nap fakította kockás fürdőruhákban. Maguk mögött húzták a már megszületett picurokat. Dingik. Egy tengerparti városba költözünk 54-ben: első előléptetésem. Nancy második gyermeke.

A vízparton sétálva, tekintetünk a tenger vonala fölött. A kék horizont szikrázón, tisztán. Proust és a „kis zenekar” Balbecnél. Csak még életerősebben, mint azok. Állandóan duzzadt hasak. Arcok és végtagok, szeplők minden hajlatban, vállak fényes íve, orrok hegye. Nap égette orrcimpák, hámlás. Szemük csillogása szikrákat lopott a tenger távoli pereméről. Ahol néhány vitorla látszott, hajlongva, gömbölyödve.

Odajöttek, csatlakoztak hozzánk. Nevetés, alumíniumszékek, törülközők, gyerek szalmakalapok, bébiételes csuprok, kuncogó termoszkok a szalmakosarakban. Fölöttem terhesszoknya szélét lebbentette a szél, a comb felső részén, fent a szemérem göndör szőrszála mutatott magukat. Émelyítő érzése a szerelemnek. A jövő felől hűvösen fúj a homokmelengette szél.

Körben leültek hozzánk. Fejüket összedugták, pletykáltak, csupasz lábaik egy kerék külőli. A szélén homokvödörökkel játszottak a gyerekek anyjuk lábánál. A homok árnyalata sötétedett, ahogy ástak. A napolaj tejillata. Fel- s elszálló szavaink, szendvicspapírok zizegése.

Katherine, Sarah, Liz, Peggy, Angela, June. Egy mérleg skálái, a szivárvány színei. Nancy a hetedik. Most, a hetvenes években kettő elköltözött. Denverbe, Birminghambe. Kettő elvált. Ketten még mindig velünk élnek a férjeikkel. De mind elmentek, elfogytak. Soha nem lehet már újra felkeresni azokat az időket, amikor mindenki ártatlanul volt terhes.

Ártatlanság. Nagydarab ötvenes évekbeli autóink, mennyire szerettük őket. Pörgettük őket: nem gondoltunk légszennyezésre. Kipufogógáz füstje, cigarettafüst, gyárfüst, minden annyira romantikus. A fogyasztás romantikája tetőfokán. Bébiételt vettünk a szupermarke-

* Arany János fordítása

tek ragyogó szemétjében. Vásárlóerő: fogyasztásra született erős fiatalok. Mohó nemzésre születettek. Önelégült meggyőződés, hogy a világ kárhozatra van ítélve. A szikrázó horizont mögött egy abszolút ellenség. Fölöttünk bombák, melyek villámai úgy töltötték meg a tereket, mint túlcsonduló poharat.

Régi diafilmek. June férjének volt egy vakuval felszerelt Kodakja (akkoriban senkinek nem volt japán fényképezőgépe). Milyen fiatalok voltunk. A férfiak véznák, mint a kisfiúk. Nevetséges katonai frizurák: az a bizonyos tojásfejforma. A nők rövid hajjal és rúzsos mosollyal. Részegnek látszunk. Néha azok is voltunk.

Saját állás, ház, házastárs. Engedélyezve volt az ivás, pelenkacserélés, fűnyírás és éjszakai. Nancynek meg volt tiltva a dohányzás az egyetemen, így hát engedélyezte magának otthon. Mint egy szexuális gyakorlat: személy szerint visszataszító, bár Van der Velde ajánlja. Szörnyű szabadság. Akkoriban divatos kifejezés.

Számítottunk arra, hogy éhezünk a válság alatt? Hogy bajonettel szúrnak le a japánok, amikor beveszik Kaliforniát? Korea tűnt a legjobb üzletnek, amit nyélbe tudtunk ütni: szuperhatalmak szélsőségei csaptak össze tapintatosan a távoli hideg sártengerben. A világ félelemmel teli felszíne reszketett, de kitartott. Aztán jött Eisenhower és megajándékozott minket egy ingatag békével, egy lomhán növekvő gazdasággal és (visszavonható) felhatalmazást adott arra, hogy jól érezzük magunkat, hogy gyerekeket csináljunk. Kettős lencsén keresztül néztük a világot, mióta eldobtak minket: félelemmel és hálával. Manapság a fiatalok sokfélék, de nem félnek és nem hálásak.

Azok a nyári partik. Jobban meg kellene őriznünk az emléküket. Napfény a ginben, hervadó mentalevél. A frissen nyírt fű illata szállt az esti szúnyoghálón keresztül. A gyerekek ki-bejáráltak panaszaikkal, melyeket az anyukák úgy hessegettek el, mint a cigarettafüstöt. Mit mondtunk? Szavainknak nem volt értelme, kivéve, hogy a levegő, amit beszéd közben belélegeztünk, az életet jelentette – elevenek voltunk, képesek mindenre.

Katherine férjének, Jerrynek csak egy szeme volt, a másik egy gyerekkori balesetben vált mozdulatlanná. Senki sem sajnálta, túl egészséges volt, túl élelmes. Született ügynök. Átszólt Sarah Harrisnek, aki terhesen, nagyvirágos ruhában ült álmodozva egy plüss hintaszékben:

Sarah, pont úgy nézel ki, mint egy kéjsóvár tapétacsík!

Gondoltam, csak egy szeme van, mindent egysíkúnak lát.

Émelyítő érzése a szerelemnek.

Évekkel később azt mondtam Sarah-nak:

Te kéjsóvár tapétacsík, te! – de elfelejtette és meg kellett magyaráznom.

Egy másik este, defekt Conellyék kavicsal frissen felszórt kocsifeljáróján. Éles lazurkavicsok. Hajnali két óra. Ed feljött a pincéből, egy kereszt alakú csavarkulcsot emelt a magasba és a Veni Creator Spiritust kántálta. Sokkolt. Saját lépéseim a kavicsra: vrr, vrr. Egy szörny közeledett. Legtöbbünk legalább elküldte a gyerekeket vasárnapi iskolába.

Tánc. Kézszorítások. Holdfényes dalok, szemünket csípő füst. Minden ártatlan. Állandóan terhes pocakok ütődtek nekem. Bizalmas viccek poénjai voltak neveink a helyi lap születési rovatában. Kórházi látogatások, feleségtelen éjszakák. Negyedik gyerekünk az első téli vihart követő éjszakán született. A nőgyógyász beugrott Nancyért a kocsijával a kórházba

menet. Jóképű férfi volt sísapkában, aki nemrég kezdett el praktizálni. Ablakunk alatt úgy nézett ki, mint egy kavicsokat dobáló szerelmes a kietlen fehér utcán. Feleségem fájásai hárompercenként, kis bőrdíj, a sietés szobától szobáig, hogy megcsókolja az alvó gyerekeket. Nőgyógyász vár. Arca a hold felé fordítva, a csendben. Üvöltő szerelmes.

Idegesen a csikorgó szél miatt, azon a néhány éjszakán egy golfütővel aludtam. Azt hiszem, egy acél hetessel. Gondoltam, azzal gyorsabban elintézek egy betörőt, mint egy faütővel.

Amikor Sarah volt velem. Nancy visszártágulással kórházban. Diagnózis: nincs több baba. Utolsó gyerekünk felsírt. Sarah felállt és megnyugtatta. A gyerek elcsendesedett, nevetett, valami mókát sejtett, talán azt gondolta, hogy Nancy Sarah arcát vette fel, tettetve. Ugyanaz az illat, nőillat, ugyanaz a biztonság. Sarah vállán sávolt holdfény, amint a bölcső fölé hajol. Baba gagyogott és kacagott. – Bolond egy kölyök! – Túl sok szeretet. Túl sok gyerek – úgy szuszognak a sötét házban, mint fényszórók, amelyek bármelyik pillanatban felgyulladhatnak.

Sarah kedves széles vállai, nagy csípője, lapos, kemény mellei. Amikor először láttam, önkéntelenül felkiáltottam:

– Olyan melleid vannak, mint egy görög szobornak! – Nevetett, és azt mondta, túl sokat olvasok. Nem tehettem róla, kiszaladt a számon.

A szertartás, amikor Nancy csatjait egyenként szedtem ki a hajából szeretkezés előtt. Eső a háztetőn. Az ötvenes évtized a ház évtizede volt, soha nem merészkedtünk az utcára. Kuba, Szputnyik, Tibet. Eső a háztetőn.

A barna csík a nő hasán, amit hazahoz a kórházból, terhesség után. Soha senki nem mondta nekem, hogy létezik ilyen csík. Mért nem mondták?

A babák nagyobbak lettek. A partik vadabbak lettek. A part, júliusi tánc, forró nyár – talán kilencszázhatvan volt. Levettük ruháinkat, úsztunk. Ijesztő dagály, fényes hold, látszott, hogy a nők megöregedtek. Petyhüdt hasak, térdek és arcok tele árnyakkal. Hosszú, fátyolszerű táncruhákat törülközőnek használták, szarongként tekerve maguk köré. Az óceánon túl zavargások. Merényletek, tiltakozások, egy évtized rég esedékes számlái hullámverésként halmozódtak fel a fövényen. Már nem voltunk fiatalok. Zavarban voltunk. Tapogatózóva kerestük alsóruháinkat és cipőinket. Mégis, a homoki szél meleg csókja, még éjszaka is.

Jegyzetek a vonaton. Kezem reszket. Elsuhan a városom. Aztán a többi kisváros, legelő, a tenger villanásai, egy vágatózó ló, egy golfpálya, melynek harmatzöldjére ráfagyott egy hajnali négyesjátszma, aztán jelentéktelenebb városkák, azok a zsémbes egyszállodás kisvárosok, fekete falak öklökként vetették magukat ablakainkra, törött gyárlakok, egy rozsdás felvonóhid, félúton megragadva, mindörökre, egy murvás udvar nagyság szerint elrendezett lazurkövekkel, izzó szeméttel, ékkövek fényével ragyogó szeméthalmok; aztán a metropolisz, a sínek örült gyorsasággal sokszorozódnak, párás felhőkarcolók váltják egymást, mint a templomtornyok Proustnál, hirdetőtáblás alagutak, az állomás hatalmasan és elhagyottan, a végállomás. Ma este: ugyanaz visszafelé.

De soha nem untam meg a vonat zakatolását. Gyengéd ringatás. Keresztül a zúgó jelzőharangok átjáróin, játszótérek és hátsóterek mentén, elhagyva a vasúti töltés miatt talap-

zatra épített raktárakat. Mint az idő. Mely alvajárva vág keresztül mindenben.

A jegyzetek nem érnek semmit. Az élet nem ér semmit. Az élet, mint egy törzsrészvény, melynek értéke folyton változik. De nem adhatod el, meg kell tartanod, tartanod, míg a semmibe merül. A nagyfiúk adnak el téged.

Edgar a megvakított Gloucesternek: Az érettség minden. Soha nem értettem igazán. Az érettség mindaz, ami marad? Vagy, mélyebben és reménytelibben: az érettség az, ami számít? Magába foglal mindent, megválaszol mindent, igazol mindent. Az érettség Isten.

Ma: gyerekeink autót vezetnek, koccintanak, borotválkoznak, menstruálnak, békéért tüntetnek, egészségesen táplálkoznak. Sok tekintetben csodálatos, de nem a miénk, soha nem a miénk, most már látjuk. Ma: elmegyünk egy partira, és csak ellenségeket látunk. A tizenöt közösen eltöltött év óvatossá tett minket, tudatos túlélőkké. Sarah félrenéz. Hiányoznak a kerék küllői. Gyerekeink minket vádolnak.

Léteztek az ötvenes évek? Kéjsóvár tapétacsík. Bolond kölyök. Émelyítő érzése a szerelemnek. A vonat tovaszánguld. Az évtizedek a tenger felé szánguldanak, magukkal vive minket is. Még mindig félek. Még mindig hálás vagyok.

Rózsás Árpád és Vándor Éva fordítása

CHARLES BUKOWSKI

Sújts a kölyökre

(Regényrészlet)

Találtam egy szobát a Temple Streeten a filippínó területben. Fent volt a második emeleten heti három és fél dolcsiért. A tulajnőnek, szőke középkorú, egy hétre előre kifizettem a bérleti díjat. A budi és a fürdő a földszinten volt, de volt egy mosdókagyló a hugyozáshoz.

Az első este a földszinten fölfedeztem egy ivót pont jobbra a bejáratától. Tetszett a dolog. A hazaút mindössze egy lépcsőmászásból állt. A söntés tömve volt suvickos törpével, ám engem ez nem zavart. Már egy csomó történetet hallottam róluk: hogy odavannak a fehér csajokért, különösen a szőkékért, kést hordanak maguknál, s, mivel mind ugyanaz a méret, heten összeállnak, megvesznek egy drága öltönyt az összes kiegészítőjével, azután minden este másikat hordja. George Raft* valahol azt mondta, a filippínók diktálják a divatot. Ott álltak az utcasarkokon kábé tizenhét-húsz centis aranyláncot pörgetve az ujjuk körül: a lánc hosszúság külön-külön jelezte mindegyikük farokméretét.

A csapos filippínó volt.

„Új vagy, ha?” kérdezte.

„Az emeleten lakom. Diák vagyok.”

„Hitel nincs.”

Letettem elé némi aprót.

„Adjon egy Eastside-ot.”

Visszajött az üveggel.

„Hol kaphat itt egy magamfajta fickó nőt?” kérdeztem.

„Nem tudom, miről beszélsz,” mondta, s odasétált a pénztárgéphez.

Azon az éjszakán én maradtam utolsónak. Senki sem háborgatott. A filippínók néhány szőke macával mentek el. A többiek csöndes iszákosok voltak. Halkan üldögéltek kis csoportokban, fejüket összedugva beszélgettek, s különös visszafogottsággal nevetgéltek. Komáltam őket. Záráskor, mielőtt távoztam, a csapos elköszönt. Az amerikai bárokban ez sohasem fordult elő, legalábbis velem.

Élveztem ezt az új helyzetet. Csak egy dologra volt még szükségem: pénzre.

Úgy döntöttem, folytatom tanulmányaimat. Legalább napközben volt hova mennem.

* George Raft (1895–1980). Mielőtt gengszterfilmekben vált volna ismert amerikai színésszé, atletizált és éjszakai klubokban volt táncos.

A barátom, Becker kiugrott. Senki sem volt, aki különösebben érdekelt volna, kivéve talán az antropológia előadót, egy ismert kommunistát. Bár antropológiát nem sokat tanított. Termetes ember volt, sallangmentes és szeretetreméltó.

„Most pedig nézzük, hogyan készül az igazán ízletes bélszín,” mondta a csoportnak, „fölforrósítod a serpenyőt, iszol egy nyelet whiskyt, majd vékonyan beszórod sóval a serpenyő alját. Belerakod a húst, kicsit megkapatod, majd megfordítod, és a másik oldalát is megsütöd kissé, iszol még egy nyelet whiskyt, aztán vedd ki a húst s rögtön edd is meg.”

Egyszer, mikor épp kinn döglöttem az egyetem előtti pázsiton, arrafelé sétált, megállt és leheveredett mellém.

„Chinaski, maga ugye nem veszi be azt a náci halandzsát, amit itt hall?”

„Nem állítanám. Maga hisz a saját baromságában?”

„Persze.”

„Sok szerencsét.”

„Chinaski, maga se több, mint egy wienerschnitzel.”*

Felállt, lesöpörte magáról a füvet meg a leveleket majd elsétált...

Csak néhány napja laktam a Temple Streeten, mikor rámtalált Jimmy Hatcher. Egyik éjszaka kopogtak, ajtót nyitottam. Ott állt két másik alakkal, a repülőgyári melós haverjaival. Az egyiket Delmore-nak, a másikat Nyúlciplinek hívták.

„Miért hívják így?”

„Ha majd egyszer pénzt adsz neki kölcsön, rádöbben.”

„Gyertek be. Krisztus nevére, hogy találatok rám?”

„Az őseid lenyomoztattak egy magánhekussal.”

„A pokolba is, értenek hozzá, hogy vegyék el az ember életkedvét.”

„Lehet, hogy aggódnak érted.”

„Ha aggódnak, egy dolgot kellene tenniük, pénzt küldeni.”

„Azt állítják, hogy eliszod.”

„Akkor hadd aggódjanak...”

Mindhárman bejöttek, letelepedtek az ágyra meg a padlóra. Volt náluk egy kis whisky és néhány papírpohár. Jimmy töltött mindenkinek.

„Jó kis hely.”

„Az. Mindig látom a városházát, ha kidugom a fejem az ablakon.”

Nyúlciplinek egy pakli kártyát vett elő a zsebéből. A szőnyegen ült, fölnézett rám.

„Játszol pénzben?”

„Minden nap. Cinkelt a pakli?”

„Hé, te szemétláda!”

„Vigyázz a szádra, vagy fölkenlek a falra.”

„Nyugi ember, tiszták a lapok.”

* Bécsi szelet; talán az Anschlussra tett utalás – vagyis a tanár úgy gondolhatta, hogy diákja sem több, mint náci kollaboráns.

„Nálam csak póker meg huszonegyezés jöhet szóba. Mennyi a licithatár?”

„Két dolcsi.”

„Döntsük el, ki lesz a bankos.”

Enyém lett a jog, sima pókert javasoltam, mint rendszerint. A dzsókerezést utáltam, mert ahhoz túl nagy szerencse kellett. Negyed dollár a beugró. Míg osztottam, Jimmy öntött még egy kört.

„Miből élsz, Hank?”

„Megírom a többiek dolgozatait.”

„Zseniális.”

„Ja...”

„Hé, srácok,” mondta Jimmy, „én megmondtam, hogy ez a fickó egy génusz.”

„Aha,” szólalt meg Delmore. Jobbra ült tőlem. Ő nyitott.

„Huszonöt cent,” mondta.

Mi is beszálltunk.

„Három lapot,” mondta Delmore.

„Egyet,” mondta Jimmy.

„Hármat,” kérte Nyúlclipő.

„Nekem jó,” mondtam.

„Huszonöt cent,” kezdte a licitet Delmore.

Mindnyájan benn voltunk, amíg meg nem szólaltam, „Tartom, és emelem két dollárral.” Delmore és Jimmy kiszálltak, Nyúlclipő rámmeredt. „Mit látsz még a városházán kívül, mikor kinézel az ablakon?”

„Csak játszd ki, mid van. Nem azért vagyok itt, hogy a tornáról meg a látványról csevegjünk.”

„Rendben,” mondta, „kiszálltam.”

Besöpörtem a nyereményt, majd összegyűjtöttem a lapokat lesunyt fejjel.

„Mid volt?” kérdezte Nyúlclipő.

„Késő bánat, ha látni akarod, fizess, különben rinyálhatsz életed végéig,” böktém oda neki, miközben lapjaimat a paklihoz csaptam, párszor elemeltem, majd jól megkevertem a kártycsomagot. Úgy éreztem magam, mint Gable, mielőtt még kihullott volna az isteni kegyből a San Francisco-i földrengés idején.

A pakli kézről kézre vándorolt, de a szerencsém kitartott, legalábbis többnyire. A repülőgépgyárban fizetési nap volt. Soha ne állíts be sok pénzzel oda, ahol egy csóringer lakik, hisz csak azt a keveset veszítheti el, amije van. Másrészt matematikailag lehetséges, hogy elnyerjék tőled, bármit is hoztál magaddal. Amit tenned kell a pénz és a szegény esetében: soha ne engedd túl közel őket egymáshoz.

Valahogy megéreztem, ez az éjszaka az enyém lesz. Delmore rövid idő múlva kiszállt és lelépett.

„Cimborák,” mondtam, „van egy ötletem. A kártya túl lassú, dobáljunk pénzérméket. Tíz dolcsi egy feldobás, az nyer, akinél fej van és írás.

„Rendben,” mondta Jimmy.

„Oké,” helyeselt Nyúlcipő.

Elfogyott a whisky. Az egyik üveg olcsó boromat kezdtük el inni.

„Na jó,” mondtam, „dobd föl magasra az érméket! Kapd el őket a mancsaiddal, és mikor azt mondom emelj, megnézzük ki nyert.”

Magasba dobtuk az érméket, majd elkaptuk.

„Emelj!” mondtam.

Nyertem. Beszarás. Húsz dolcsi szinte a semmiért.

A két tizest a zsebembe gyűrtem.

„Dobj!” – mondtam. Fölküldtük.

„Emelj!” – mondtam. Megint én nyertem.

„Dobj!” – mondtam.

„Emelj!” – mondtam.

Nyúlcipő nyert.

A következőt én nyertem.

Ezután Jimmy nyert.

A következő kettőt én nyertem.

„Várjatok,” vágtam közbe, „brunzolni kell.”

Odasétáltam a mosogatóhoz, és belehugyoztam. Megittuk az üveg bort. Kinyitottam a beépített szekrény ajtaját. „Van még itt egy üveg borom,” szóltam oda nekik.

A bankók többségét kivettem a zsebemből, s a szekrénybe dobtam. Visszafelé jövet kinyitottam az üveget, majd töltöttem mindenkinek.

„A fenébe,” mondta Nyúlcipő a tárcájába nézve, „szinte a nullán vagyok.”

„Én is,” szolt Jimmy.

„Akkor kinél van a pénz?” kérdeztem.

Egyikőjük sem volt túl jó ivó. Keverni a whiskyt borral: ez a föllálás betett nekik. Mindketten dülöngéltek kissé.

Nyúlcipő nekiesett a fésülködőasztalnak, leverte egy hamutartót, ami összetört.

„Szedd föl,” mondtam.

„Faszt szedem föl,” válaszolta.

„Azt mondtam, szedd föl!”

„Faszt szedem föl.”

Jimmy odament, hogy összekotorja a hamutartó darabjait.

„Most pedig takarodás innen kifelé,” mondtam.

„Nem küldhetsz el,” mondta Nyúlcipő.

„Rendben,” válaszoltam, „még egyszer kinyitod a pofád, még egy szót szólsz, és nem leszel képes megkülönböztetni a fejed a segglyukadtól.”

„Kopjunk le,” mondta Jimmy.

Kinyitottam az ajtót, ők meg dülöngélve kiódalogtak. Lekísértem őket a hallba a lépcsőig. Megálltunk.

„Hank,” mondta Jimmy, „majd találkozunk. Nyugi.”

„Rendben Jim...”

„Na idefigyelj,” vágott közbe Nyúlcipő, „te...”

Szájbavágtam egy jobbegyenessel. Leesett hanyatt a lépcsőn, pörgött-forgott. Nagyjából az én méretem volt, egy-nyolcvan magas, kábé nyolcvanöt kiló, úgyhogy egy háztömbnyire elhallatszott az esés. A hallban két filippínó meg a szőke házínéni tartózkodott. Bámulták Nyúlciptő, ahogy ott fekszik, de nem mozdultak felé.

„Megölted!” kiáltotta Jimmy.

Lerohant a lépcsőn, majd megfordította Nyúlciptő. Csupa vér volt az orra és a szája. Jimmy a fejét tartotta, miközben föl nézett rám.

„Ez nem volt szép téled Hank...”

„Ja, s most mit fogsz csinálni?”

„Azt hiszem,” válaszolta Jimmy, „vissza fogunk jönni, hogy elkapjunk...”

„Várj egy pillanatot,” mondtam.

Fölmentem a szobámba, hogy bort töltsek magamnak. Utáltam Jimmy papírpoharait, inkább egy régi, üres befőttesüvegből ittam. A mocskos, borfoltos papírcímke még mindig rajta volt. Visszaindultam.

Nyúlciptő már éledezett. Jimmy segített neki lábraállni, a nyaka köré rakta Nyúlciptő karját, így álldogáltak ott.

„Szóval mit mondtál?” kérdeztem.

„Rusnya egy fráter vagy te Hank. Szükséged van néhány leckére.”

„Úgy érted, hogy ronda vagyok?”

„Nem, hanem *csúnyán* viselkedsz...”

„Vidd innen a barátodat, mielőtt odamegyek és kicsinálom!”

Nyúlciptő fölemelte vérző fejét. Virágos hawaii póló volt rajta, csak most a legtöbb szín vöröslött rajta.

Rámnézett, majd beszélni kezdett. Alig hallottam, de azért sikerült megértenem. Azt mondta, „Meg foglak ölni...”

„Igen,” vágta rá Jimmy, „elkapunk.”

„IGEN, BASZKIKÁIM?!” üvöltöttem. „NEM MEGYEK SEHOVA! HA BÁRMIKOR MEG AKARTOK TALÁLNI, AZ ÖTÖSBEN VAGYOK! VÁRNI FOGOK! ÖTÖS SZOBA, VETTÉTEK? ÉS NYITVA LESZ AZ AJTÓ!”

Megemltem csurig töltött, alkalmi borospoharamat, kiittam, majd hozzájuk vágtam. Elég keményen megszuvasztottam azt a szart, de rosszul céloztam. Nekicsapódott a lépcsőfeljáró falának, lepattant róla, végül a házitündér és két filippínó barátja között ért földet.

Jimmy a kijárat felé fordította Nyúlciptőt s lassan elindult vele kifelé. Fárasztó, gyötrelmes utazás ígérkezett. Ismét megütötte a fülem Nyúlciptő félig nyöszörgő, félig jajgató hangja, „Kinyírom...kinyírom...”

Aztán eltűntek az ajtón keresztül.

A szőke tulaj meg a két filippínó még mindig odalent álltak engem bámulva. Mezítláb voltam, öt-hat napja nem borotválkoztam. Fodrásznál is rég jártam. Reggel megfésülködtem, azóta semmi, nem törődtem vele. A tesitanáram állandóan rám voltak szállva a testtartásom miatt: „Hátra a vállakat! Mit nézi a földet? Mi van odalent?”

Soha nem követtem egyetlen trendet vagy stílust sem. Fehér pólóm csupa borfolt volt, tele cigaretta- és szivarégette lyukakkal, hányás- és vérnyomok mocskával. Rádásul kicsi is

volt rám, a köldököm és a beleim szabadon virítottak. A nadrágommal ugyanaz a helyzet, erősen feszült rajtam, s jóval a bokám fölé ért csak.

A lenti bagázs engem vizslatott földbe gyökerezett lábakkal. Rájuk emeltem a tekintetem: „Hé srácok, gyertek föl egy kicsit iszogatni!”

A két kisleány csak bambult és vigyorgott. A tulajnőci – sápadt Carole Lombard típus – egykedvűen nézegetett. Mrs. Kansas-nek hívták. Talán belém van zúgva? Rózsaszín magassarkú cipő volt rajta meg csillogó flitteres fekete ruha. Rámvillantak a fény apró szilánkjai. Mellei olyasmik, amiket egyszerű halandó soha nem láthat – cickók, kizárólag királyoknak, diktátoroknak, uralkodóknak, fillipínóknak.

„Van valakinek egy cigije?” kérdeztem. „Nekem elfogyott.”

A Mrs. Kansas egyik oldalán feszítő picike sötét alak apró mozdulatot tett egyik kezével zakózsebe felé, majd egy doboz Camel röppent föl a hall levegőjébe. A csomagot másik kezével kapta el, ügyes mozdulattal. Ujjának láthatatlan koppintása a doboz alján: egy cigarettát bukkan föl, sudár, igaz, magányos és várakozó, készen arra, hogy elvegyék.

„Hé a kurva..., kösz,” mondtam.

Elindultam lefelé a lépcsőn, melléléptem, kibillentem az egyensúlyomból, s majdnem elestem, de sikerült megkapaszkodnom a lépcsőkorlátban. Miután összeszedtem magam, rendbehoztam az érzékelésemet és lesétáltam. Be voltam állva? Odamentem a csomagot tartó kismukihoz, finoman meghajoltam.

Kivettem a Camelt. Földdobtam a levegőbe, elkaptam, majd a számba tettem. Bokszos barátom kifejezéstelen maradt, csak a vigyor tűnt el az arcáról, mikor elindultam lefelé a lépcsőn. Apró termetű haverom előre görnyedt, a láng köré csészét formált kezeiből és meggyújtotta a cigarettámat. Leszívtam a füstöt, kifújtam. „Hallgassatok ide, miért nem jöttök föl mindannyian hozzám, és iszunk meg egy pár italt?”

„Nem,” szólt a cigarettámat meggyújtó minivanó.

„Hátha találunk Beet vagy valami kis Bachot a rádiómon! Tudjátok, én egy *tanult* figura vagyok, egyetemista...”

„Nem,” mondta a másik.

Nagyot szippantottam a cigarettámból, majd Carole Lombardra – Mrs. Kansas-re néztem. Majd ismét a két haverra.

„Ő a *tiétek*. Nekem nem kell. Ő a *tiétek*. Csak ugorjatok föl. Igyunk egy kis bort. A jó öreg ötösben.”

Semmi válasz. Kicsit a sarkaimon himbálództam: a whisky meg a bor küzdöttek egymással, melyikük birtokoljon. A cigarettámat szám jobb sarkában hagytam fityegni, miközben füstfelhőt eresztettem a magasba. Később sem nyúltam hozzá, hagytam lógni az előbbi módon.

Tudtam a stilettokról*. Nem régóta voltam ott, de már két helyen is láttam megkéselt áldozatot. Egy éjszaka kinéztem a *szirénák* hangjára, és a holdfényben egy testet pillantottam meg pont az ablakom alatt a Temple Street járdáján, az utcai lámpa fénykörében. Má-

* Olasz eredetű szó, a magyar nyelvbe német közvetítéssel *stilet* változatban érkezett. Rövid, vékony pengéjű hegyes kést jelent.

sik éjszaka, másik tetem. A stiletto éjszakái. Először egy fehér férfi, azután közülük egy. Mindkét szer vér festette be a kövezetet, igazi vér, ügybizony, a kövezetről csordogált bele a csatornába, kivehető volt, ahogy végighalad a kanálisban, értelmetlen, ostoba... milyen rengeteg vér tud elfolyni egy emberből.

„Rendben srácok,” mondtam nekik, „semmi probléma. Akkor iszom egyedül...”

Megfordultam, hogy a lépcső felé induljak.

„Mr. Chinaski,” Mrs. Kansas hangja volt.

Visszafordultam, ránéztem, oldalán a két kiskomám.

„Menjen szépen a szobájába, és aludjon. Ha még egyszer megzavarja a ház nyugalmat, hívni fogom a Los Angeles-i rendőrséget.”

Hátat fordítottam, azután föl a lépcsőn.

Nincs élet sehol, nincs élet a városban vagy ezen a helyen, egyáltalán ebben az elhasznált létezésben...

Nyitva volt az ajtóm. Beléptem. Csak egy harmad üvegnyi olcsó bor maradt.

Talán volt még másik flaska is a gardróbban?

Megnéztem. Üveg sehol, de mindenütt tízesek, húszasok. Egy pár, orrán lyukas koszos zokni között összegöngyölt húszas feküdt, amott egy inggallérról tízes lógott le, emitt pedig egy régi zakó oldalzsebében találtam még egy tízest. De a legtöbb pénz a padlón volt.

Fölkaptam az egyik bankót, nadrágom oldalzsebébe csúsztattam, majd az ajtóhoz mentem, becsuktam, kulcsra zártam, aztán lehúztam a bárba.

Néhány éjszaka múlva meglátogatott Becker. Sejtésem szerint a szüleim adhatták meg neki a címem, vagy az egyetemen keresztül talált rám, ugyanis ott megadtam a nevem és a címem a munkügyi osztályon mint „képzetlen munkaerő”. „Bármiféle tisztességes vagy egyéb munkát elvállalok,” írtam a lapomra. Megkeresés nuku.

Becker leült egy székre, miközben bort töltöttem neki. Tengerész uniformisban volt.

„Látom berántottak,” mondtam.

„Elbocsátottak a Western Uniontól. Ez volt az utolsó járható út.”

Kezébe adtam az italát. „Szóval nem vagy hazafi?”

„A pokolba is, nem.”

„De miért pont a tengerészgyalogság?”

„Hallottam a kiképzőtáborról. Ki akartam próbálni magam, meg tudom-e csinálni.”

„És átvészelted.”

„Igen. Van ott néhány agyament faszinger. Szinte minden éjszaka bunyóznak. Nem lép közbe senki, úgyhogy majdnem kinyiffantják egymást.”

„Bírom.”

„Miért nem vonulsz be te is?”

„Utálok a koránkelést, és képtelen lennék betartani a szabályokat.”

„Jó, de mihez fogsz kezdeni?”

„Passz. Amikor elfogy az utolsó vasam is, egyszerűen csak lesétálok a „rabszolgapiacra”.

„Van ott néhány igazi mocsodék.”

„Azok mindenütt vannak.”

Újratöltöttem Becker poharát.
 „Az a baj,” mondta, „hogynincs elég idő az írásra.”
 „Te még mindig író akarsz lenni?”
 „Persze. Hát te?”
 „Na ja,” válaszoltam, „de elég reménytelen.”
 „Úgy érted, nem vagy elég jó?”
 „Nem, ők nem elég jók.”
 „Ezt meg hogy érted?”
 „Olvasol folyóiratokat? Az év legjobb novellái könyveket? Van belőlük legalább egy tucat.”
 „Persze, szoktam...”
 „Bele szoktál nézni a *The New Yorker*-be? A *Harper's*-be? A *The Atlantic*-be?”
 „Bele hát...”
 „1940-et írunk, de ők még mindig a XIX. századnál tartanak. Nehézkes, erőltetett, elbizakodott. Vagy fejfájást kapsz, vagy elalszol olvasás közben.”
 „Mi a baj ezzel?”
 „Az, hogy kamu, átverés, kicsinyes bennfentes játszma az egész!”
 „Mintha egy elutasított beszélne belőled.”
 „Világos, hogy *nem lenne másképp*, ha próbálkoznék. Még a bélyeg is pénzkidobás. Nekem bor kell.”
 „Én viszont ki fogok törni,” mondta Becker. „Egy napon találkozni fogsz a könyveimmel a könyvtárak polcain.”
 „Hagyjuk az írást.”
 „Olvastam a dolgaikat. Túl keserű vagy, és minden gyűlöletes a szemedben.”
 „Beszéljünk bármi másról, csak az írásról ne.”
 „Most éppen Thomas Wolfe-nál tartasz...”
 „A feneette Thomas Wolfe! Úgy beszél, mint egy öregasszony a telefonban!”
 „Oké, akkor ki a te favoritod?”
 „James Thurber*.”
 „Szóval a felsőbb középosztály dossziéja...”
 „Ő tudja, hogy mindenki örült.”
 „Thomas Wolfe földi halandó...”
 „Csak seggfejek beszélgetnek az írásról...”
 „Seggfejek nevezte?”
 „Igen...”
 Új adag bort töltöttem mindkettőnknek.
 „Barom vagy, hogy fölvetted ezt az uniformist.”
 „Szóval szerinted én seggfej és barom vagyok. Azt hittem barátok vagyunk.”
 „Azok is vagyunk. De nem hinném, hogy te most azon vagy, hogy az maradj, aki vagy.”
 „Akármikor találkozunk, pia van a kezében. Szerinted így kell megőrizned önmagad?”

* A XX. század egyik legnagyobb amerikai humoristájának tartott író (1894-1961).

„Ez a legjobb mód, amiről tudok. Pia nélkül már régesrég elvágtam volna azt az isten-verte torkomat.”

„Ez lószar.”

„Semmi sem lószar, ami működik. A Pershing Square-en prédikálóknak megvan a maguk Istene. Az enyém meg az én istenem vére!”

Fölemeltem a poharam, és fenékiig ürítettem.

„Csak éppen elbűsz a valóság elől,” mondta Becker.

„Miről fecsegsz itt? Az írók pont ezt *teszik!*”

Becker fölállt. „Soha ne emeld föl a hangod, ha hozzám beszélsz.”

„Mit akarsz akkor, állítsam föl a faszom?”

„Neked nincs is faszod!”

Küldtem neki egy váratlan jobbst a füle mögé. A pohár kirepült a kezéből, miközben keresztültántorgott a szobán. Becker bika volt, sokkal erősebb nálam. Nekiesett a fésülködőasztal szélének, s mikor megfordult, benyomtam egy jobbgyenest az arcára. A nyitott ablak felé támolgott, ezért féltem újra megütni, mert még kizuhan az utcára. Ennyi idő elég volt neki, hogy összeszedje magát.

Megrázta a fejét, hogy kitisztuljon.

„Most már elég,” mondtam, „inkább igyunk egy kicsit. Az erőszaktól hányingerem lesz.”

„Oké,” mondta Becker.

Elment a poharáért, fölvette. Az olcsó bor, amit ittam, nem dugós volt, úgy kellett lecsavarni a tetejét. Kinyitottam egy új üveget. Becker a poharát tartotta, öntöttem neki. Töltöttem magamnak is, az üveget leraktam az asztalra. Becker kiürítette a poharát. Én meg az enyémet.

„Nem fáj semmid,” mondtam.

„Semmi gáz, komám,” válaszolta Becker, letéve a poharát. Aztán jobbal hasbavágott. Az ütéstől összegörnyedtem, erre átkulcsolta a tarkómat és archatérdelt. Térdreestem, a pólóból rögtön facsarni lehetett volna az orrom véré.

„Tölts egy italt pajtás,” mondtam, „gondoljuk ezt végig.”

„Kelj föl,” szólt Becker, „ez még csak az első fejezet volt.”

Föltápaszkodtam, és Becker felé léptem. Kivédtem az ütését, jobbját a könyökhajlatomba fogtam, majd egy rövid jobbgyenessel bepancsoltam az orrába. Becker hátralépett. Mostmár mindkettőnk orra be volt törve.

Lerohantam. Vakon dülöngéltünk. Sikerült néhány jó ütést bevinnem. Ő egy kemény jobbossal vágott gyomron. Összegörnyedtem, de rögtön kontrázni próbáltam egy felütéssel. Talált. Csodálatos, szerencsés ütés volt. Becker hátratántorodott, neki a fésülködőasztalnak, tarkójával pedig belefejezt a tükörbe, mire az összetört. Megszédült: a kezemben volt végre. Megragadtam a pólójánál, s egy öblös jobbst vertem be neki a bal füle mögé. A szönyegre zuhant, ott térdelt négykézláb. Otthagytam, hogy, ha nehezen is, de töltsék magamnak egy italt.

„Becker,” szólaltam meg, „nagyjából hetente kétszer van nálam seggberugdosósi. Pont egy ilyen szerencsétlen napon toltad ide a képed.”

Megittam a borom. Becker fölegyenesedett. Egy darabig nézett, aztán megindult.

„Becker,” mondtam, „nézd...”

Elindított egy jobbegyenest, de cselből: szájbavágott ballal. Minden kezdődött előről. Gyakorlatilag nem is védekeztünk. Csak ütöttünk, ütöttünk, ütöttünk. Nekilökött egy székeknek, ami abban a pillanatban összezsugorlott. Fölkeltem, hogy beverjek neki. Megbotlott hátrafelé: beakasztottam még egy jobbost. Nekizuhant a falnak, megrázkódott az egész szoba. Fölpattant, majd jobbal homlokra ütött úgy, hogy csillagokat láttam: zöldeket, sárgákat, vöröseket... Aztán ballal a lengőbordáimra; megint egy arcot, jobbal. Visszalendültem, de elhibáztam.

Az isten verje meg, gondoltam, hát senki nem *hallja* a zajokat? Miért nem jön már valaki, hogy véget vessen ennek az egésznek? Miért nem hívják ki a rendőrséget?

Becker újra támadott. Célt tévesztett egy jobb átszállóm, a többire nem emlékszem...

Mikor visszanyertem az öntudatom, sötét volt, éjszaka. Az ágy alatt feküdtem, csak a fejem lógott ki alóla. Biztosan bekúsztam oda; gyávaságból. Teljesen összeokádtam magam. Kimásztam az ágy alól.

Megvizsgáltam a szétroncsolódott tükröt meg a széket. Az asztal négy lábával fölfelé, megpróbáltam fölállítani, de összezsugorlott. Két lába ki volt törve. Kísérletezgettem a helyrerakásukkal: legjobb tudásom szerint, újra fölállítandó. Állt is néhány pillanatig, aztán megint összeomlott. A szőnyeg nedves volt a bortól és a hányástól. Találtam egy kiborult üveget, maradt benne némi bor. Egyébként semmi ital. Ráakasztottam az ajtóra a biztonsági láncot. Ráleltem egy cigire, meggyújtottam, s az ablaknál állva lenéztem a Temple Street-re. Kellemes éjszaka volt odakinn.

Hirtelen kopogtak az ajtón. „Mr. Chinaski?” Mrs. Kansas volt. Nem egyedül. Hallottam mások sustorgását is az ajtóban. A kis suvickos barátai.

„Mr. Chinaski?”

„Igen?”

„Be akarok menni.”

„Minek?”

„Ágyneműt kell cserélnem.”

„Rosszul vagyok, most nem engedhetem be.”

„Csak az ágyneműcseréről van szó, néhány perc az egész.”

„Nem, most nem jöhet be. Jöjjön reggel.”

Hallottam, hogy sutyorognak, majd lesétálnak a hallba. Leültem az ágyra. Hiányzott az ital, mocskosul. Szombat este volt, ilyenkor az egész város részeg.

Talán ki tudnék sunnyogni valahogy?

Odamentem az ajtóhoz, a láncot rajta hagytam, majd résnyire nyitottam, hogy kikukucskáljak. A lépcső tetején egyből egy filippínó, Mrs. Kansas egyik haverja. Kezébe kalapács. Ott térdelt az egyik fokon, rámnézett, elvigyorodott, majd bevert egy szöveget a szőnyegbe. Úgy tett, mintha rögzíteni akarná. Becsuktam az ajtót.

Tényleg kellett az ital. Föl-alá járkáltam. Miért ihat mindenki a világon kivéve engem? Meddig kell még ebben az istenverte lyukban rohadnom? Újra kinyitottam az ajtót. Ugyanaz a jelenet: rámnézett, elvigyorodott, aztán bevert egy másik szöveget a padlóba. Erre be-

csuktam az ajtót.

Előszedtem azt a kevés ruhámat, hogy a kézitáskámba hajigáljam őket.

Még mindig volt a kártyán nyert pénzből, de biztos voltam benne, hogy a szobában esett károkat soha nem tudnám kifizetni. Nem is akartam. Tényleg nem az én hibám volt. Félbe kellett volna szakítaniuk a küzdelmet. A tükröt amúgy is Becker törte el...

Befejeztem a csomagolást: egyik kezemben a táskám, a másikban az írógépem tokostul. Egy ideig az ajtó előtt ácsingóztam, végül kidugtam a fejem. Még mindig ott volt. Leakasztottam a láncot, szélesre tártam az ajtót, és kilöttem a lépcső irányába.

„HÉ! Hová mész?!” kiáltotta a törpinger még mindig térdelve. Megemelte a kalapácsot, mire én izomból nekilendítettem a fejének a hordozható írógépet. Döbbenetes hangja volt az ütésnek. Leviharzottam a lépcsőn, át a hallon és ki az ajtón.

Lehet, hogy kinyírtam a csókát.

Elkezdtem futni a Temple Streeten lefelé. Megláttam egy üres taxit, gyorsan be is ugrottam.

„Bunker Hill,” kiáltottam, „gyorsan!”

Egy ház előtt megpillantottam a szoba kiadó táblát, rögtön szóltam is a taxisnak, hogy álljon meg. Kifizettem a fuvart, s a verandához mentem, hogy csöngessek. A harctól az egyik szemem környéke befeketedett, a másik fölött felrepedt a szemöldököm, az orrom bedagadt, ajkaim fölpuffedtek. Bal fülem élénkvörös lett, minden érintésére elektrosokkhoz hasonló érzés futott végig a testemen.

Idős férfi nyitott ajtót atlétatrikóban, ami úgy nézett ki, mintha chilisbabot lötytyintett volna rá. Ősz volt és fésületlen, rég nem borotválkozott, a cigaretta, amivel puffékelt, nedves volt, bűzlött.

„Maga a szállásadó?” kérdeztem.

„Ja.”

„Szobára lenne szükségem. „

„Dógozik?”

„Író vagyok.”

„Nem úgy néz ki.”

„Miért, hogy néznek ki az írók?”

Nem válaszolt.

„Két dollár ötven hetente.”

„Megnézhetem a szobát?”

Böfögött egyet, majd azt mondta: „Gyűjjön utánam...”

Elindultunk keresztül a hosszú folyosón. Szőnyeg sehol. A deszkapadló recsegett, minden lépésnél besüllyedt. Az egyik szobából férfihang csapta meg a fülem.

„Szopj le te mocsokláda!”

„Három dollár,” mondta a női hang.

„Három dollár? Majd adok én neked egy véres segglyukat!”

Keményen lecsapta a nőt, aki fölsikoltott. Folytattuk utunkat.

„A szoba az udvar hátuljában van,” bökte ki a mókus, „de használhatja a ház fürdőjét.”

Hátul egy bodega állt négy ajtóval. Odament a hármaskörhöz, kinyitotta. Beléptünk. A berendezés egy tábori ágyból, pokrócból, kis fésülködőből, valamint egy vasasztalból állt. Az asztalon főzőlap.

„Még főzni is tud,” mondta.

„Remek.”

„Kettő ötven előre.”

Fizettem.

„Reggel megkapja a nyugtát.”

„Rendben.”

„Hogy hívják?”

„Chinaski.”

„Én Connors vagyok.”

Az egyik kulcsot levette a csomójáról, majd a kezembe nyomta.

„Csöndes kis hely a mienk. Szeretném, ha így is maradna.”

„Bennem megbízhat.”

Becsuktam utána az ajtót. A plafonról búra nélküli villanykörte lógott le. Valójában a hely elég tiszta volt. Nem rossz. Fölkeltem, kiléptem a szabadba, bezártam magam után az ajtót, s a hátsó udvaron keresztül egy sikátorba jutottam.

Azon gondolkodtam, hogy nem kellett volna megmondanom az öregnek az igazi nevem. Lehet, hogy megöltem a füstös kiskrapekot a Temple Streeten.

Meglehetősen hosszú falépcső vezetett le egy szikla oldalában a lenti utcára. Milyen romantikus. Sétáltam lefelé, mígnem egy italbolthoz értem. Be kellett szereznem az italadagomat: vettem két üveg bort meg, mivel éhes is voltam, egy nagy doboz chipset.

Vissza a vackomba, levetköztem, felmásztam a tábori ágyamra, hátamat a falnak támasztottam. Rágyújtottam egy cigire, bort töltöttem. Jól elvoltam. Nyugis kis hely volt. A többi szobából egyetlen hangot sem lehetett hallani. Dobnom kellett egy sárgát: felvettem a gatyámat, s a tákolmány mögé mentem, hogy könnyítsek magamon. Innen fentről látszottak a nagyváros fényei. Los Angeles jó hely volt: sok a szegény, könnyű volt elveszni közöttük.

Visszamentem a szobámba, elterültem az ágyamon. Amíg egy férfinak van bora és cigije, addig elvan. Az első üveggel végeztem, jöhetett a másik.

Talán eléledgeélhetnék a szellemességeimből. A nyolcórás nap kizárt, noha már majdnem mindenki behódolt neki. Na meg a háború: mindenki Európáról beszélt. Engem nem érdekelt a világ története, csak a sajátom. Micsoda baromság. A szüleid felügyelete alatt nőttél fel, soha le se szartak. Azután, amikor készen álltál az önálló életre, a többi ember egyenruhába akart bújtatni csak azért, hogy szétrugathasd a segged.

A bor íze kiváló volt. Töltöttem.

A háború. Még szűz voltam akkoriban. Gondolj csak bele, szarrá lövetnéd a seggedet a történelem kedvéért, még mielőtt megtudtad volna, hogy mi az a nő? Vagy mielőtt még lenne egy autód? Kit védelmeznék? Valaki mást. Olyasvalakit, akitől még egy darab szart sem kaptam. Meghalni egy háborúban: ez az, ami sohasem akadályozta meg a háborúkat abban,

hogy kitörjenek.

Lehetne belőlem valaki. Nyerhetnék ivőversenyeket, lehetnék szerencsejátékos. Talán néhány fegyveres rablás. Nem kértem sokat, csak annyit, hogy egyedül lehessenek.

Elfogyott az első üveg bor, már a másodikból iszogattam.

Ez utóbbi felénél leálltam, teljesen kiütöttem magam. Az első éjszakám az új helyen. Jó volt. Aludtam.

Arra ébredtem, hogy valaki egy kulccsal matat a zárban, aztán kinyílik az ajtó. Fölültem. Egy férfi surrant be.

„HÚZZÁL INNEN A PICSÁBAI!” – üvöltöttem.

Gyorsan eltűzött, hallottam, ahogy elszalad.

Fölkeltem, bevágtam az ajtót.

Elég gyakori volt az ilyesmi. Kivették a szállást, aztán nem fizettek, de a kulcsot megtartották, s visszaórázkodtak aludni, ha üres volt a hely, vagy kirámolták, ha az új lakó éppen nem volt ott. Nos, ő nem jött többet. Tudta, ha újra próbálkozna, szétrobbantanám a zacskóját.

Visszamentem az ágyamhoz, ittam egyet.

Kissé ideges voltam. Szereznem kell egy kést.

Az első adag után töltöttem még egyet, ledöntöttem, s visszafeküdtem aludni.

Irodalom óra után Mrs. Curtis megkért, hogy maradjak.

Csodálatos lábai voltak, selypes ajkai, én pedig találtam valamit a lábakban meg a selypítésben, ami föltüzelt. Úgy 32 lehetett, kulturált, volt stílusa, de mint mindenki más, ő is istenverte liberális volt, ami nem sok eredetiséget és küzdeniakarást takart, sokkal inkább bőséges Franky Roosevelttől bálványozást. Én szerettem Frankyt a Válság idején a szegények megsegítésére tett intézkedései miatt. Volt stílusa is. Mondjuk nem hittem abban, hogy akár egy káromkodást is lökött volna őszintén a legelesettebbeknek, de nagy színész, nagy orgánus meg kiváló beszédíró volt. Viszont azt akarta, hogy lépjünk be a háborúba, mert ezáltal bekerülhetett a történelemkönyvekbe. A háborús elnököknek megnő a hatalmuk, később pedig a velük foglalkozó oldalak száma. Mrs. Curtis kiköpött öreg Franky volt, csak sokkal jobb lábakkal. Szegény Frankynek persze egyáltalán nem is voltak már lábai, de annál fantasztikusabb agya. Néhány másik országban hatalmas diktátor vált volna belőle.

Miután az utolsó hallgató is elhagyta a termet, odamentem Mrs. Curtis asztalához. Rám mosolygott. Órákon keresztül bámultam a lábait, s ő tudta ezt. Tudta, mit akarok; nincs mire tanítania. Csak egyetlen mondatára emlékeztem, valójában ez sem az ő ötlete volt, de tetszett:

„A közvélemény stupiditását lehetetlen túlértékelni.”

„Mr. Chinaski,” nézett föl rám, „vannak bizonyos hallgatók ebben az osztályban, akik azt hiszik magukról, hogy rettentő okosak.”

„Tényleg?”

„Mr. Felton a legokosabb hallgatónk.”

„Oké.”

„Mi nyugtalanítja magát?”

„Hogy?”

„Valami...zavarja.”

„Talán.”

„Ugye ez az utolsó szemesztere?”

„Honnan tudja?”

Még egyszer utoljára megnéztem azokat a lábakat. Korábban rájöttem, a campus csak hely az elrejtőzésre. Néhány egyetemi kretén bebiztosítja magát itt örökre. Az egész egyetemi szcéna langyos volt. Soha senki nem beszélt arról, mire kell számítanod a kinti életben. Csak teletöltték az agyad elmélettel, és soha nem szóltak arról, hogy milyen nehéz is az út. A felsőoktatás akár egy életre tönkretehet, lerombolhat mint individuumot. A könyvek erőtlenné tesznek. Leteszed őket, azután valóban kilépsz oda, de olyan tudásra lenne szükséged, amit soha semelyiktől sem kaptál. Elhatároztam, a szemeszter végén kiszállok, inkább beállok Stinkyhez a bandájába, majdcsak találkozom valakivel, akinek van vér a pocájában egy italbolti, vagy – ami még jobb – egy bankrabláshoz.

„Tudtam, hogy befejezni készül,” mondta lágyan.

„Az elkezd jobb szó.”

„Háború lesz. Olvasta a *Sailor Off The Bremen*?”

„A *New Yorker* cucc nem jön be nekem.”

„Pedig muszáj ilyesmit is olvasnia, ha meg akarja érteni azt, ami mostanában történik.”

„Nem hinném.”

„Maga csak lázad, minden ellen. Hogyan fogja túlélni?”

„Nem tudom. Már fáradt vagyok.”

Mrs. Curtis jó ideig az asztalát nézte, végül rám vetette a tekintetét.

„Így vagy úgy, de belekeveredünk a háborúba. Bevonul?”

„Nem számít. Talán igen, talán nem.”

„Jó tengerész lenne magából.”

Elmosolyodtam – elképzeltem, hogyan festenek mint matróz –, de elvettem az ötletet.

„Ha marad még egy szemeszterre,” mondta, „megkapja, amit csak akar.”

Rám pillantott: pontosan tudtam, mit értett ezalatt, ő meg tudta, hogy pontosan tudom, hogyan értette.

„Nem,” bökte ki végül, „lelépek.”

Elindultam az ajtó felé. Megálltam előtte, hogy visszaforduljak egy apró, fejbólintásos vizslát, egy finom és gyors vizslát erejéig. Kint a campus fái alatt sétáltam elfelé. Mindenütt – legalábbis nekem úgy tűnt – fiúk és lányok párban. Mrs. Curtis egyedül ült az asztalánál, én is egyedül bandukoltam. Micsoda nagyszerű diadal lehetett volna. Megcsókolni azokat a selypes ajkakat, megadásra készíteni azokat a finom lábakat, ahogy Hitler vette be Európát, majd nézett mereven London felé.

Nemsokkal ezután a tornaterem felé vettem az irányt, hogy kitakarítsam a szekrényemet. Böven elég a gyakorlatozásból. Mindenki állandóan a friss verejték áthatón tiszta szagáról rizsázott: kellett valami kifogás a bűz miatt. A friss kullantás izmos, tartós szagáról

bezzeg soha egy mukkot se szóltak, pedig igazából nincs remekebb egy jó sörszarnál – ehhez persze kell az előző éjszaka benyakalt hús-huszonöt sör. A sörszar bukéja: ha egyszer köréd telepedik, marad is jó másfél órát. Ilyenkor döbbsz rá arra, hogy valóban létezel.

Megkerestem az öltözőszekrényt, kinyitottam: a tornaszerkő és az edzőcipő gyorsan a szemetesben végezte. Két üres borosüveg szintén. Sok szerencsét a következő tulajdonosának. Egyszer akár Boise polgármestereként is végezheti Idahóban. Kivágtam a számrát a szemétkébe. Mindig is utáltam a kombinációt: 1-2-1-1-2. Nem túl szellemes. A szüleim házának száma 2122. Kísszerűség mindenhol. Az R.O.T.C.-nél* állandóan az egy-két-há-négy, egy-két-há-négy. Talán egyszer eljutok az 5-ig.

A tornatermet hátrahagyva a sportpálya felé indultam, hogy megrövidítsem az utat. A pályán éppen játék folyt, négy-négy elleni foci. Elkanyarodtam az oldalvonal irányába, hogy ne zavarjak.

„Hé, Hank!” – szólított le Baldy.

Fölsandítottam a lelátóra, ott ült Monty Ballarddal, aki jelentéktelen figurának számított, viszont volt egy szimpatikus vonása: nem szólt addig egy szót se, amíg nem kérdezték. Én sohasem kérdeztem tőle semmit. Csak vizslatta az életet a mocskos szőke haja alól, s eltántoríthatatlanul készült a biológus pályára.

Odaintettem nekik menet közben.

„Hank, gyere már föl!” kiáltott Baldy. „Fontos.”

Fölballagtam. „Mi van?”

„Ülj csak le és nézd meg azt a zömök gyereket, a tornadresszest.”

Letelepedtem melléjük. Csak egy srác volt tornához beöltözve, lábán szőges futócipő. Alacsony volt, de széles, nagyon széles. Tekintélyt parancsoló bicepsz, vállak, vastag nyak, stabil, rövid lábak. Fekete haj, lapos arc, kicsi száj és orr, szemek...azok is ott kandikáltak valahol.

„Te, én már hallottam erről az alakról,” mondtam.

„Na akkor figyelj,” szólt Baldy.

Szóval mindkét csapat négy főből állt. Játékba került a labda. A quarterback** hátralepett, hogy passzolni tudjon. Az ifjú King Kong a védekező csapatban volt, saját térfelének nagyjából a közepén. A támadók egyike kilőtt a célvonal felé, a másik röviden keresztbe futott. A center blokkolt. King Kong junior leszegte a fejét, s a keresztbe futó támadójátékos irányába kezdett robogni, majd beleviharzott egyik vállával a gyomrába meg az oldalába. A földbe dőngölte, megfordult és elügetett. A befutó ember közben megkapta a labdát, megérkezett a célba: touchdown.***

„Láttad?” kérdezte Baldy.

„King Kong...”

„King Kong egyáltalán nem ezt a játékot játssza. Ő csak minden alkalommal ráront vala-

* Tartalékos Tiszti Kiképző Alakulat.

** Az irányító játékos az amerikai futballban.

*** Hat pontot érő akció.

kire, amilyen vadul tud."

"A labdaelfogót tilos blokkolni, mielőtt megkapná a labdát," mondtam. "Szabályellenes."

"Ki fogja neki megmondani?" kérdezte Baldy.

"Te hajlandó vagy rá?" szoltam Ballardhoz.

"Nem," mondta.

King Kong csapata jött föl a kirúgás után. Na most szabályosan blokkolhat. Előrerohant s lemészárolta a mezőny legkisebb tagját. Teljesen kiütötte a srácot, kinek a feje lábai közé csuklott az eséstől. Alig bírt föltápáskodni.

"Ez a King Kong valódi elmeháborodott," mondtam. "Hogy kerülhetett egyáltalán be az egyetemre?"

"Szerintem nem ide jár."

King Kong csapata támadott. A másik gárda legjobbjá Joe Stapen volt, aki lélekébúvár akart lenni. Magas, szikár gyerek, legalább száznyolcvanöt centi, s nem volt zizegős. Joe Stapen és King Kong egymást támadták. Stapen ügyes volt, nem döngölte a földbe. A következő támadásnál újra összeakaszkodtak, ezúttal is megúsza, sértetlenül fogott talajt.

"A francba," mondta Baldy, "Joe föladni látszik."

A harmadik esetben Kong még keményebb volt, átfogta Joe-t hátulról, majd öt-hat métert futott vele hátra, vállá Joe hátában.

"Igazán undorító! Ez a fazon nem több egy kibaszott szadistánál!" kiáltottam föl.

"Szerinted szadista?" kérdezte Baldy Ballardot.

"Kibaszott szadista," válaszolta Ballard.

Kong közben visszatért a legkisebb sráchoz.

Egyszerűen rárohant, fölnyalábolta a hóna alatt, majd a földre döntötte. A fiú nem mozdult egy darabig. Végül fejét lógatva, nagynehezen fölkucorodott. Úgy tűnt, számára vége a meccsnek. Fölálltam.

"Na, most jövök én," mondtam.

"Kápd el azt a személtládát!" – sziszegte Baldy.

"Nyugodt lehetsz," szoltam vissza.

Lesétáltam a pályára.

"Helló skacok. Beállhatok?"

Az imént kivégzett srác föltápáskodott, hogy lebotorkáljon a pályáról. Megállt, mikor odaért hozzám.

"Ne állj be. Az a fickó nem akar mást csak kinyírni valakit."

"Ez csak foci," szoltam vissza.

Rajtunk volt a sor. Összedugtuk a fejünket: Joe Stapen, a másik két túlélő s én.

"Mi a taktika?" kérdeztem.

"Csak életben maradni, baszd meg," mondta Joe.

"Mennyi az állás?"

"Győzni fognak," mondta Lenny Hill, a center.

Befejeztük a megbeszélést. Joe Stapen hátrament, várta a labdát. Én Kongot figyeltem. Soha nem láttam még az egyetemen. Valószínűleg a tornaterem férőhelye körül ögyelegtetett. Úgy nézett ki, mint egy ócska szippantós. Meg mint egy embriófaló.

„Idő!” szóltam közbe.

Lenny Hill fölegyenesedett, a labda a kezében. Kongra néztem.

„Hank vagyok. Hank Chinaski. Újságírás.”

Nem válaszolt, csak bámult tovább. Hullaszín fehér bőr, egy szikrányi élet se csillogott a tekintetében.

„Hogy hívnak?” kérdeztem.

Bámult tovább.

„Most mi van? A fogaid közé szorult egy darab méhlepény?”

Kong lassan megemelte a jobbkezét, kiegyenesítette, majd rám szegezte az ujját. Aztán leeresztette a karját.

„Cummandsd le a pélóm,” mondtam, „ez meg mi a *túró* volt?”

„Inkább játsszunk,” mondta Kong egyik csapattársa.

Lenny lehajolt és hátrajátszotta a labdát. Kong rámrontott. Valamiért épp nem rá figyeltem. Megrázkódott a nagylelátó, néhány fa meg a kémia tanszék épületrésze, amint belémrobbant. Hanyattdöntött, körbejárt, miközben úgy csapkodott a kezeivel, mintha madárszárnyai lennének. Szédelegve keltem föl. Először Becker küld padlóra, most meg ez a rémületes emberszabású. Büdös volt, büzlött; egy velejéig gonosz vadbarom.

Stapen rosszul passzolt. Újra összesereglettünk.

„Van egy ötletem,” mondtam.

„Na?” kérdezte Joe.

„Én passzoló, te blokkolsz.”

„Maradjon csak minden így,” szólt vissza Joe.

Fölsorakoztunk a támadáshoz. Lenny lehajolt, hátrajátszott Stapenhez. Kong már dübörgött is. Előregörnyedtem, hogy nekifussak vállal. Túl erős volt. Lepattantam róla, s amint fölgyenesedtem, Kong a gyomromba döfte a vállát. Elestem, de rögtön föl is ugrottam, bár nem túl nagy kedvvel. Légzési problémáim támadtak.

Stapen rövid passza jó volt. Harmadik lehetőség*. Semmi megbeszélés. A labda játékba-hozása után Konggal egymásra rontottunk. Most az utolsó pillanatban elrugaszkodtam, majd rávettem magam. Egész testsúlyommal neki a nyakának meg a fejének: sikerült kibillentenem az egyensúlyából. Ahogy zuhantunk, akkorát rúgtam bele, amekkorát csak tudtam az állát találva el. A földre kerültünk: én keltem föl elsőnek. Aztán Kong is fölemelkedett, az arcán vörös folt látszott, szájának sarkából pedig vér szivárgott.

Stapen passza nem sikerült. Negyedik lehetőség**. Joe hátralépett a rúgáshoz. Kong is hátrament, hogy védje saját csapatának elfogóemberét, aki elkapta a megszuvasztott labdát, majd nekilódultak a gypet fölszántva, miközben Kong csinálta a helyet csapattársának. Rájuk rontottam, Kong megint tigrisugrásra számított. Ám most alulra vetődtem, átkulcsolva a bokáit. Keményen a földre zuhant, arccal. Nem volt egészen magánál, ott feküdt, karjai

* A támadó csapatnak három lehetősége van annyival előrébb vinni a labdát, hogy utána újra első lehetőség legyen (first down).

** Ha nem sikerül előrejutni, a negyedik lehetőségnél vagy mezőnyrúgás (három pontot érő akció), vagy sima rúgás jön, amellyel a támadó csapat átadja a támadás jogát az ellenfélnek.

széttárva. Odaszaladtam, mellétérdeltem, keményen megragadtam a tarkójánál fogva, jól megszorítottam a nyakát, és bediktáltam a gerincébe egy elefántpuszit. „Hé, Kong öcsém, valami baj van?”

Közben futva odaértek a többiek. „Azt hiszem, megsérült,” mondtam. „Na jöjjön valaki, és segítsen levinni.”

Stapen fogta meg egyik oldalt, a másiktól én, így vittük az oldalon felé. Már majdnem odaértünk, amikor úgy tettem, mintha megbotlanék, s bal csukámmal a bokájára tapostam.

„Jaj,” mondta Kong, „kérlek hagyj már békén.”

„Haver, csak segíteni akarok.”

Odaértünk az oldalonhoz, leraktuk. Kong üldögélt, szájáról törölgette a vért. Majd megtapogatta a bokáját. Lejött róla a bőr, hamarosan elkezdett dagadni. Fölé hajoltam.

„Hé, Kong, gyere fejezzük be a meccset! 42-7 nektek, adjatok esélyt a fölzárkózásra.”

„Na ne, szeretném a következő évet is befejezni.”

„Nem is tudtam, hogy folyik itt sintérvézés.”

„Első év angol irodalom.”

„Ez becsülendő. Akkor most betárogatok a tornaterembe, benyomlak egy jó meleg tus alá, mit szólsz hozzá?”

„Ne, tartsd magad távol tőlem.”

Kong fölkecmergett. Eléggé ki volt készülve: a nagy vállak megereszkedve, arcán vér és föld. „Hé, Quinn,” szólt oda egyik haverjának, „segíts föl ...”

Quinn nyakába vette Kong egyik karját, majd lassan megindult vele a pályán keresztül az öltöző felé.

„Hé Kong!” kiáltottam búcsúzóul. „Remélem sikerül az éved! Add át üdvözetem Bill Saroyannak!”*

A többiek is ott álltak, beleértve Baldyt és Ballardot, mert közben lejöttek a lelátóról. Ez volt eddigi életem messze legjobb alakítása, de sehol egy jó csaj mérőföldközelben.

„Van valakinek egy cigije?” kérdeztem.

„Chesterfield” mondta Baldy.

„Még mindig buláknak való cigit szívsz?” szoltam rá.

„Adj egyet,” mondta Joe Stapen.

„Na jó,” mondtam, „mivel csak ez van.”

Ott álltunk körben, cigarettázva.

„Hapsikáim, még mindig maradtunk annyian, hogy játsszunk egy meccset,” szólalt meg valaki.

„Baszd meg,” mondtam, „gyűlölöm a sportokat.”

„Nos,” mondta Stapen, „te aztán tényleg csak Konggal törödtél.”

„Aha,” szólalt meg Baldy, „végig figyeltelek. Csak egy dolog volt zavarbaejtő.”

„Micsoda?” kérdezte Stapen.

„Elgondolkodtató, hogy most akkor ki is a szadista?”

* William Saroyan (1908-1981). Örmény származású amerikai író, aki az 1939-es *The Time of Your Life* című drámájáért neki ítélt Pulitzer-díjat visszautasította.

„Hát,” vágtam rövide a csevejt, „én tépek is. Egy Cagney-filmet adnak ma este, el kell rá vinnem a pinámat.”

Elindultam a pályán keresztül.

„Úgy érted, hogy a marokmacádat viszed el a moziba?” kiáltott utánam az egyik srác.

„Mindkettőt,” szóltam vissza a vállam fölött.

Elhagytam a pályát, le a kémia tanszék mellett, aztán ki az előző füves részre. Fiúk meg lányok lebzseltek a könyveikkel a fák alatti padokon, vagy a fűvön üldögélve. Zöld könyvek, kék könyvek, barna könyvek. Beszélgettek, mosolyogtak, néha nevettek. Átvágtam az egyetem oldalához, ahol a busz végállomása volt. Felszálltam, megvettem a jegyet, majd hátra mentem, hogy lehuppanjak az utolsó ülésre, mint mindig, és vártam.

Néha lefutottam a „rabszolgapiacig”, hogy fölkészüljek a jövőmre. Nem tetszett, amit ott láttam: a férfiak és a nők tekintetében semmi szokatlan dac vagy ragyogás. Azt akarták, amit mindenki más. Előfordult ott lenn néhány nyilvánvaló klinikai eset is, akik zavartalanul ténferegthettek az utcákon. Rájöttem, hogy akár a nagyon szegények, akár a nagyon gazdagok között a társadalom extrém elemei, a dilinyósok gyakran szabadon elvegyülhettek. Tudtam magamról is, hogy nem vagyok teljesen normális. Még mindig tudtam, mint ahogy már gyerekként világos volt előttem, hogy van bennem valami különösség. Úgy éreztem, mintha az lenne a végzetem, hogy gyilkos, bankrabló, szent, fajtalankodó, szerzetes, remete legyek. Valami elszigetelt helyre volt szükségem, hogy elrejtőzhessenek. A „rabszolgapiac” hányingert keltő volt. A normális, átlagos ember élete unalmas, rosszabb, mint a halál. Úgy tűnt, nincs lehetséges alternatíva. A tanulmányaim szintén csapdába csaltak. Az a kis pallérozódás, amit engedélyeztem magamnak, még inkább bizalmatlanná tett. Mik az orvosok, ügyvédek, tudósok? Egyszerűen csak emberek, akik hagyták, hogy megfosszák őket a gondolkodás meg az individuumként való cselekvés szabadságától. Visszamentem a kalyibámba, hogy igyak...

Ott ültem bent, döntöttem magamba az italt: fontolóra vettem az öngyilkosságot, de valami különös vonzódást éreztem a testem, az életem iránt. Csupa seb mindkettő, az enyémekek ezek is. A fésülködőasztal tükrebe néztem, és elmosolyodtam: ha elérkezett az idő, vihetsz magaddal belőlük nyolcat, tízet, vagy húszat...

Valamelyik szombat este volt, decemberben; a szobámban ültem, a szokásosnál sokkal többet ittam, egyik cigaretta jött a másik után. Lányokon, a várososon, munkákon és az eljövendő éveken gondolkodtam. Ha előre néztem, nem nagyon tetszett, amit láttam. Nem voltam mizantróp, s távol állt tőlem a nőgyűlölet, de szerettem egyedül. Jó érzés volt üldögni valami szűk helyen, közben dohányozni és inni. A magam számára mindig jó társaságnak bizonyultam.

Egyszer csak a szomszéd szobában szóló rádióra lettem figyelmes. Túl hangosra volt véve. Egy élmélyítő szerelmes dal szólt.

„Hé haver!” ordítottam. „Halkítsd már le.”

Semmi válasz.

Odamentem a falhoz, és átdörömböltem.

„AZT MONDTAM, VEDD HALKABBRA AZT A SZART!”

A rádió tovább bömbölt.

Kimentem az ajtajához alsógatyában, majd hatalmasat rúgtam bele. Kivágódott. Két ember volt a tábori ágyon: egy dagadt öreg fickó, meg egy kövér öreg nőci. Kamatyoltak egy apró gyertya fényénél. Az idős muki épp a csúcson volt. Abbahagyta és hátrafordította a fejét. A nő is kikukucskált alóla. Szépen berendezett kis helyiség volt: függönyök, egy apró szőnyeg.

„Oh, elnézését...”

Becsuktam az ajtót, majd visszakullogtam a szobámba. Pocsékul éreztem magam. Szegényeknek joguk van a maguk módján prütykölni nyomorult álmaik közepette. Szex, ital és talán a szeretet: egyebük nincs.

Visszamasztam az ágyamra, töltöttem egy pohár bort. Nyitva hagytam az ajtóm. A holdfény sugárzott be hozzám a város hangjaival: wurlitzerek, autók, szitkozódás, kutyaugatás, rádiók... Szépen együtt voltunk. Mindannyian együtt egy óriási szarosbödönben. Nem volt menekvés. Öblítéskor mindenkit levisz majd a víz.

Egy kismacska vetődött éppen arra, megállt az ajtónál, hogy bekukkantson. Szemeit lángra lobbantotta a hold: tisztán vöröslöttek, akár a tűz. Milyen csodálatos szemek.

„Gyere cicus...” Előrenyújtottam a kezem, mintha étel volna benne. „Cic-cic...”

Elsomfordált.

A másik szobában kikapcsolták a rádiót.

Megittam a borom, majd kimentem, ugyanúgy alsógatyában. Fölhúztam rendesen, a természet ajándékait pedig a helyükre igazítottam. Odaálltam az ajtajuk elé. Rúgásomtól szétört a zár. Kiszűrődött a gyertya fénye. Az ajtót belülről kitámasztották, talán egy székkal.

Finoman kopogtam.

Semmi válasz.

Újra kopogtam.

Hallatszott valami odabentről, aztán kinyílt az ajtó.

Az öreg hájas fickó állt előttem. Arcát a bánat vastag ráncai barázdálták. Csupa szemöldök meg bajusz, két szomorú szem.

„Nézze,” szólaltam meg, „őszintén sajnálom, amit tettem. Nem volna kedve a barátnőjével átjönni hozzám egy italra?”

„Nem.”

„Esetleg, hozhatok mindkettőjüknek valamit inni?”

„Nem,” mondta, „kérem, hagyjon minket magunkra.”

Becsukta az ajtót.

Életem egyik legsúlyosabb másnaposságával ébredtem. Általában délig aludtam, de aznap nem tudtam. Fölöltöztem, majd a ház fürdőszobájába mentem, hogy rendbeszedjem magam. Ezután elindultam a szokásos úton: be a sikátorba, le a lépcsőn, végül az utca, mi-

után elhagytam a sziklát.

Vasárnap, messze a legszarabb nap az összes közül.

A Main Street felé vettem az irányt, elhaladtam a bárók mellett. A B-szeriás kurvák ott ültek a bejárat közelében fölhúzott szoknyákkal, magassarkú cipőben lóbálva lábaikat.

„Hé, gyere be szívi!”

Main Street, East 5th, Bunker Hill. Amerika pöcegödrei.

Nem volt hova menni. Elnéztem a Penny Arcade felé. Ott ténferegtem a játékgépek közt, nem volt kedvem játszani. Hirtelen egy flipperező Tengerészre lettem figyelmes. Mindkét keze a gép oldalán: a labdát próbálta kalauzolni angol testnyelven. Háta mögé mentem, megragadtam a gallérjánál és a szíjánál.

„Becker, követelek egy istenverte visszavágót!”

Eleresztettem, hogy meg tudjon fordulni.

„Ráérek,” mondta.

„Háromból kettő.”

„Golyók,” mondta, „gyere, fizetek egy kört.”

Elindultunk a Main Street felé. Az egyik bárból egy lotyó kurjantott ki, „Hé, Tengerész, nincs kedved benézni?”

Becker megállt. „Bemegyek,” mondta.

„Ne csináld,” szóltam rá, „csak kiszívják az ember véréét.”

„Most kaptam meg a zsoldot.”

„A csajok teát isznak, a piát meg vizezik. Mindezt dupla áron, ráadásul a muff is fölszívódik, ha rendeltél.”

„Bemegyek.”

Úgy is tett. Amerika egyik legjobb kiadatlan írója, kiképezve az ölésre és a halálra. Követtem én is. Odasétált az egyik lányhoz, beszélgetni kezdtek. A mucus fölhúzta a szoknyáját, tűsarkos lábait himbálta, röhöcsélt, miközben beültek a sarokban lévő boxba. Előkerült a pultos is, hogy fölvegye a rendelést. A bár másik macája hozzám fordult.

„Szívi, nem akarsz játszadozni?”

„Ja, de csak akkor, ha az én játékom.”

„Félsz, vagy buznyák vagy?”

„Mindkettő,” mondtam, s leültem a söntés túlsó végén. Kókadt közöttünk egy alak, feje a pulton. Eltűnt a tárcája. Panaszkodni kezdett, mikor föleszmélt. Vagy kidobja a tulaj, vagy hívja a rendőrséget.

A csapos Becker és a kurva kiszolgálása után visszajött a pult mögé, én következtem.

„Egen?”

„Nem kell semmi.”

„Akkó mit akar itt?”

„A barátomra várok,” biccentettem a sarki box felé.

„Itt muszáj inni.”

„Na jó. Hozzon egy ásványvizet.”

A pultos hamarosan egy üveg vízzel jött vissza.

„Huszonöt cent.”

Fizettem.

A pultnál lévő rinya odaszólt hozzá.

„Vagy homokos, vagy fél.”

Amaz nem szólt semmit erre. Aztán Becker intett, hogy rendelne.

A csaj rám nézett. „Hogyhogy nem vagy egyenruhában?”

„Utálok úgy öltözni, mint mindenki más.”

„Van más oka is?”

„Igen, de az az én dolgom.”

„Baszódj meg,” mondta.

Visszajött a csapos. „Rendelnie kell még.”

„Oké,” odacsúsztattam egy másik negyeddollárost.

Kint voltunk a Main Streeten.

„Hogy ment?” kérdeztem.

„Fizetni kellett az asztalért, plusz két ital. 32 dollárra jött ki.”

„Krisztusom, az nekem két hét részegséget jelent.”

„Elkapta az asztal alatt a farkam, és kiverte.”

„Mit mondott?”

„Semmit, csak kiverte a faszom.”

„Én inkább kiráztam volna magamnak, s a harminckét dolcsit megtartottam volna.”

„De olyan gyönyörű volt.”

„A kurva életbe ember, egy totál idiótával mászkálok együtt.”

„Egy napon mindezt meg fogom írni. Ott leszek majd a könyvtárak polcain: BECKER.

A B-betűsek nagyon gyöngék, elkél az erősítés.”

„Túl sokat beszélsz az írásról.”

Találtunk egy másik kocsmát a buszállomás közelében. Ez nem volt az a pinavadászós lebu. Mindössze egy csapos meg öt-hat utazó, férfiak. Beültünk.

„Most rajtam a sor,” mondta Becker.

„Egy üveg Eastside-ot.”

Becker rendelt kettővel. Rám pillantott.

„Ne tőkölj, légy férfi, vonulj be a tengerészethez.”

„Egyáltalán nem villanyoz föl az ötlet, hogy próbáljak férfi lenni.”

„Úgy tűnik, mindig összebalhézol valakivel.”

„Csak szórakozásból.”

„Vonulj be, legalább egy téma az íráshoz.”

„Becker, olyan téma mindig van, amiről lehet írni.”

„Akkor mihez fogsz kezdeni?”

Az üvegemre mutattam, fölemeltem.

„Miből fogsz megélni?” kérdezte Becker.

„Mintha egész életemben csak ezt a kérdést hallottam volna.”

„Nos, nem tudom hogy vagy vele, de én mindent kipróbálok! Háború, nők, utazás, há-

zasság, gyerekek, meló. Az első kocsimat szét fogom szerelni apró darabokra! Aztán meg összerakom! Meg akarom ismerni a dolgokat, azt, hogy mitől működnek! Tudósító szeretnék lenni Washington D.C.-ben. Én ott szeretnék lenni, ahol a nagy dolgok történnek."

"Washington szar hely, Becker."

"És a nők, a házasság, a gyerekek?"

"Fos."

"Igen? Akkor mit akarsz te?"

"Elbújni."

"Szerencsétlen egy balfasz vagy. Igyál még egy sört."

"Jó."

Megjött a sör.

Csöndben üldögéltünk. Megéreztem, hogy Becker saját gondolataival van elfoglalva. Merengés a tengerészéletről, az írólétről, a csajozásról. Úgy gondoltam, jó író válna belőle. Majd kicsattant az elragadtatottságtól. Azt hiszem, sok mindenért odáig volt: a héjáért, amint repül, az istenverte óceánért, a teliholdért, Balzacért, hidakért, színpadi drámákért, a Pulitzer-díjért, a zongoráért, a kibaszott Bibliáért.

A bárban zsebrádió szólt. Épp valami sláger ment. Aztán megszakították a közepén. Megszólt a bemondó. „Frissen érkezett hivatalos közleményt olvasunk föl. A japánok lebombázták Pearl Harbort. Ismétlem: a japánok a mai nap lebombázták Pearl Harbort. Minden katona azonnal térjen vissza a bázisára!"

Egymásra néztünk: nehezen fogtuk föl a hallottakat.

"Hát," mondta Becker csöndben, „ennyi."

"Idd meg a söröd," mondtam.

Beckert telibe találta a hír.

"Jézusom, ha csak belegondolok, ahogy egy hülye faszkalap rám szögezi a géppisztolyt, aztán meghúzza a ravaszt."

"Simán megtörténhet."

"Hank..."

"Mi van?"

"Eljönnél velem a busszal a bázisig?"

"Nem tehetem."

A csapos, egy 45 körüli fickó, görögdinnye alakú pocakkal, homályos tekintettel, odajött hozzánk Beckert stírolva. „Na, Tengerész, úgy tűnik, vissza kell térni a bázisra?"

Kiakasztott az alak. „Hé dagadék, hagyja nyugodtan meginni a sörét, oké?"

"Jó, persze... akar egy italt a ház számlájára? Mit szólna egy jóféle whiskyhez?"

"Nem," mondta Becker, „kösz."

"Nyugi," szóltam közbe, „fogadd csak el. Becsüli benned, hogy meghalsz a bárja védelmében."

"Oké, elfogadom."

A pultos Beckerre nézett.

"Mocskos egy barátja van..."

"Csak hozza az italt," mondtam.

A többi vendég közben vadul elkezdett cseverészni a hír hallatán. Az előbb még egy szó sem hangzott el. Most nekilendültek: veszélyben volt a Törzs.

Becker megkapta a piát. Dupla whisky: beverte.

„Soha nem mondtam neked,” szólalt meg végül, „de én árva vagyok.”

„A rohadt életbe,” mondtam.

„Legalább az állomásig kikísérsz?”

„Persze.”

Elindultunk az ajtó felé.

A csapos a kezeit törölgette a kötényébe, amit teljesen fölemelt. Izgatottan dörzsölgette bele a mancsait.

„Sok szerencsét, Tengerész!” kiáltotta búcsúzóul.

Becker kiment, én meg – még az ajtón belül – visszafordultam.

„Az első világháború, mi?”

„Ja-ja...” mondta boldogan.

Beértem Beckert. Félúttól futottunk a buszállomásig. Közben elkezdtek szállingózni az egyenruhás katonák is. Az egész hely levegője remegett az izgatottságtól. Egy matróz viharzott tova.

„KI FOGOK NYÍRNI MAGAMNAK EGY JAPCSIT!” üvöltötte.

Becker beállt a sorba jegyért. Az egyik katona a barátnőjével jött. A lány beszélt, sírt, barátjába kapaszkodott, csókolgatta. Szegény Beckernek csak én voltam. Oldalt álltam, várakoztam, jó sokáig. Ugyanaz a matróz, aki az előbb ordítózott, most odajött hozzám. „Hé, haver, te nem segítesz nekünk? Mit állsz ott? Miért nem jössz velünk és állsz be a hadseregbe?”

Whiskyből bűzlött a lehelete. Nagyorrú, szeplős arcú főszer volt.

„Lekésed a buszod,” mondtam neki.

Elindult a főlállóhely felé.

„Baszd meg a rohadt kibaszott japcsikat!” kiáltotta.

Becker végre megkapta a jegyét. Elsétáltam vele a buszához.

„Valami jótanács?” kérdezte.

„Nincs.”

A sort lassan nyelte el a busz. A lány zokogott, halkan de gyorsan sugdolózott a barátjával.

Becker az ajtóhoz ért. A vállára csaptam. „Te vagy a legjobb, akit ismerek.”

„Kösz Hank...”

„Viszlát...”

Leléptem onnan. Hirtelen megnőtt a forgalom az úton. Az emberek kapkodva vezettek, belerohantak a pirosba, üvöltöztek egymással. Visszamentem a Main Streetre. Amerika belépett a háborúba. Elővettem a tárcám: egy dollár volt benne meg 67 centnyi apró.

A Main Streeten kóvályogtam. Ez nem a kurvák napja volt. Végül újra a Penny Arcade felé vettem az irányt. Nem volt ott senki, csak a tulaj állt az emelvényen, az asztalánál. Sötét

volt benn, megcsapott a húgy szaga.

Elindultam befelé a rossz gépek közti sötét folyosón. Penny Arcade volt a hely neve, de a legtöbb játék ötcentessel működött, néhány tízessel. Megálltam a boxgépénél, ez volt a kedvencem. Két fémember állt egy üvegúra alatt, az állukon gombok. Két pisztolyagy alakú karral lehetett irányítani, amiken ravasz volt. Ha meghúztad őket, a harcosod keményen hadakozni kezdett a karjaival, előre-hátra, jobbra-balra lehetett mozgatni. Ha eltaláltad a másik harcos állán a gombot, hanyattvágódott: KO. Amikor még kiskölyök voltam, és Max Schmeling kiütötte Joe Louist, kirohantam az utcára cimboráimat keresve, miközben ezt üvöltöttem „Hé, Max Schmeling kiütötte Joe Louist!” Persze senki sem válaszolt, senki sem mondott semmit, csak továbbállt lesütött fejjel.

Két játékos kellett a bunyóhoz, azzal a perverzrel pedig, akié a hely volt, nem akartam összeállni. Néhány pillanat múlva egy mexikói kisserára lettem figyelmes, lehetett úgy nyolc-kilenc éves. Éppen befelé jött. Jóvágású, intelligens mexikói kölyök.

„Hé öcskös?”

„Igen uram?”

„Akarsz velem a boxgépen játszani?”

„Ingyen?”

„Pesze. Én fizetek. Válassz harcost.”

Körbejárt a gépet, az üvegen keresztül szemrevételezve őket. Úgy tetszett, komolyan veszi. „Oké, enyém a piros nadrágos, jobbnak tűnik.”

„Rendben.”

A kisöreg odaállt a piros oldalra, várta a küzdelem kezdetét. A harcosát nézte, aztán engem.

„Uram, nem tudja, hogy kitört a háború?”

„De.”

Álltunk.

„Be kell dobni a pénzt,” szólalt meg újra.

„Mit csinálsz itt?” kérdeztem. „Hogyhogy nem vagy suliban?”

„Vasárnap van.”

Bedobtam a tízest. Elkezdődött a küzdelem, a ravaszhozogatás. A fiú rosszul választott. Harcosának bal keze el volt törve, így csak félútig tudta fölemelni. Azzal a kezével nem tudta állon vágni az enyémet, csak jobbal. Úgy döntöttem, hogy támadok a kéknadrágos bokszolómmal, előre-hátra mozogtam, gyors rohamokkal operáltam. A mexikói kölyök jó volt a játékban, próbálkozott tovább. Föladta a bal kart, csak a jobbra koncentrált. Elindultam a végső rohamra, mindkét kézzel, de a harcosom hirtelen kidőlt. Keményen ért földet, fémes hangot adva.

„Nyertem uram,” mondta.

„Igen.”

A srác izgatott volt, tovább nézte a seggreesett kék bokszolót.

„Még egy harc, uram?”

Mozdulatlanul álltam ott, nem tudom miért.

„Elfogyott a pénze?”

„Dehogyis.”

„Akkor játszunk.”

Bedobtam egy másik tízest, s a kék talpraugrott. A kicsi csak az egyik ravaszt hergelte, a pirosnadrágos jobb keze meg járt, mint a cséphadaró. Én most egy kicsit hátraléptem a kékemmel, hogy várjak a pillanatra. Azután a fiúra néztem. Megindítottam a harcosomat mindkét kezével csapkodva. Úgy éreztem, hogy nyernem kell. Igazán fontosnak tűnt. Nem tudom, hogy miért, gondolkodtam is rajta, miért hiszem azt, hogy ennyire fontos?

És énem egy másik része válaszolt, pont azért, mert az.

Aztán újra padlót fogott a kék, teljesen, ugyanazzal a zörejjel. Bámultam rá, amint ott feküdt aprócska zöld szőnyegén.

Megfordultam és kísétáltam.

Domokos Tamás fordítása

CHRISTOPH RANSMAYR

Négy beszéd

Ittmaradni!

„A legnagyobb marhaság egy költői művel kapcsolatban...” – mondhatja a vádlott Szókratésszal a görög filozófiáról szóló egyik történetében Luciano De Crescenzo – „A legnagyobb marhaság egy költői művel kapcsolatban rendszerint az alkotójától származik...”

Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim, ha a magunk munkájának ábrázolásmódja és magyarázata a beszéd tárgya, nem csupán a költőt fenyegeti veszély, hogy önteltnek és nevetségesnek tűnik: aki a kritika dícséretétől vagy támadásától vezéreltetve műve elébe lép, mert azt hiszi, adósa maradt a világnak egy magyarázattal, az hirtelen különös, idegen világba kerül, egyfajta *külvilágba*, ahol más szokások élnek, érthetetlen nyelvet beszélnek és semmi nem lesz érvényessé mindabból, ami hiteles és jelentős volt a mű születésekor.

Amíg például egy író vagy egy költő többnyire a maga esztétikai és anyagi nehézségeivel hónapokon vagy éveken át ül magányosan a kézírata felett, addig a kézirat *könyvvé* változása után kisebb-nagyobb közönség előtt találja magát olyan kérdéseknek kitéve, melyek többé-kevésbé, de gyakran a legcsekélyebb módon sem érdeklik őt. Ezek nem az ő kérdései. Egy író vagy egy költő ekkorra már minden elbeszélői és üzleti problémáját megoldotta, életbe léptek a szerződések, felélte az előlegét, kiállta a kritika első dícséreteit vagy támadásait – és ezzel az író végre felszabadult, újra kezdheti előlről a munkáját.

Visszatérni az íróasztal távoli világából, amelybe munkája száműzte, szabad író létére nem is olyan könnyű. Mert mondjuk miután regényének egész fejezeteit összesűrítette és rossz lelkiismerettel egyszerű mondatokba és statements-ekbe fordította, és már búcsúzna a beszélgetésektől és kérdésektől, hogy egy új történet felé vagy a maga saját kérdéseire fordulhasson, egyszerűen csak felhangzik: *Ittmaradni!*

Visszavonulása eleinte rövidnek tűnik, jámborul szabódik – még azért megkérlik, hogy egy emlékkép kedvéért álljon műve mellé, hogy pózoljon egy kicsit, hogy egy köszöntő vagy egy záró megjegyzés erejéig még maradjon, még egy kis beszélgetésre – mígnem a szabad író újra leveti kabátját, helyet foglal, töltet magának, és lassan megérti, hogy láthatólag nem volt elég pusztán megírni egy könyvet, felolvasni belőle, és művészetről és irodalomról folyó viták strapáit fejsebek nélkül megúszni.

Mert mondjuk amíg a munka éveiben még megvolt arról győződve, hogy a számos lehetséges és szükséges könyv közül csupán egyet kell megalkotnia, a sok történet közül az irodalom számtalan lehetséges beszédmódjainak egyikével csak egyet kell felrajzolnia, addig most arra okítják, hogy egyetlen könyvnek kellene tartalmaznia *mindazt*, amit az irodalom egészének tulajdonítanak: könyve foglalja magába például a valóságot és a lehetségest, mutassa be ugyanakkor a társadalmat és a természetet is, az államot és a személyes sors-történetet, a jelent és a történelmet, igen, *tegye láthatóvá*, és mindezt persze szórakoztatva

és mégis radikálisan, ugyanakkor szabatosan, ésígytovább, mellesleg pedig az elbeszélőművészet egészét kell minden egyes lélegzetében megőriznie, megtörnie, meghaladnia és továbbbinnie, a világot pedig – az összehasonlíthatlanul parányi és jelentéktelen irodalmi világot is – alapvetően megjobbítania.

De még ha sikerülne is egy ilyen univerzális könyv – okítják a szabad író (a kabátját már régen elveszítette szem elől, s már nem is próbálkozik a búcsúzkodással) – még ha..., az sem lenne elég.

Egy könyv? Egy könyvben nem lehet benne minden. Szerzőjén számonkérlik az esetlegesen beléértett szándékokat, még alapgondolatainak magyarázatát is, prédikációit Istenről és a világról: Szükség esetén még a leghülyébbje is első pillantásra felismerheti, a szabadság milyen fajtáját érti a szabad író, mikor szabadon azt mondja, *szabadság...*

És végezetül, okításának utolsó stádiumában, felvilágosítják a szabad író való szerepéről: miután a kritika és a germanisztika útmutatásai közt készségesen vállalta közönségének szórakoztatását, tanítását és erkölcsi támogatását, testesítse meg egész nemzetének lelkiismeretét és emlékezetét – munkamegosztáson alapuló társadalomban ez logikusan is hangzik.

Esetleg a szabad író közbevetetheti, hogy olyasvalakinek, aki megalkotott egy jó művet, nem kell feltétlenül jó embernek lennie, és fenn is tartja magának, hogy adott esetben önző, pénzsóvár és erkölcstelen legyen, igazságtalan és kíméletlen – meg annyi minden még, amit a művészetnek szabad. De az ilyen közbeszólásokat a tiszteletteljes feladatok felsorolása okozta lelkesedésben, feladatok, melyeket neki és munkájának találtak ki, mintha meg sem hallották volna.

Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim, ha alkalomadtán némely eszelős teológus vagy politikus betiltással vagy könyvégetéssel demonstrálja, hogy az irodalom még mindig félnivaló dolog, akkor sem könnyű felmérni, hogy megjelenésének helyétől és idejétől függetlenül, milyen hatással lehet egy könyv. Egy mondat, mely még igen csak halált megvető bátorsággal és forradalmian hangzott, néhány évtizeddel később már ugyanazon a helyen talán nevetségesnek hat, miközben például két- háromszáz kilométerrel dél-keletebbre semmit nem veszített vérlázító erejéből. Mindaz azonban, amit a könyveknek tulajdonítanak – nem lehet hatalmasabb magánál a nyelvnél: ahol a szó és a beszéd hiábavalónak bizonyul, ott az irodalomnak is vége.

Hogy példaként megnevezek egy embert, aki tábornokok, bábként működő államelnökök és velük loholó alattvalók hordájával ellentétben már nem szerepel a hétköznapi enciklopédiák emléktárában: ha mondjuk sikerült volna a Hitler elleni bombamerénylet, melyet Georg Elser 1939 novemberében követett el, és akit meggyilkoltak ezért, akkor nagy valószínűséggel egyetlen ember messze túltett volna nyelve és kora irodalmának politikai hatásán.

Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim, én itt alapelveim ellen beszélek, mert hiábavalóan kérdezem magamtól, hogy mondjuk, egy ünneplésnek vagy egy csekk átnyújtásának miért kell alkalmat szolgáltatnia ahhoz, hogy e tiszteletben részesült és megajándékozott nyilvánosan közölje gondolatait. Ahogy a szabad író, mikor politikailag nyilatkozik, éppenséggel lemondhat a prédikátor poéziséről és pátoszáról, úgy ünneplésének esetében elég volna az is, ha nem költőként, hanem némileg felvilágosult emberként szólal meg, és végeredményben akkor is egy egyszerű, kétszavas mondatra szorítkozik: *Köszönöm Önöknek.*

Út Surabayába

Jelentés egy teherplatóról

Emlékszem egy esős időszak végére Jáva keleti részén. Az Arjuna vulkán lejtői mentén utaztunk Surabayába. Egy nyitott teherautó utasai voltunk, és ez az autó, menetrend hiányában, mindenütt megállt, ahol valaki az útszélen állva leintette a karjával, hogy házát, faluját odahagyhassa. Huszonöten, talán harmincan is voltunk, szorosan egymás mellett guggoló vagy álló utasok, néhányan közülünk csak könnyű poggyásszal, mások egész mindenükkel; de az sem volt sok.

Az utat egy hajnali felhőszakadás folytán csermelyek és patakok barázdálták – a délelőtti nap viszont már újra kiszárította, olyannyira, hogy a mögöttünk lévő vidék porfelhőben tűnt el. Akkor épp egy malangi baromfikereskedő és toronynagyságú csirkeketrece közt álltam az első sorban, mint egy pultra, a vezetőfülke tetejére támaszkodva láthattam a keskeny úvegen át a sofőr hátát – és láttam a tető forró bádoggján túl a gödrök és száraz patakgágyak tarkította utat, ahogy az meg-megugrasztott bennünket.

Lassan, nagyon lassan himbálóztunk a part felé, és mégis elég gyorsak voltunk ahhoz, hogy végül még egy másik autót is beérjünk, egy nyitott teherautót, mely nagyságban is, zsúfoltságban is hasonlított a mienkhez. Pásztorokkal és mészárosokkal volt tele. Ők is egymáshoz szorultak, mint mi – csakhogy köztük még kecskék is álltak, birkák élénk színes jelekkel a gyapjújukban és kicsi fekete disznók, amilyeneket utunk alatt rizsföldek közt és világoszöld, zizgő bambuszerdőkben láttam.

Az előttünk haladó pásztorokat és mészárosokat lehetetlen volt megelőzni. A lejtők meredeken zuhantak alá, az út szűk volt, és megszámlálhatatlan kanyarral és serpentinrel rajzolta át a vulkán redőzetét. Sofőrünk mégis tartotta az előttünk haladók sebességét, olyan szorosan követte őket, hogy a mögöttük feltámadó portól hamuszürkévé lettünk, és a motorzúgás ellenére a disznók rőfögése is hallhatóvá lett, és még egy férfi magas kacarászása is, akinek nyakáról a verejtéket egy kecske nyalogatta. Ahogy mi magunk és a mögöttünk maradó falusiak, úgy az előttünk haladók is eltűntek a porban, ha felgyorsult az út – és mindannyiszor intetek felénk, ha újra elöbukkantak. Közülünk néhányan, jómagam is, visszainteggettünk. Hozzászoktunk egymás közellétéhez.

Mikor lépéstempóban átvágtunk egy kilométerhossznyi, fátlan fennsíkon, a bádogtető, melyre könyököltem, olyan forró volt már, hogy elővettem a táskámból egy újságot, hogy ráterítsem. Gazdagon illusztrált napilap volt, melyet egy fiútól vásároltam, mikor egy helységen áthaladva vásárosok tömege – gyümölcsárosok, játékkészítők, vízhordók és taligás la-cikonyhások – özönlötte körül a járművünket. Festett napernyőket és művészien font kalapokat kínáltak, fűpárnákat, mangót, licsit, jackfruitot, mézbanánt és csillaggyümölcsöt, sorsjegyet – és híreket Jáváról és a világ többi részéből, papírt, amivel később kitömhettem a táskámban átnedvesedett cipőmet.

Mikor az előttünk haladó pásztorok vagy mészárosok egyike megpillantotta kezemben az újságot, öklét a szeme elé téve, mint egy látsót, nevetett. Tényleg rám gondolt? Kisimítottam

az újságot, magasra emeltem és így mutattam neki a címlapot. Egy focista volt rajta látható, aki mintha a föld felett, derékmagasságban lebegett volna. A férfi egy láthatatlan labda felé repült, a győzelem vagy a vereség irányába – a főcímet és a képaláírásokat épp oly kevéssé értettem, mint a szöveg többi részét, holott azon az irodalmi nyelven fogalmazták, amely Indonézia háromezer lakott és tizenegyezer lakatlan szigetének hivatalos nyelveként élt.

Ez a *Bahasa Indonésia* egyszerre egyszerű és rétegzett. Maláj, szundanéz, jávai konglomerátum... a szigetvilág közel háromszáz további nyelvéről és dialektusáról nem is beszélve. E nyelv nem ismeri a grammatikai nemet, nincs főnévi esetragozása, határozott vagy határozatlan névelője sincs... Szavainak jelentése csak a nagyobb összefüggésekben jelenik meg.

Hindu, arab és kínai szavakkal átítatva e nyelv mégsem csupán ezer öbölből visszaverődő visszhang a kultúrák itteni labirintusában, hanem örzi még holland jövevényszavaiban a gyarmatosítók emlékeztetét is, akik a második világháború után is évekig itt pusztítottak. Közvetítő nyelv tehát, melyen egy borneói vagy újguineai varánuszvadász egy szumátrai buszvezetővel és egy jakartai adóhivatalnokkal egyaránt elbeszélgethet, anélkül hogy a beszélgetés az úgynevezett *világnyelvek* valamelyikébe belekényszerüljön.

Azt ugyan nem értettem, mi állt a képek fölött és alatt, a szavakat mégis képes voltam *olvasni*, hiszen az európai hódítók politikai és katonai veresége után a latin ábécé mégiscsak nyüzmedelmeskedett más, titokzatosabb írásmódok fölött.

Az előttem utazó pásztor vagy mészáros megörült annak, amit látott vagy felismert, és jobb kezének mutató és középső ujjával az univerzális V-ét mutatta felém. Csapata láthatóan győzött.

Ezzel persze barátai vagy útitársai is figyelmesek lettek rám és a tovaúszó focistára. Újra és újra átkiabáltak valamit, amit nem értettem, míg szó-, helyesebben *jelvivőjük* egyik kézlegyintését úgy nem értelmeztem, hogy *lapozz!*

Ez is megtörtént. Nem volt egyszerű. Az ellenszél újra és újra az arcomba vágta az egymás után magasra tartott újságlapokat. Az út közben bár szélesebb nem, de jobb és árnyékosabb lett. Az előttem utazóknak képeket mutattam fegyveresekről és sebesültekről vagy halottakról, akik két sorban feküdtek egy páncélos jármű előtt, egy tető nélküli házra is emlékszem, egy díszes teremben zajló ceremóniára – hivatali kinevezés? –, egy zászlóerdőre a fekete égbolt előtt és egy asszonyra, aki melléig vízben állt és mentett valamit, egy balyut, egy párnát, tűzifát vagy egy pólyás gyereket – nem volt felismerhető, *mit* tartott magasan a feje felett...

A köztünk és a pásztorok vagy a mészárosok közti távolság egyre nagyobb lett, hogy aztán újra csökkenjen – nagyjából ugyanannyi maradt. Előzésre tíz, tizenöt kilométer után sem lehetett gondolni. Az előttem utazók figyelmét az újságom egyre jobban felkeltette, és az utazástól rázkódó közönséggé változtak, akik most már nem csupán látni, de hallani is akartak.

A szó- és jelvivő mindenesetre a V-re nyitott ujjával a szemére mutatott, titokzatos jeleket rajzolt a levegőbe, majd úgy tűnt, egy kacska vagy valami hozzá hasonló hápogó madár tátogató csőrét utánozná, és én ezt úgy értettem: *Olvass fel!*

Így kezdtem neki az előttem utazóknak, és a két teherautó utasainak nevetése közepette, főcímetek átkiabálni – majd még egyet, végül a focista képe alatti szöveg egészét, a repülő ember történetét már inkább *kiáltottam*, mintsem olvastam.

Mivel a latinul írt *Bahasa Indonésia* egy német anyanyelvű számára fonetikusán nagyjából olvasható, a felolvasás csak akkor ütközött nehézségekbe, ha a sofőr egy-egy emelkedőnél váltani volt kénytelen, és a szavak elvesztek a dízelmotor zajában.

Bahasa azt jelenti egyébként ezen a nyelven, hogy nyelv, *orang* azt, hogy ember, *lidah* a nyelvet mint testrészt, *kata* a szót, *api* a tüzet, *waktu* az időt, *raja* a királyt, *luka* a sebet, *matahari* a napot és *laut* a tengert. Kissé gyanúsán csupán az író jelentő szó hangzik: *penulis*.

Mondatról mondatra olvastam hát, szavakat, melyeket nem értettem. Nem tudom, vajon a hallgatóim tudtak-e olvasni, azt azonban tudtam, hogy *ők* értik, amit én olvasok. Így haladtunk kakaóültetvények mellett és szörnyűséges, szürkésfehér kumuluszfelhők alatt, melyek a vulkán fölé tornyosulva mintha meghosszabították volna annak kúpját egészen az ég magasáig.

Nem tudom, hallgatóim nem tartottak-e pusztán vörösödő fejű bolondnak vagy netán valami otromba kinézetű külföldinek, akivel gyorsabban telik az utazás. Néha megtapsoltak, még gyakrabban nevettek, és egyikük, aki egy fekete disznót tartott a lába közé ékelve, olykor magasra húzta az állat fülét, mint egy denevért. Hogy vajon az ide-oda forgó és hiábavalóan védekező malacra akarta-e felhívni a figyelmet, vagy azt pusztán a hallgató karikatúrájává változtatta át... ezt sem tudom.

Masih berapa jauh ke Surabaya?

Milyen messzi van még Surabaya?

Mikor a mögöttünk lévő vulkán végül a párában lassan eggyé vált az éggel, a hegyi út pedig a part felé kanyarodott, ahol a hullámtörés fehér és a gyorsforgalmi út szürkés szalagja suhogott, az újságot már régen összehajtogattam, és már csak a tengert és a motort lehetett hallani. Az utasok elbóbiskoltak, fáradtan kapaszkodtak a kocsi oldalába, egy pormentes aszfaltút könnyebsége felé lebegtek. Ugyan már régen visszatért minden a régibe, elolvastak, elmeséltek, és talán már el is felejtettek egy történetet, a búcsú mégis még egyszer életre keltette a közönséget.

Közösen alkottunk meg jelekből és hangokból egy nyelvet, játékból egy történetet és az útból egy sort – és az utazás ideje alatt mégsem kerültünk egymáshoz oly közel, mint a búcsú pillanataiban. Még mielőtt a gyorsforgalmi út irányába kanyarodtunk volna, sofőrünk kihasználta egy hosszan elnyúló kanyar széles sávját, hogy dudálva és villogtatva előzésbe kezdjen.

Ami aztán történt, oly derűs, oly könnyed és magátólértetődő volt, mintha előre megbeszéltük volna: Amikor járműveink másodpercekre egymás mellé kerültek az útelágazások előtt, néhányan a pásztorok vagy a mészárosok közül tenyerüket fölfelé tartva kinyújtották a karjukat – és néhányan közülünk, közöttük én is, a tenyerükbe csaptunk, üdvözlésképp – vagy egyik a másikat barátságosan megtapsolta? Az utolsónak pedig, az utolsó pillanatban miként egy visszamaradó váltófutó, átadtam – az újságot; a repülő ember történetét.

Selamat jalan, selamat tinggal!

Jó utat, éljen békében!

A teherautóról teherautóra szálló jókívánságokra végül én is visszakialthattam emlékezetből egy szót. Ez volt az első szó, amit hallgatóim nyelvén tanultam meg olvasni és érteni és kimondani: *Terimakasih!*

Azt jelenti, *Köszönöm Önöknek.*

Hó a Zuur-hegyen

Afrikai olvasás

A Zuur-hegy Hotel kutyatejbozótossal, prótéákkal és áloékkal szegélyezett hágó mellett található, mely Dél-Afrika központi fennsíkját köti össze az Atlanti-óceán partvidékével. E meredek kavicsos úton, mely – mintegy az Addó-meredélyről nézvést – nem pusztán a Winterhoek-hegység mélyzöld hátoldalaihoz vezet, de bizonyos napokon egyenesen a felhőkig, már a múlt században misszionáriusok, kereskedők és aranyásók közlekedtek, utánuk pedig Port Elisabethből érkező nyaralók, akik nyitott kocsijaikban menekültek a partvidék januári forrósága elől a sárgafák és eukaliptuszok árnyalta magaslatokba. Így lett a Zuur-hegyi hotel verandáival és fűfödté körházaival a Valahol mélyén menedékké, a vadon messze ismert helyévé azon utazók számára, akik mondjuk az Elefántfej-hágón keresztül a fennsíkra vagy ugyanazon az úton visszafelé, a tengerhez kívántak eljutni.

De a Zuur-hegy és az odavezető út egykori jelentőségét már régen elvesztette: A Fokváros és Johannesburg közti közlekedés más, kényelmesebb utakra terelődött, azok a fehérbőrű nyaralók pedig, akik egykor kocsikázva jutottak el a hegyekig, ma klimatizált villákban üdülnek a tengerparton. Zuur-hegy egykori gazdasága, melynek romjai a hágó csúcsa alatti sűrűben még látható, már régen elvesztette házfedeleit, az istállók összeomlottak, a külső lépcsőkön és a szétrepedezett balkonokon pedig páviánok ugrándoznak. Csak a hotel áll még mindig sértetlenül a hágó csúcsán, de aki manapság itt tart pihenőt, az a vadon kedvéért érkezett ide, és nem pusztán azért, hogy átkeljen rajta: elefántcsordákat és kudu-antilopokat akar látni, keskeny szájú orrszarvúkat és hegyi zebrákat... De a vadonnak ez az élete Dél-Afrikában is már máshol található. Zuur-hegy, ahogy első lakosai számára, újra világvégi hely lett.

A hágó csúcsáról nézve persze úgy tűnik, mintha minden a régiiben maradt volna: A fekete személyzet fehér uraságokat és azok vendégeit szolgálják ki, a konyhában pedig a xhózák nyelvén skandálják énekeiket. És ha még a recepció teaasztalán fellelhető egyetlen újság Nelson Rolihlahla Mandela képét is hozza, mint Dél-Afrika körberajongott elnökének képét, olvasóinak azt ígérve, hogy a huszonhét évről, amit az elnök politikai fogolyként a Robben Island rabtáborában átvészelt, folytatásokban ír, e fenti világ számára az új idő még alig látható: fákkal sűrűn benőtt hegyoldalak az égtáj minden irányában, őserdő, mely délkeleten a part felé lejt, és ott valahol a távolban, és csak világos estéken, Port Elisabeth fényei láthatók, mögötte az Indiai Óceán, gáttorlaszként viszatartva az eget attól, hogy a szárazföldet elöntse. Azon a februári péntek estén is ragyogtak Port Elisabeth fényei, amelyen Cecil Jonest hallottam zongorázni, és a *Red Roses for a Blue Lady*-t.

Cecil Jones pillanatnyilag az utolsó a Zuur-hegy Hotel tulajdonosainak és bérlőinek hosszú sorában. Minden péntek és szombat este az elektromos zongora elé ül, mely a hotel halljában két hatalmas papagájkalitka között áll, és két órán át játsza a huszadik század negyvenes és ötvenes évekbeli slágereit. Miközben felesége, a szőke Mrs. Jones a hallhoz tartozó, ablaktalan bárhelyiség pultjánál vörösboros palackokat bontogat, olyanokat, melyeknek címkéjén *Tenger öröme* és *Minden elveszett* olvasható, olykor pedig a három szelin-

deknagyságú, a bárfotelek piros plüssében heverésző uszkárjainak egyikével beszélget lágyan, mindeközben Cecil Jones csukott szemekkel játszik, és nem érdekli, hogy a vendégei, felesége, vagy bárki figyel-e egyáltalán a játékára. Játsszik. Két órán át. Minden péntek és szombat este. Ha a hall üres, akkor is.

Egy ilyen este alkalmával sokáig az egyetlen hallgatója voltam, és soha nem tudtam, vajon észrevett-e egyáltalán. A madárkalitkák előtt ültem, bennük a szürkepapagájok közberikácsolásaikkal néha meg-megzavarták gazdájuk játékát, és egy regényt olvastam, Franz Nabl regényét, *Az Ortlieb-asszonyokat*, aki közönségének egy másik helyen azt tanácsolta: „Az embernek egy helyen kellene élnie, ezt a helyet pedig minden órában és minden percében ismerje.”

Ültem a *Zuur-hegy Hotel* üres halljában, s ha nem is az elbeszélő tanácsát, mindinkább a történetét szerettem volna követni, mikor a muharfürt által befutott verandán éjszakai lepkek, szúnyogok és repkedő bogarak zümmögő felhője egy sárga ernyős lámpa fénykörében keresett kiutat a sötétségből. Cecil Jones játszott. A bogárfelhő körbeözlönte a fényt. Én pedig egy Anton Ortlieb nevű intézőről olvastam, és a családjáról, akik elbarikádozták magukat a világ, s minden idegenség elől, hogy őrizték azt, amit nem lehet megőrizni.

Nagyon különös, írja Franz Nabl, az elbeszélő ez órában az Ortlieb családról: *Nagyon különös, hogy ezek az emberek, akik oly kizárólagosan egymásért éltek, a világból pedig szűkös, legsajátabb viszonyaikon kívül semmit nem ismertek, mégsem voltak képesek soha a szívbeli szeretet vagy a meleg gyengédség kifejezésére. Amíg a gyerekek a legfiatalabb éveikben is jártak, akkor sem történt meg soha, hogy a szülők megsimogatták vagy legalább becézgették volna őket... Az egyetlen testi kapcsolat, mely köztük és a szülők közt előfordult, reggel és este az ágybamenetel előtt esett meg, mikor is anyjuknak és apjuknak kezet nyújtottak, miközben alig észrevehetően ajkukkal érintették az arcukat... Minden kölcsönös ragaszkodás ellenére éppen ezért lényükben volt valami hideg és visszahúzó, s így egy idegen, aki e viszonyokat nem ismerhette közelebbről, könnyen azt hihette volna, hogy itt emberek vannak egymáshoz gonosz és külső kényszer hatása alatt láncolva, és közbönsően, sőt néma ellenségeskedésben kell egymás mellett élniük.*

Olvastam, s minden egyes sorral Dél-Afrika Winterhoek-hegyei közül visszakerültem abba az országba, ahonnan érkeztem. Ismertem ezeket az intézőket, ezeket a családokat és e zárt házakat. És amelyik országról itt hírt adtak, az nem csak az Ortliebek országa volt, hanem az *enyém* is, és ezt az országot e februári péntek estén minden bizonnyal hó borította be. És miközben tovább követtem az elbeszélőt, egy szomorú történetről lenyűgözve, melynek békés kimeneteléről akkor még nem tudhattam, az örvénylő bogárfelhő kint a verandán átváltozott, nem, nem átváltozott, az *volt*, ami: fehér kavarodás; pelyhek; örvénylő hó.

Cecil Jones magának, vagy egyetlen hallgatójának, vagy talán a feleségének és annak három uszkárjának játszotta a *Red Roses for a Blue Lady*-t, az ablakokon túl pedig, kint, egy afrikai késő nyári éjszakán egyre erősebben hullt a hó, rászállt a muharfürt virágaira, szitált a sárgafák koronáiról, a sötétben rá a fűfödt háztetőkre, az elefántok hátára, kik messze lent, az Addo-meredélyben álmosan döltek egymáshoz, befedte a hegyzebrákat, kik félénken állogáltak, nehogy az álca, mely őket épp úgy fehérré változtatta mint a vadon többi részét, újra eltűnjön. Afrika eltűnt a hóban, én pedig újra ott voltam, ahonnan jöttem, valahol az Indiai Óceán és Dél-Afrika éjszakai felföldjén, a Zuur-hegy hágójának csúcsán, otthon.

A phoksundo-i tónál

1993 februárjának egy jeges napján, a tibetiek újévi napján, a phoksundo-i tónál kicsúsztam az időből. A napok óta tartó hóvihár végre alábbhagyott, a szél is megfordult, bár gyengébb alig lett, mikor egy barátom tűnékeny nyomában elértem a tengerszintfelett majd négyezer méter magasan, a nyugati Himalájában található tópartot. A Tibet és Nepál közti senkiföldjét szeltük át annak idején a Buddhát megelőző Bon-vallás kolostorait és remeteházait kutatva, és már napok óta a dolpói dinasztia királyságának viskóiba és barlangjaiba menekültünk a hó elől. A köröskörül lévő völgyekből egyre-másra lavinarobajlás hallatszott.

Az újév éjszakáját félnomádok téli szállásán töltöttük, akik kormos kövisekben vártak arra, hogy a tavasz szabaddá tegye a hágókat, s jakjaikkal továbbvonulhassanak Tibet sós-tavaihoz és legelőihez. Mi nem akartunk várni. Nekünk nem kellett jól megrakott jakkarakánokat vezetni, háztartásunk egészét és fekete gyapjúsátrainkat hegyeken átvonszolni, nekünk csak hátizsákjaink voltak. Egy napi gyalogmenetnyire lehet előttünk, valahol a hófelhőkben, a phoksundo-i tó, a partján pedig egy falu kolostorral – de hogy laknak-e ott vagy üres az egész, mint az évszaknak megfelelően a legtöbb magashegyi település, azt vendéglátóink sem tudták megmondani. Délelőtt, mikor magasan a száguldó felhők felett megjelent egy lebegő jéghegyhez hasonlatos, napsütötte gleccser, elhagytuk a tábornak, és útnak indultunk.

Ha valaki felkerekedik, célirányosan vagy csak úgy az ismeretlenbe, nem pusztán társait és tájait hagyja maga mögött, oltalmat, behavazott vagy hőségtől sistergő vidékeket, utcákat, mólókat, házakat, hanem bizonyos körülmények között, ugyanezek, egy éppennyire kalandos útra is lép, mely gondolatainak titkosabb világán át vezet (és amelyen újra találkozik az éppen maga mögött hagyott dolgokkal – társai és tájai emlékével, beteljesült és beteljesületlen vágyaival). Minden valamirevaló út egyszerre vezet a messziségbe és a mélységekbe, a világ szélére és a szív közepébe.

A hirtelen elébünk kerülő, fagyos zászlóktól hemzsego hegygerinc, egy sivatagi város minarettjei, vagy egy szévidék halmái és kéményei, az óceán!, egy napernyőkkel teliszúrt strand és a szélfújta szirtek a parton – hát nem lesz néha ismerőssé az úton, különös módon persze, ez a Valahol, ez a soha ember által nem érintett hely? Ahogy közeledünk az ismeretlen felé, úgy kezdünk dolgokat felismerni, még arcokat is – a palotaőr mozdulatlan vonásait, az ezüstműves előtt kéregető megcsönkített koldust, egy város szakadt függönyök tompította moráját, vagy egy nomád nyeregtakarójának színeit, aki utunkat egy katonai úton keresztezi, egy tópartot fákkal a víz szélén, vadrózsákat..., annyi minden suhan el mellettünk ismerősen. Olvastunk róluk valahol, netán meséltek – egy regényben? Egy versben? Vagy csak egy hírműsor volt? És egy másik helyen, mely pont olyan, mint ez itt, ugyanaz a fény, ugyanaz a szél, nem volt-e már részünk egy ilyen pillanatban a magunk boldogságából vagy szerencsétlenségéből?

A hely, melyet a meredek gyalogúttól kifulladás vagy a hosszú repüléstől egyszerűen csak meggémberedve és elálmosodva végre elérünk, a hely olyan..., igen, olyan elhagyatott, olyan üres, mint abban a bizonyos könyvben, melyből már csak fragmentumok vannak az

emlékezetünkben, az egyetlen bevillanó sor. És közben egyik lépésünket követi a másik, míg lassan felismerjük, utunk nem is egyszerűen az ismeretlenbe vezet, hanem a világ közepébe, egy olyan nyelv belsejébe, mely a valóst és a lehetségest egyaránt ismeri. Az olvasás, a járás, az utazás és az írás port kavar, az elmúlt évek havát is felkavarja, ami aztán néhány szívdobbanással később finoman visszazáll, és mindazt, ami van, újjáalakítja és még láthatóbbá teszi, mint ahogy valaha is volt – vagy kegyesen eltakarja, rajtunk múlik.

A Phoksundo-tóhoz vezető úton oly nagy volt a hó, hogy térdig, olykor derékig süppedtünk bele. Amíg nincs szükség közös erőfeszítésre, vagy amíg a jeges sziklajáratokban nem kell az egyiknek a másikat kötéllel biztosítania, addig az ilyen utakon mindenki a maga ereje szerint és ezért aztán egyedül megy, gázol, mászik.

Barátom egy óra elteltével látótávolságon kívülre került, olykor egyre kisebbedő alaként fel-felbukkant a meredélyekben, aztán eltűnt a felhők közt. Mikor megálltam, hogy lélegzethez jussak, láttam a mélyben és a magasban a felhők közt eltűnni nyomaink szerpentinjeit. Az egyre világosodó, kék égből már csak szórványosan hullt alá a hó. Fejem felett, lábam alatt a felszakadozó viharfelhősáv darabkái úsztak el.

Az egyik ilyen lélegzetvételnyi pihenő közben történt, hogy egy felhőkeretben megpillantottam azt a férfit, aki végig követett minket. Nyomainkkal mit se törődve, rézsútosan kapaszkodott fölfelé. Prémkabátjáról és piros sáljáról ismertem fel, melyet turbán módjára hosszú hajába kötve hordott: éjszakai vendéglátónk volt. Felém intett, üdvözölt, közelebb jött, de aztán egy bizonyos távolságban újra megállt, és csak akkor lódult neki, mikor én is elindultam. A csúcsra akart jutni? A tóhoz? Csomag nélkül? Teherhordó állat nélkül? Utánunk jött, de láthatóan mégis inkább egyedül akart lenni. Az utat mutatná? Vagy figyelmeztetni kíván? Ha megálltam, hogy bevárjam őt, ő is megállt, és felém intett. Nem értettem, mit akarhat.

Már a reggeli csereberéink is hosszasabbra nyúltak. Jakvaját az ő tüznél cseréltünk, szárított húst, pörkölt árpát és teát zsebkésért és egy pár kesztyűért cserébe, végezetül egy kiscsi, matt üvegen zavaros rizspálinkát kaptunk ajándékba, egy-egy kortynyt, de nyomatékos felszólítása ellenére sem elindulás előtt, hanem csak a célnál szeretnünk volna felmelegedni tőle. Egy ingbe csavarva vittem az üveget a hátizsákomban.

Barátom nyomai egy üvegfátyollá fagyott vízeséstől elfüggönyözött sziklafal lábánál vezettek mind meredekebbül fölfelé egy laposabb, könnyfenyővel benőtt völgy irányába, mely a magasba meredő hegyhátak közt mint valami zárógát falai közt terült el. Egy fa alatt, mely alig bírta tartani havas terhét, megpihentem. Csak most ült le mellém a hóba eddig távolságot tartó kísérőm, elfogadott egy marék szárított gyümölcsöt és egy darabka szárított húst, rámnevetett, megint felszólított, hogy igyak, miközben a levegőbe rajzolta matt üvegcskéjének formáját, de aztán csak jakvajás teát ivott a fémtermoszból, a rizspálinkából egy kortyot sem kívánt. Mikor újra elindultam, jött utánam, de megtartotta a régi távolságot. Mindenki magában maradt továbbra is.

Mily nyugodtnak, biztatónak, ugyanakkor még mindig távolinak tűnt hosszú órák után végre a völgy végében a phoksundo-i tó. Feketészöld tükör, mely felhők és behavazott hegyek képét egy már esteledő égboltra veti vissza, a partján pedig csak egy csoportnyi vörösrőz ház áll imázászlókkal díszített pagodatetőkkel, és fölöttük még légiesebb, még szebb zászlók lebegnek: füstfelhők! Phoksundo falujában és kolostorában emberek laknak!

*Sárga körtékkel és
vadrózsákkal teli
hajlik a táj a tóba.*

Igaz, a partot hó fedte, az öblökben pedig jég zajlott, de aki kellő időt eltöltött egy téli magashegységben, az többet lát annál, ami látható. A száraz, fagyos bozótot rózsává változtatja, örül a koromfekete menedékhelynek is, emberek társaságának, a tűznek, az éjszaka előli oltalomnak. Távcsovemmel a tó minden háza fölött füstlobogókat láttam.

Még vagy egy órába tellett, míg a partra lejutottam. Az első házak azonban a halottaké voltak – emléksírboltok, csorták, melyekben elégetett szentek és szerzetesek hamvait, a lélekvándorlás porát őrizték. E kőépületek kúpfedeléről sátorzsinegekhez hasonló hosszú füzéreket feszítettek a jégbe, imákkal és az egész világ céljára és végére vonatkozó nevekkel teleírt zászlócskák százait, melyek keményrefagyva lobogtak a szélben.

És aztán a füstlobogók a falu lapos tetői felett: hó volt az is. Pergő, kristályfinom hó, mely fátyolban lengedezett a tetők körül, mint a füst. A házak hidegek voltak és üresek. Sehol egy ember. Sehol egy menedék. A falu elhagyatott volt.

*Oh, ha eljő a tél,
hol találom a virágot,
hol a napfényt,
és a föld árnyékát?
A falak szóltanul és hűvösen
állnak, zászlók
csikorognak a szélben.*

Milyen tóhoz jutottam én? Oly észrevétlen csúsztam át az időből a világnak ama közepébe, ahonnan számtalan nyom és út vezet a térképészek és a költők tavaihoz, a múlt mélyébe és a jövőbe, hogy kísérom beért, és a kabátujjamból fogva kellett visszahúznia – a phoksundo-i tóhoz. Mosolygott, és egy fátlan dombtetőn álló csortára mutatott. Ott fedeztem fel barátomat, aki egy halottasház méregetésével és rajzolásával volt elfoglalva. Megkönnyebbült, mikor megpillantott. Még egy óra, és a keresésemre indul. Az éjszaka világos lesz, világosabb, mint a tegnapi.

Aztán hármásban üldögtünk egy visszhangzó terem tűzénél. Egy imamalom állt mellettünk, melyet zarándokoknak és szerzeteseknek kellett volna a világ végezetéig hajtani. Egy kopott szótár, és néhány tibeti szó segítségével, melyet barátom ismert, lassan kiderült, miért jött utánunk a hegy sűrű havában vendéglátónk: az üveget, az üvegét szerette volna visszakapni. Ez volt az egyetlen üvegedénye. Az ajándékba kapott rizspálinkát nekünk kell meginnunk, ő egyetlen kortyot sem akart inni belőle, de a matt üveget visszaviszi. Egy üres üvegért jött utánunk a phoksundo-i tóig, és még tovább, a világ közepéig – és egyszer csak kilépett egy versből, mintha továbbírni, kiegészíteni kívánná azt egy képpel, melynek negatívját bár elhagyatottságunk régen magán viselte, de most láthatóvá tette, beszúrta a jéggé dermedt tájba: egy boldog ember képét.

És amikor végre felfogtuk, mit akar ez a férfi tőlünk, és az üveget is egy-két korttyal kiürítettük, visszaadtuk, s szerettünk volna e matt üvegnél valami többet ajándékozni neki, háztársajainkat átkutatva egy ernyő akadt a kezünkbe, egyike azoknak az olcsó kínai műanyag-esernyőknek, amelyeket hordárok használnak, hogy a Himalája hegyeihez vezető úton a monszon esőjében és havában némileg szárazak maradjanak, hogy ne kelljen kabátokba burkolózniuk, az izzadságtól pedig átmedvedesedniük. Ezt az ernyőt ajándékoztuk kísérőnknek.

Ritkán láttam emberi arcon ennyire meglepett, hitetlen, végül boldog vonást. Ragyogott, amikor magához vette az ernyőt, meg is hajolt. S bár a napnak egy pirosuló visszfénye még látható volt a hegygerincek felett, a megajándékozott nem maradt tovább. Vissza akart térni, haza, kifutott a szabadba a visszhangzó teremből, kinyitotta az ernyőt, s kinyújtott karjával győzelmeskedve a feje fölé tartotta. Egyik kezében az üres üveggel, másikban az ernyővel ugrált, mi több, táncolt a saját nyomain visszafelé az elhagyatottságból az övéihez. És mintha az ernyő, egy ember útjának törekény oltalmazója és parányi hajléka, célját és értelmét csak ezekben a pillanatokban igézte volna le az est felhőiből: a tiszta, délen már csillagfényes égből újra esni kezdett a hó.

Bombitz Attila fordításai

Christoph Ransmayr 1954-ben született a felső-ausztriai Welsben, második regénye, a világsikerű *Die letzte Welt* megjelenése óta a németnyelvű posztmodern írásművészet reprezentáns alakjának számít. Írországbán él. Öt könyve jelent meg: *Strahlender Untergang*, 1982; *Die Schrecken des Eises und der Finsternis*, 1984; *Die letzte Welt*, 1988; *Morbus Kitahara*, 1995; *Der Weg nach Surabaya*, 1997. Magyarul két regénye, *Az utolsó világ*. Ford.: Farkas Tünde (Maecenas, 1995) és *A Kitahara-kór*. Ford.: Adamik Lajos (Jelenkor, 1998) fordításában olvasható, illetve *A jég és a sötétség retteneteinek* részletei (*Tiszatáj*, 1999/6) és néhány rövidebb elbeszélése (*Jelenkor*, 1999/6; Magyar Lettre Internationale, 1999/ősz). A kilencvenes években Ransmayr számtalan jelentős irodalmi díjat kapott. Válaszként beszédek „sorozata” született, melyek jelentősége nem merül ki pusztán a ritka publikálás védjegyében. Utazásnak és írásnak, a jelenlét nyomainak és a képzelet képeinek, a világ megtapasztalásának és kitalálásának egymásba változtatása adja e szövegek nyelvi artisztikumának különleges szépségét.

Ransmayr poétikus „beszédeinek” első közlései a következők:

Hiergeblieben! Rede zur Verleihung des Anton-Wildgans-Preises. In: Neue Rundschau, Heft 1 / 1990.

Der Weg nach Surabaya. Protokoll einer Lastwagenfahrt. Dankrede anlässlich der Verleihung des Großen Literaturpreises der Bayerischen Akademie der Schönen Künste in München. In: Die Zeit, 26. Juni 1992.

Schnee auf Zuurberg. Lektüre in Afrika. Dankrede anlässlich der Verleihung des Franz Nabl Preises in Graz. In: Neue Zürcher Zeitung, 20./21. April 1996.

Am See von Phoksundo. Dankrede nach der Verleihung des Friedrich Hölderlin Preises der Stadt Bad Homburg vor der Höhe. In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 20. Juni 1998. (B.A., a fordító megjegyzése)

HÁSZ RÓBERT

Végvár az időben

(regényrészlet)

Háromszor fogott neki a levélnek, de mindannyiszor abbahagyta. Szerencsére mindig talált valami elfogadható ürügyet, hogy éppen miért gyűrje össze az alig megkezdett papírt, és vágja bele a szemétkosárba. Először elindult széket keresni magának, amikor rájött, hogy a kényelmetlen ágyon lehetetlen olvasható sorokat írni. Az egyik szomszédos üres hálóteremben talált széket. Miután visszatért, másodszor is nekifogott a levélnek, immár az asztal előtt ülve, ekkor viszont eszébe jutott, hogy hideg van bent, és fázik. Vagy fél órát vacakolt, mire az ócska olajkályhába életet lehelt. Aztán újra leült, és rámeredt a papírra. Kereste a szavakat, hogy sértett, zavart gondolatait megfelelő formába öntse, de minden mondat, amely eszébe jutott, túlságosan tágnak, dagályosnak bizonyult, úgy érezte, hogy a szavak hálója, mint bő lepel a formás testet, eltakarja a lényegét. Csupán közhelyes sablonokra tellett tőle, attól viszont ódzkodott, hogy kisfiús panaszzkodásnak, érzélgős nyafogásnak tűnjenek szavai. Amióta a seregben volt, sosem panaszkodott haza. Senkinek, még apjának sem, pedig igazán voltak gyötrelmes pillanatai, főleg a kiképzés alatt. Nem, így is mindenki őt okolta, amiért hagyta magát besoroztatni, neki aztán ne hányja senki a szemére, hogy maga kereste a bajt. Bár igaz, egyszer mégis megtette. Egyszer kifakadt, és azt a levelet Cecilnek írta. A kiképzés kellős közepén, egy hegyi táborozás után, amikor véres hólyagok nőttek a talpán az erőltetett meneteléstől, és oly elviselhetetlenül kínozták a sebek, hogy papucsban is alig tudott kicsoszogni a mosdóba. Összeszorított fogakkal feküdt éjjel az ágyában, mintha izzó vasdarabot kötöttek volna talpához, a sebek ilyenkor hültek ki, hajnalra csitult csak a fájdalom, hogy aztán másnap a bakancsban újra fölszakadjanak a véres kelések. Ekkor írt egy levelet, éppen a soron lévő Cecilnek, amik egyébként kifejezetten ézelemmentes, tényeket föl soroltató, szabvány levelek szoktak lenni, amolyan muszáj-jelentkezések, de ekkor kifakadt, minden keserűségét kiöntötte a levélben, mintha ettől valamelyest csökkenhetnének a kínjai. A végén azért mégis arra kérte Cecilt, senkinek se beszéljen erről, nehogy valaki még esetleg sajnálni kezdje. Érdekes, ahogy így utólag eszébe jutott ez a bizonyos Cecilnek írt levél, most döbönt rá, hogy miért éppen előtte nem szégyellte megvallani a keserveit. Miért Cecilnek címezte a panaszait, és nem Antóniának? Hiszen a legtermészetesebb az lett volna, ha hozzá fordul panaszzaival, soha semmi titka nem volt előtte... Különös, hogy most is, miközben egyfolytában Antóniára gondol, neki keresi a szavakat, kínlódik a tollal a kezében és az üres papírral maga előtt, ha megpróbálja felidézni magában a lányt, minduntalan Cecil vonásai ugranak be. Mintha az egyik emlék féltékenységből kiszorítaná fejéből a másikat. És nem csak Cecil arcvonásai tola kodtak szeme elé, mintha illatokat érezne, édeskésen fanyar, izgató illatokat, a nyár és a növények illatát, éppen itt, a dohos, szűk szobában az isten háta mögött, a tél kellős közepén, egyszeriben itt van minden a levegőben, körülötte, emlékmolekulák csillannak föl a váratlanul kigyúló fény-

ben, összeállnak az egyre táguló térben, kialszik benne a szorongás, egészen más érzések kerítik hatalmukba, amiktől megnyugszik, békésen el van ő itt az árnyékban, most megelégszik azzal, hogy innét gyönyörködik bennük, csak békén hagyják egy kicsit, de mert susogni kezdenek a kert gyümölcsfái a gyenge szellőben, Livius azt hiszi, fázik, pedig ez nem lehet, mégis egy kicsit megborzong a júniusi árnyékban, ezért kilép aombok alól, a lányokat nézi a cseresznyefa alatt, semmi kedve segíteni nekik, amiért egy kis lelkiismeret furdalást érez ugyan, tesz is néhány tétova mozdulatot, de inkább csak nézi őket, valahogy nehezebbre esik a mozgás, nyáron egyébként is megalszik a vére, szokta mondogatni. Már az is nagy erőfeszítésbe kerül, hogy ne figyeljen oda Cecil szüntelen locsogására.

„Na, melyikünk tetszik jobban?” Huncut módján hunyorított, közben félrebillentette szőke fejét. Liviusat mindig bosszantotta, ha választásra kényszerítették, még akkor is, ha látszólag csupán játékról volt szó, ámbár nem lehetett nem kihallani Cecil szavai mögül a gonoszkodó szándékot. Mindig ilyen volt, amikor hárman együtt voltak. Most is, itt a kert végében, ahova cseresznyét szedni küldték őket, és miközben Antónia lábujjhegyre állva próbálta elérni az egyik magasba kunkorodó ágat, Cecil oda lépett mellé, hasonló pózba vágta magát, fölfele nyújtózott, aminek következtében rövid pólója fölcsúszott a hasán, és látni engedte a köldök rózsaszín foltját.

Magasabb, erősebb növésű volt hűgánál, ami persze a köztük meglévő korkülönbségből következett, hiszen Cecil még Liviusnál is két évvel idősebb volt, már végzős gimnazista, a nőiességnak mindazokkal a szemmel látható jegyeivel, amiket már lehetetlen lett volna letagadni, és amely jegyeket Livius titkolt örömmel ismert fel Antónia bimbózásnak indult alakjában, mintha ugyanazt a nőt látná az idő két különböző síkján – ha Cecil viselkedésében nem érezte volna azt a gyakran bántó, olykor gúnyolódó erőszakosságot, ami, tudta, Antóniából akkor is hiányozni fog, ha majd eléri Cecil korát. Igen, erőszakos volt, és ezt a szót Livius nagyon gyakran használta, ha Cecilre gondolt, persze kimondani sosem mondta. Azt viszont nem értette, miért akaszkodik minduntalan rá meg Antóniára, ha nyilvánvaló, hogy úgysem tudnak hárman közös hullámhosszra kerülni? Cecillel nem tudott beszélgetni, legfőljebb vicceket mesélni, óvakodott is attól, hogy az ő jelenlétében komolyabb témát megpendítsen. Eleinte még megpróbálta, de sosem felejtette el Cecil szemében azt a különös tekintetet, amellyel őt mérte, mialatt beszélt, a lenéző megvetésnek és a megjátszott odaadásnak azt az egyvelegét, amit sokáig képtelen volt magában megemészteni, mert nem értette, miért ez a viszonyulás hozzá Cecil részéről, hiszen sosem bántotta őt, mindig is úgy tekintett rá, attól a pillanattól fogva, hogy megismerte, mint egy gyönyörű fiatal nőre, a különbségből fakadóan számára elérhetetlen nőre, és nem is tudta eleinte másképpen kezelni, mint egy üde jelenséget, akin jól esik megpihentetnie a szemét. Beszélgetni csak Antóniával tudott, persze kizárólag akkor, ha Cecil nem volt a közelben, mert olyankor visszahúzódott a maga csigaházába, megadóan hagyta, hogy nővére uralja a terepet, és ennek a felismerése, mármint annak, hogy egy lánnyal is lehet értelmes dolgokról társalogni, úgymint csillagokról és kozmikus ködökről, idegen bolygókról és a más életformákról, már önmagában élete egyik legkellemesebb meglepetése volt. Szokatlan és izgalmas érzéssel töltötte el, hiszen fiú barátokra is éppen azért volt képtelen szert tenni az új környezetben, mert szégyellt előhozakodni azokkal a dolgokkal, amik őt érdekelték, tudta jól, hogy több-

nyire kinevetnék, kicsúfolnák, a foci meg a karatefilmek viszont őt nem érdekelték, ezért csak lebegett a maga légüres terében, és már egész jó úton haladt afelé, hogy kisebbségi érzéséből felsőbbrendűségi gögőt kovácsoljon magában, amikor fölbukkan ez a lány, aki se nem csúnya se nem szép, nem tűnik különbnak az átlagnál, alacsony és vékony, még formája sincs, kettőt sem szól, ha nem kérdezik, csak úgy elvan a többi között, beleolvad a háttérbe, aztán kiderül róla, hogy olvasta Asimovot, Bradburyt, sőt, már hallotta Vonnegut nevét is.

Senki sem nézte volna ki belőle, ő a legkevésbé, amikor Maria-Luisa két évvel azelőtt bemutatatta őt, alig egy hónappal azután, hogy megjelent a házukban azzal a zöld tál frissen sült pogácsával, arra sem emlékezett, hogy látta volna már előtte az iskolában, pedig csak egy évvel járt ólatta, ott köszálhatott az udvaron a többi csitrivel a szünetekben, és mert szombat volt, amikor Maria-Luisa elvezette Livius a házukba, Cecilt is éppen otthon találta. Másodéves gimnazistaként ő már a szomszéd városba ingázott a hétköznapiakon, és többnyire csak estefelé ért haza a busszal. Ott ültek mindketten a kerti asztalnál, habár késő őszt volt már, estefelé kicsit csipőse hűlt a levegő, és az utcáról, az albán péksége felől sült gesztenye illatát sodorta magával a szél. Antóniáról már az első pillanatban csak az a szó jutott az eszébe, hogy kisegér. Meghúzódott a fehér, ovális műanyag kerti asztal szélén, vastag, kötött, szürke pulóverében, éppen olvasott valamit, alig pislantott föl, mint akit lényegében hidegen hagy a vendég érkezése, olyannyira, hogy Maria-Luisa unszolására volt csak hajlandó köszönni, ha az a fogai között elmormolt érthetetlen motyogás köszönés volt, és nem éppenséggel méltatlankodás. Livius szeme Cecilen akadt meg rögtön, ahogy fölállt a székeről, egy mozdulattal kiejtve kezéből a képes újságot, a szűk, kopott farmerében, szőke hajával, amely akkor még szinte a derekáig leért, igazi nő volt, pajkosan fölnevetett, a hangja mintha csiklandozta volna Livius, „Milyen aranyos fiúcska!”, mondta, majd odament hozzá, és kezével beleborzolt a hajába. Ez annyira zavarba hozta Livius, hiszen Cecil nem volt magasabb nála, se nem volt annyival idősebb, hogy felnőtt, leereszkedő udvariaskodásnak vegye a mozdulatot, szava is elakadt, és ezért szégyellte magát. Szerencsére Maria-Luisa nem hagyta egyedül, és az ürügy, amivel Livius elcsalta magukhoz, hogy tudniillik megígérte Livius apjának, előkeríti azt a fél doboz patkánymérget, ami a legutóbbi irtásból megmaradt, és amit aztán Liviusék elhelyezhetnek szanaszét a ház körül, merthogy egy ilyen régen nem lakott házban, figyelmeztetett Maria-Luisa, biztos befészkeltek a patkányok, szóval hálistennek a patkánymérget hamar előkerült, és így Livius eliszkolhatott a házból. „Na, milyenek?” kérdezte az apja, amikor hazaért a méreggel. A hátsó, nyitott fészker alatt sűrűlt a bográcsot. Másnap halpaprikást akart főzni tűz fölött az udvaron, ami kedvenc szórakozásává vált, amióta kiköltöztek falura, és ezt az új szokását éppenséggel Livius sem kifogásolta, mivel imádta a halászlét. Az apja úgy tette fel a kérdést, hogy közben rá sem nézett, mintha a sűrűlő körkörös szétsziszolása a bogrács falán pillanatnyilag minden tudományát lekötne. „Kik milyenek?” kérdezte vissza kissé ügyetlenül megijátszott értetlenséggel. „Hát a lányok. Találkoztál velük, nem?” Livius föltette a patkánymérges dobozt a polcra, a barna faládika mellé, melyben, külön rekeszekbe osztva, rozsdás szegrek, törött tiplik, facsavarok, és mindenféle olyan apró kacsatok pihentek örök nyugvóhelyükön, melyeket valaha a „majd csak jó lesz valamire” jelzővel illeltek. „Milyenek”, felelte, „mint a

lányok általában: beképzelték."

Nem kellett zseninek lennie ahhoz, hogy rájöjjön, mivel Antóniáék háza és az övék, bár különböző mellékutcákban, de a falunak egyazon végén található, gyakorlatilag minden nap ugyanazon az útvonalon közlekednek az iskolába, és hogy ő eddig még soha nem találkozott reggelente a lánnyal, ennek valószínűleg csupán az az egyszerű magyarázata, hogy Livius valamivel korábban szokott elindulni otthonról, hogy nyugodtan elfogyaszthassa Ademnél a fél burekját. Hogy ezt bebizonyítsa magának, a rákövetkező héten minden reggel öt perccel tovább maradt a pékségben, tányérját a forró, gőzölgő tésztával a hatalmas kirakatablak előtti pulthoz vitte, és állva falatozta be reggelijét, közben az üvegen keresztül az utcát figyelte, mikor tűnik föl a lány. A harmadik vagy a negyedik napon, amikor már olyan lassan evett, hogy a végére a burek teljesen kihűlt, pontban háromnegyed nyolckor, az utca túloldalán megpillantotta vékonyka alakját, amint a platánfák árnyékában ballag az iskola felé. Kisietett a pékségből, átvágott az úttesten, és a túloldali járdán, a fák alatt elindult Antónia után. Nem merre utolérni, megelégedett azzal, hogy csendben követi, és hátulról figyelni járását. Kapucnis, zöld szélkabát volt a lányon, mely alól kilátszott a kék iskolaköpeny keskeny szegélye. Fekete cipőt és fehér harisnyát hordott. Vállig erő gesztenyebarna haját piros szalag fogta föl. Livius azon kapta magát, hogy bár nem állt szándékában, de egyre közelebb került a lányhoz, pedig meg volt róla győződve, hogy nem szaporázta meg lépteit, mégis, a köztük lévő távolság egyre csökkent, és mire az iskola épületéhez értek, a kitárt, kétszárnyú ajtón egyszerre léptek be. Az udvaron már együtt mentek végig, és amikor bent a folyosón elváltak egymástól, Livius rádöbbsent, hogy egész idő alatt ő beszélt, a tetejében mindenféle ostobaságokat hordott össze, a városi iskoláját emlegette, pedig nem azért tette, mintha föl szeretett volna vágni vele, hogy ő nem falusi, meg hogy előző éjjel a távcsövével megkereste a Mars bolygót az égen, ahonnan Wells regényében a támadók érkeztek a Földre, ami persze butaság, hiszen köztudott, hogy a Marson nincsen élet, amit viszont Wells még nem tudhatott, de kíváncsi volt, valóban léteznek-e azok a bizonyos csatornák, amikről olvasott, mialatt Antónia gyakorlatilag két szót sem szólt, de amikor búcsúzáskor a tekintetük találkozott, a lány pillantásától egyszeriben melege lett, és mint akit elvarázsooltak, különös lebegésben telt el a napja, mintha minden hétköznapi gondolatot kitöröltek volna fejéből, és valami addig soha nem tapasztalt nyugtalan tespedtség vett rajta erőt. Még a számára kedves irodalomórán is úgy ült bambán a helyén, mint aki egy unalmas színelőadást kénytelen végigszenvedni, és csak azért nem áll föl és nem megy ki, mert röstelli megbolygatni sötétben a széksorokat. Nem értette, mit láthatott abban a lányban, ami ilyen hatással volt rá? Magában többször is újrajátszotta azt a néhány perces időt, ami alatt Antóniával az iskolakaputól beértek a főépület folyosójára, igyekezett megragadni azt a mozzanatot, amikor ez a varázslat megtörténhetett, érdekelte a titok, mert itt mindenképpen titkot sejtett, szinte megrettent attól az erőtől, amely így ki tudja billenteni az embert egyensúlyából, de akárhogy is csürte-csavarta a dolgot, végül mindig a búcsúnak az az utolsó pillanata tűnt föl előtte, amikor belenézett a lány szemébe, és valószínűleg ott pillanthatott meg valamit, vagy pusztán a két tekintet egymásba fonódása tehetett ezt, ahogy bizonyos kémiai elemek találkozásakor bekövetkezik, reakcióba lépnek egymással, egyik a másik hatására változásnak indul... Másnap reggel Adem pékségében

ugyanígy húzta az időt evés közben, lassú mozdulatokkal vágta föl a burekot apró kockákra, türelmesen megvárta, amíg kihűl a lágy tésztarétegek közül kicsorduló forró tejfölös túró, a lehető legkényelmesebb tempóban rágtta meg és nyelte le a falatokat, de mielőtt végzett volna, Antónia már föl is bukkant a túloldali platánfák rozsdavörös lombjai alatt, legalább öt perccel korábban, mint előző nap. Livius gyorsan belapátolta a maradékot, és csatlakozott a lányhoz. Így ment ez hétről hétre, és egy idő után már várnia sem kellett a lányra, egymáshoz igazodtak a reggeleik, percre pontosan, mire Livius megette a burekját és kilépett a pékségből az utcára, Antónia meg is jelent, már nem az utca túloldalán, hanem az innensőn, és a pékség elől együtt folytatták útjukat az iskola épületéig, keresztül a téglás udvaron, és csak a folyosón váltak el.

Egy alkalommal Liviusnak meg kellett ígérnie, hogy távcsövén megmutatja Antóniának a Marsot. Hiába próbálta elmagyarázni, hogy neki csak egy amatőr távcsöve van, rajta keresztül a Mars alig nagyobb a legfényesebb éjszakai csillagnál, és nagyon tiszta időnek kell lennie ahhoz, hogy egyáltalán bolygónak látsszon. Antónia nem hagyta magát lebeszélni, ám gondot jelentett, hogy a Marsot megfigyelni kizárólag éjszaka lehetett, Maria-Luisa pedig nem mutatkozott hajlandónak sötétedés után egyedül elengedni Antóniát, annak meg nem volt értelme, hogy Livius cipelje a távcsövet háztól-házig. Kis időre úgy tűnt, nem tudnak kilépni az ördögi körből, és meghíúsul minden igyekezetük, amikor egy reggel Antónia azzal a hírrel érkezett a pékség elé, hogy anyja, beleunva lánya örökös unszolásába, fölajánlotta, elkíséri őt valamelyik este Liviusékhoz, és amíg ők az udvaron az eget lesik, addig ő megiszik egy kávét Livius apjával. December közepére sikerült összehozniuk a dolgot, egy pénteki napra, és csak reménykedhettek, hogy derült égboltjuk lesz. Amire szerdán még nem sok esélyük volt, hajnalban erős havazás indult, amely csütörtök estig gyakorlatilag meg sem szűnt, leszámítva azt a néhány perces szünetet, amíg a felhők újrarendezték soraikat. Húsz-huszonöt centis friss hó hullt a falura, tompa-fehér lepelbe borítva házakat, utcákat, fákat, hogy aztán péntek reggelre, amikor oszladozni kezdtek az égen a felhők és előcsillant a nap fátyolos korongja, vakítóan fehér, hideg ragyogásba lobbant a szürkéség, amitől az embereknek könnybe lábadt a szemük. Livius lenyűgözte a látvány. Mennyire más volt a tél falun, mint a városban, ahol a hó szinte azon nyomban elolvad, ahogy földet, pontosabban aszfaltot ér, piszkos latyakká válik, koszos, sós lé lesz belőle. Itt viszont ropogott a hó a talpa alatt, és amely ház előtt reggelre még nem volt elhányva a hó, ott az emberek gond nélkül belegázoltak, olykor még nevettek is egymáson, és senkit sem zavart különösebben a bokáig érő akadály. Livius tartott tőle, hogy apja nem fogja kitörő lelkesedéssel fogadni a péntek esti vendégeskedés hírért, de amikor közölte vele a tényállást, meglepően közömbösnek mutatkozott. A lelkesedés, ahogy az várható volt, elmaradt, de nem is tiltakozott ellene.

Sőt, ahogy múltak az órák, és közeledett a péntek este, Livius kifejezetten különös dolgokat figyelt meg az apján. Miközben jómaga is elvégezte a szükséges előkészületeket (elapátolta a havat az udvar közepéről, kivitt egy régi, kerek asztalt, leterítette a lepedőnyi csillagtérképpel, hogy Antóniának elmagyarázhassa a téli égbolton látható csillagképek helyzetét, és hogy sötétben láthassanak, föltöltötte petróleummal azt az ócska viharlámpát, amit még ideköltözésükkor találtak a fészkerben, végül alaposan letisztogatta a teleszkóp

lencséit), ahogy alkalomadtán be-betért a konyhába, úgy tűnt, apja egész idő alatt ki sem mozdult a szobájából. Livius a színét sem látta, amikor bement tölcsérért a petróleumhoz, vagy megkeresni a csillagtérképét, vagy csak hogy megmelengesse átfagyott csontjait, de minden alkalommal apró változásokra lett figyelmes. Kicserélődött a terítő az asztalon, a hétköznapi, kopott helyébe tiszta, hímzett abrosz került, amit Livius anyja halála óta nem látott; eltűntek a mosatlan edények a mosogatóból, a kávéscsészék katonás sorokba rendeződtek a polcon, az asztal közepén megjelent egy ezüsttálca, majd mikor Livius ismét betoppant, két tiszta borospohár állt rajta. Mintha láthatatlan manók dolgoztak volna a konyhában, mialatt Livius az udvaron tett-vett. Hat órákor csendben megvacsoráztak, és mivel nyolc órára volt megbeszélve a találkozó, ki-ki visszavonult addig a saját fészkébe. Livius elővette az éppen soron lévő regényt, ám olvasás helyett csak bámulta a sorokat, olvasni nemigen sikerült neki. Átment a nappaliba, fölkapcsolta a tévét, de ott minden csatornán éppen híradót adtak, amire egyébként ritkán szokta az idejét pazarolni, most mégis elbambult a képernyőn néhány percet, csakhogy teljen az idő, és bár a politika sosem érdekelte, annyi csak átszívargott belé a környező világból, hogy a helyzetmagyarázatokat többé-kevésbé megértse, és megérezte azt a feszültséget, ami ott lebegett már évek óta az országban, átítatta mindennapjaikat, az egyre átláthatatlanabb gazdasági zűrzavar maga után vonta a politikai bizalmatlanságot, a szövetségi tagállamocskák vezetői immár nem is titkolt verbális háborút viseltek egymás ellen, ki-ki a másikon vélte megtalálni a bűnbakot, amiért az ország oda jutott, ahova, és ha nyíltan még nem is mondták ki, az emberek sejtették, hogy a szövetségi állam a végóráit éli. De Livius számára egyelőre mindez még egy másik világban zajlott, meg sem fordult a fejében, hogy a küszöbön álló változások esetleg az ő életére is kihathatnak, egyáltalán nem tűnt valóságosabbnak, mint az iráni helyzet, ahol megbuktattak valami királyt, és, úgy hallotta, papok vették át a hatalmat. Ezt nagyon egzotikusnak találta, amolyan megvalósult platóni ideálnak, amiről apja mesélt neki egyszer, bár azért sejtette, amikor annak idején a híradó idevonatkozó képsorait figyelte, hogy az a Plátón nevezetű fickó minden bizonnyal nem így képzelte a dolgot. Az iskolájában, még abban az előzőben, a fiatal német nyelv tanárnőjüknek arab férje volt, pontosabban perzsa, iráni, és ez a tanárnő még évekkal utána is nap mint nap szomorú szemekkel járt be az órákra. Azt mesélték, ez azóta van így, amióta Iránban kitört a forradalom, és férjének, aki az itteni külképviseletükön volt valamiféle mezőgazdasági szakember, haza kellett térnie, parancsra, különben lerombolták volna a házáat, esetleg az otthon maradt családját is meghurcolják, és ez a kicsi tanárnő, aki vele akart ugyan menni Teheránba, de a férje nem engedte, mondván, keresztény nőnek ott most nem jó lenni, egyfolytában búskomor képpel mereng a világra, merthogy férjéről azóta sincs semmi híre, hogy hónapokkal korábban kikísérte a repülőtérré.

Elsőként Livius jelent meg a konyhában, fél nyolc után tíz perccel kiment, miután beleunt a híradóba, leült az asztalhoz, és várt. Észrevette, hogy időközben az elmosott vacsora-edények is eltűntek a csurgatóból, sőt az egész csurgató eltűnt, oly módon, hogy egy tiszta törülőruháat terítettek rá. Volt a konyhában egy kerek, rézkeretes falióra, éppen Liviuszal szemben, a mosogató fölött, és amikor teljes csend volt bent, vagyis szinte mindig, hallani lehetett a másodpercmutató apró, egyenletes kattánásait, ahogy rótt szaggyalott útját a

számlapon. Úgy tűnt neki, most hangosabban hallja, mint bármikor. Háromnegyed nyolckor fölbukkant az apja is, leült Liviuszal szemben az asztalhoz, és azt mondta, na, mindjárt itt lesznek. Egy perc múlva fölugrott, hogy nem is tudja, van-e itthon kávé, egészen izgatott lett, miközben a faliszekrényhez lépett, levette a kávésdobozt, és türelmetlenül lekapta a tetejét, belenézett, majd egy megkönnyebbült sóhajjal visszatette a helyére. Megigazította a csészéket a helyükön, amelyek már amúgy is tökéletes mértani alakzatot formáztak a polcon, majd addig forgatta a cukortartó tetejét, amíg annak vésett díszítései, a kacskaringós kristályvirágok alul-fölül összhangba nem kerültek egymással, lesimított egy ráncot a terítón, és minden egyes mozdulatával mérhetetlenül idegesítette Liviuszt.

Nyolc órakor Livius állt föl, bement a szobájába, és kihozta a távcsövet, majd felszerelte a háromlábú állványra, hogy ezzel se kelljen kint a hidegben foglalkoznia. Az állvány egyébként alacsony volt, ezért vitte ki korábban az asztalkát. Addig bíbelődött a távcső és az állvány egymásba illesztésével, hogy észre sem vette az idő múlását. Az egyik oldalcsavar teljesen beszorult, alig tudta besröfözni a helyére, és csak apja csendes hangjára ocsúdott. „Lehet, mégis meggondolták magukat.” Livius a falióra pillantott, ahol a mutatók negyed kilencen álltak. „Biztos csak késnek”, felelte, de nem tudta leplezni hangjában a hirtelen feltörő bizonytalanságot. Tovább bütykölt a távcsövön, és igyekezett nem pillantani percenként a falióra irányába. Fél kilenckor apja fölállt a székről, és az asztalról elpakolta a tálcát a borospoharakkal. „Nem fognak eljönni.” „Kinézek az utcára”, felelte rögtön Livius, majd magára kapta a kabátját, és kiment a fagyos sötétségbe. Legalább tíz percet állt az utcán, abba az irányba meresztgette a szemét, ahonnan Antóniaéknak érkezniük kellett volna, még a gyér lámpafényben is messzire ellátott, szinte az utca végére. Fényes, csonthideg holdtölte volt, tökéletes idő az égbolt tanulmányozásához. De az utca vége felől senki sem közeledett. Amikor már úgy érezte, odafigy a járdához, elindult vissza a háza. Becsapottnak érezte magát. Szégyellt apja szemébe nézni, legszívesebben kitalált volna valami kifogást Antóniaék mentségére, hogy ezzel is kisebbitse saját csalódottságát és bűntudatát, amiért hiábavalóan fölbolygatta a péntek estéjükét. Ahogy becsukta maga mögött a veranda ajtaját, megpillantotta apját az udvar közepén, a kis asztal mellett, amint a távcsővel a csillagos eget kémleli. Annyira meglepődött a látványon, hogy egy pillanatra szólni sem tudott. Még sosem látta az apját távcsővel a kezében. Odament hozzá, és megkérdezte tőle, mit csinál. „A Marsot keresem”, felelte. Livius magabiztosan kezébe vette a távcsövet. „Az nem ott van”, felelte, majd a megfelelő irányba fordította az állványon. A keresővel bemérte a bolygót, élesített a képen, majd rögzítette a pozíciót. „Itt van.” „Nahát”, kiáltott fel apja, miután fél szemmel belepillantott a lencsébe, „ez nagyszerű! És tényleg vörös.” Aztán megkeresték a Jupitert, a Szaturnuszt, majd egy óra múlva, teljesen átfagyva, összepakolták a távcsövet, behurcolkodtak a meleg konyhába, és forró teát ittak, amibe apja csempészett egy kicsi rumot is, és azon vitatkoztak, megéri-e még, hogy az emberek eljutnak a Marsra. És bár Livius váltig erősködött, hogy igen, a nem is olyan távoli jövőben leszállnak majd az első emberek a vörös bolygóra, ugyanúgy, egyenes tévéadásban fogják az emberek százmilliói nyomon követni, mint Armstrongék holdraszállását, apja meg volt róla győződve, hogy ez egyhamar nem fog bekövetkezni, úgy vélte, az emberek elvesztették érdeklődésüket a világűr iránt, saját jólétük pillanatnyilag fontosabb a számukra, és mivel a politi-

kusokat, főképp a gazdag országokban, akik egyedül lennének képesek ilyen méretű vállalkozásra, kizárólag a választópolgárok szavazatai érdeklik, nem indítványoznak majd olyan kalandokat, melyekkel éppenséggel ezeket a szavazatokat tennék kockára. Livius talán sejtette, hogy apjának minden egyes szava valójában a nyers valóság egy-egy szöge abba a koporsóba, ahova gyerekkori álmai kerülnek hamarosan, de ezt még nagyon homályosan érezte, ha egyáltalán tudatában volt ennek az érzésnek, és még mindig foggal-körömmel ragaszkodott saját köd-világához, melyben minden könnyen formát ölthetett, ha ő úgy akarta. Éjfél is elmúlt, mire ágyba került, és amikor eloltotta feje mellett az éjjelilámpát, maga is elcsodálkozott azon, hogy szinte el is tűnt belőle az a bosszúság, amit Antóniaék elmárádása okozott, de azért megfogadta magában, hogy másnap délután meglátogatja őket, mert kíváncsi volt, milyen indokkal fognak előállni, ha majd kénytelenek lesznek kimagyarázkodni...

Az indok pedig, amint az másnap délután kiderült, amikor Livius úgy döntött, utána jár a dolognak, nem volt más, mint egy pocakos, nagybajuszú, majdnem kopasz ember, aki Liviusnak ajtót nyitott Antóniaék házában. Néhány másodpercig meglepetten bámultak egymásra, mint akik nem tudnak mit kezdeni a másikkal. „Antóniát keresem”, nyögte ki végre Livius, mire amaz fölfonta a szemöldökét, majd kijebbe tárta az ajtót. „Hát akkor gyere beljebb, kisember!” Ennek a háznak egyébként az volt a jó tulajdonsága, és ezt már első alkalommal, amikor ott járt, megállapította, hogy utolsó lévén az utcában, a jókora, dzsungelszerű kertnek a ház mellett semmi sem állta útját, egybe nőtt a falu szélének fás-bozótos vidékével, mintha Antóniaék háza közvetlenül egy afrikai őserdő végében épült volna. Livius kedvet érzett hozzá, hogy egyszer földerítse ezt az ismeretlen vadont. Amire később bőven volt is alkalma, és amikor azon a két és fél évvel későbbi forró júniusi napon hármásban szedték a cseresznyét, már úgy ismerte, mint a tenyerét. Nagyszerű dolog volt, hogy ha magukra csukták a kertajtót, gyakorlatilag elszigetelődtek a külvilágtól, a magas bambuszcserejék és mogyoróbokrok átláthatatlan falként övezték a kertet, és belül a gyümölcsfák szétszórt alakjai az ellenőrizetlenül burjánzó szőlő sorokkal valóságos labirintust alkottak. Sajnos hármásban a kert mindig veszített varázsából, mivel Liviusnak elég gondot jelentett az állandó erőfeszítés, hogy minduntalan oltogassa a hármójuk közt ki-kipattanó szikrákat. „Nevetséges vagy”, vetette oda Antónia a nővérenek, amikor az túljátszott kacérsággal várta a választ Liviustól. Cecil csak nevetett, nem is nézett Antóniára. „Nem mersz véleményt mondani, mi?” kérdezte, „Gyáva alak vagy.” Livius vállat vont, minthogy ezt találta a legdipomatikusabb lépésnek, majd rágyújtott. Már csak azért is járt szívesen Antóniaék kertjébe, mert itt titokban el-elszívhatott egy cigarettát. „Én megyek”, mondta Antónia, „hattól szaköröm van”, majd fölemelte a tele kosár cseresznyét, és elindult vele a kertajtó irányába. Úgy ment el Livius mellett, hogy még rá sem pillantott, és ettől megint olyan érzése támadt, mint aki elkövetett valamit, csak még nem tudja, hogy mit. Tett egy félfordulatot, mint aki utána indul, aztán mégsem mozdult. Követte tekintetével a lányt, egészen az ajtóig. Szép volt, ahogy rövidnadrágos, kislányosan nőies alakja kilép a lugas árnyékából a tűző napba, barna, copfos haján megcsillan a fény, mint a szent szüzeknek a templomi képeken. Majd önkéntelenül visszapillantott Cecilre. Az még mindig őt nézte, de most komolyan, töprengően, ami Livius meglepte. És mintha nem vette volna észre, hogy Livius meg őt fürkészi, el-

merengett az arcában, belefeledkezett Liviusba, mintha keresne a vonásaiban valamit, és neki eszébe jutott, hogy hasonló módon méregette őt Maria-Luisa is, azon a bizonyos napon, amikor először megjelent náluk. Aztán, amikor Antónia mögött megnyikordult a kertajtó, a lány szeme ismét pajkosan megvillant, mint aki hirtelen megszabadult egy nyomasztó gondolattól, és mindkét kezét fölemelte a magasba, a vízszintesen kinyúló, vastag faág felé. „Emelj föl”, parancsolta, és már az ágat nézte a feje fölött, amit el akart kapni. „Csak nem akarsz fölmászni?”, kérdezte Livius. „Talán tilos? Te csak emelj föl.” Livius eldobta a cigarettát, és odalépett Cecil elé. „Ha leesel, nehogy sírj nekem!” De Cecil csak tovább nyújtózott, és tekintetével az ágat célozta. „Te csak emelj föl.” Livius lehajolt, majd átfogta a csipőjét. „Na, ugorj!” Amikor Cecil elrugaszkodott, fölemelte. Arca hozzányomódott a lány hasához, miközben az ott csüngött az ágon, és elnevette magát föntről. „Húzd föl magad!”, mondta neki Livius. „Nem bírom!...”, hangja belefűlt a nevetésbe és az erőlködésbe. Érezte Cecil bőrének meleg illatát, azt az édeskés illatot, mely összevegyült a cseresznyefa törzsének fanyar-nyers szagával, meg a bőr selymes puhaságát a köldök körül, és arca alatt a lány bőre meg-megrándult a kacagástól, miközben kezeivel erősen átfogta mindkét combját. Aztán a lány elengedte az ágat, elkezdett csúszni lefelé, és ahogy csúszott szorosan egyre lejjebb karjai között, a rövid póló fönnakadt Livius ingjén, és a póló alól előbukkantak Cecil kerek, hófehér mellei. Homlokuk összeért, amikor a lány talpa végre földet ért, és így maradtak, mozdulatlanul, arccal lefelé, mintha a napfényre törő mellek látványa mindkettőjüket lenyűgözné. Ahogy hozzányomódtak Livius ingéhez, a mellek furán deformálódtak, a mélybarna mellbimbók fölfelé meredtek, és a két halom szinte egymásba olvadt. Mint a részhalmozok, gondolta Livius. Még az ingjén keresztül is érezni vélte melegségüket. Nem mert megmoccanni, az iménti erőlködéstől szapora légzésének ritmusa lecsitult, fokozatosan eggyé vált Cecil melleinek lassú emelkedésével és süllyedésével. Mintha vártak volna valamire, feszülten figyeltek egymás rezzenéseire. Livius tudatában volt a változásnak, ami rajta is végbement, és biztos volt abban, hogy ezt Cecil is észrevette, de valami mély, ősbibb parancsnak engedve nem is szégyellte magát ezért, nem mozdult, félt, hogy azzal esetleg eltörne valamit, talán egy korábban kapott, elvesztettnek hitt és drága ajándékot, amit csak a magas polcon szabad tartani, mert messze értékesebb annál, semhogy ügyetlen kezek kézbe vegyék. Figyelte a lány szuszogását, amely, az övével ellentétben, egyre szaporább lett. Maga sem tudta, mennyi idő telt el így, amikor Cecil finoman eltolta magát Liviusától, miközben ő még mindig képtelen volt levenni tekintetét a lány melleiről, melyek, ahogy a lány hátrébb lépett, immár visszanyerték eredeti formájukat. „Most már menjünk, jó?” kérte halkan Cecil, és lassú mozdulattal lehúzta trikóját a hasára. Ekkor nézett csak Livius a szemébe, és ugyanazt a távolról visszánéző szomorúságot láthatta tekintetében, mint az előbb. A lány elindult a kertajtó irányába, félúton hátrapillantott, de nem szólt semmit. Livius megvárta, hogy az ajtó nyikorogva becsukódjék Cecil mögött, csak ekkor indult el utána. Térdei remegtek, és végtelenül magányosnak érezte magát.

A szalmakutyák üzenete

– beszélgetés Hász Róberttel

Fosszília: Ritkán szoktál beszélni a származásodról és arról, hogy mit jelentett számodra a vajdasági környezet, Bácska és Doroszló. Ha erről mondanál valamit, elsősorban nem is életrajzi szempontból, inkább irodalmi kapcsolataidat tekintve. Te, mint vajdasági származású, be tudnád-e sorolni magad a vajdaságiként aposztrofált irodalomba?

Hász Róbert: Soha nem is törekedtem erre, és szerencsémre mások sem. Ami talán érthető, mivel valójában akkor kezdtem el „komolyabban” írni, amikor már eljöttem onnan, tehát mindaz, ami számomra fontos, ’91 után jelent meg. A művek jobbára itt születtek, nem is kezelték engem otthon vajdasági írónak.

F.: Néhány lapban, folyóiratban azért már akkor is jelentek meg írásaid.

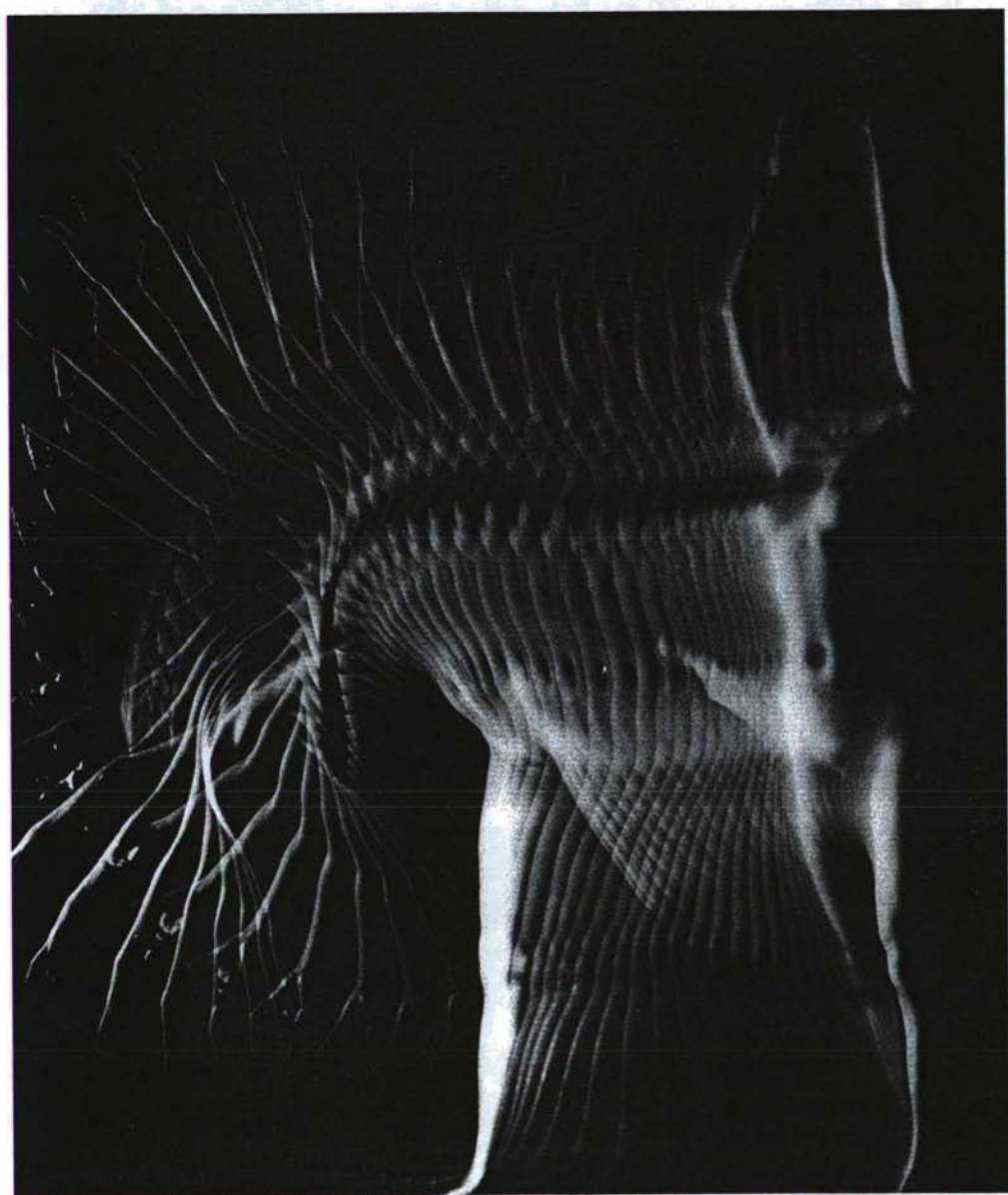
H. R.: Persze, az indulásom ott történt: a *Symposion*-ban, *Híd*-ban, a *Képes ifjúság*-ban, *7Nap*-ban.

F.: Az akkori többnyelvű, multikulturálisnak nevezhető közeget mennyire érzékelted, és az olvasmányélményeidet befolyásolta-e? Mit és milyen nyelven olvastál akkoriban?

H. R.: Főleg az indulásnál érződött talán, és ha nem is a szerb irodalmat, inkább a horvátot követtem figyelemmel. Nagy sci-fi rajongó voltam annak idején, és volt egy horvát sci-fi folyóirat, úgy hívták, *Sirius*. Ezt rendszeresen olvastam, kapcsolatban álltam a horvát szerzőkkel, néhány novellámat lefordították és ezek meg is jelentek a *Sirius*-ban. Persze, mai szemmel ezek nagyon is kezdő írásoknak tűnnek. De hát valahol el kell kezdeni. Ami talán ennél lényegesebb, hogy egy csomó olyan, az én szememben világirodalmi rangú mű volt hozzáférhető számomra horvát nyelven, ami magyarul a mi vidékünkön nemigen fordult meg. Gondolok itt Asimovra, Bradbury-re, Clarkra. Igaz, Magyarországon is létezett Kuczka Péter Kosmosz-sorozata, de ezekhez csak jóval később tudtam hozzájutni. Mai vonzódásom a fantasztikumhoz innen ered. Ezért is nehéz számomra helyet találni a vajdasági magyar irodalomban, a fantasztikum a vajdasági zsíros földben nem tudott gyökeret eresztetni.

F.: Például e hatások megnyilvánulásának tekinthető, hogy az első kötetedben, (Szalmakutyák szigete, Symposion Egyesület, Szabadka, 1995) olvasható A bizonyosság című novellában sci-fi elemek tarkítják a keresztény mitológiára épülő szöveget, és az Úr dicsőségeként emlegetett jármű leírásakor rendre az ufo-történetekből ismert részletek köszönnek vissza?

H. R.: Csak úgy tudok írni, ha számomra is érdekes az, amit éppen írok, ebben pedig a

fantasztikum segít, megfűszerezi még a leghétköznapibb történetet is, hát még Ezekiel! Egyébként A bizonyosságra többen ráfogták, hogy lényegében egy úgymond Däniken-sztori. (Ez az írásom először a *Híd*-ban jelent meg. Csodálkoztam is eleget, amikor elfogadták annak idején.) Van a novellában egy körülbelül másfél oldalas, kurzivált rész – ami a kötetben sajnos nyomdahiba folytán nem az –, többek között erre fogták rá, hogy ufó-sztori, a repülő masina leírása miatt. Kevesen jöttek rá, hogy éppen ezt a részt nem én találtam ki, hanem szó szerint idéztem Ezekiel-könyvét az Ótestamentumból...

F.: Szerinted Däniken meglátásainak van némi alapja, elmélete a múltbeli földönkívüli beavatkozásról és kapcsolatokról elfogadható?

H. R.: Lehet vitatkozni azon, hogy elfogadhatók-e, vagy sem. A hivatalos tudomány válasza sem méltatja Däniken kérdéseit. Éppen ezért néha túlzásba vitte a saját válaszait, ott is titkot sejtett, ahol nem volt, de ettől még igaz, hogy olykor roppant izgalmas problémákra mutatott rá. A bizonyosságban engem nem az úgynevezett dänikenológia valóságértéke foglalkoztatott, hanem egyszerűen a játék, az, hogy Ezekiel történetét így is el lehet mondani.

F.: Azt már említetted, hogy írógenerációs, nemzedéki besorolásos szempontból nem számítot magad ahhoz a vajdasági magyar irodalomhoz, amely indulásod idején már meghatározó volt az Új Symposionban meg körülötte; és hát jóval fiatalabb is vagy, mint a Tolnai, Végel, Domonkos-generáció. Ezzel magyarázható-e esetleg, hogy míg a sympósok írásainak témáját alapvetően meghatározza a délszláv kultúrközeg, addig nálad feltűnő módon mindig eltávolított, mitikusnak is nevezhető szűzsék jelentkezik? Tüntető módon – mondhatni, mert tüntetően hiányzik belőlük az aktuális politikai, társadalmi töltet, akár az említett térséget, ennek jelenségeit tekintve, akár azt a szituációt, melyben pillanatnyilag élsz.

H. R.: Amikor az első, második Symposion nemzedék működött, a hátuk mögött ott állt egy többé-kevésbé szilárd, masszív rendszer, amit lehetett gyűlölni, szidni, bírálni, vagy akár szeretni is, kinek-kinek habitusa szerint. Amikor én kezdtem el írni, akkor már bomlott körülöttem minden, nem volt „háttér”, pontosabban az a háttér, ami mögöttem állt, arról már nem volt mit írni... Lehetett volna, az biztos, de a rendszer addigra már a mag nyers valóját fordította felénk, még arra sem ügyelt (mint Tolnaiék idejében a Tito-világ), hogy legalább valami külső, tetszetős mázzal vonja be magát. Amit aztán lehet kapargatni, és megmutatni, hogy lámcsak, mi is van valójában mögötte! De nincs mit leleplezni ott, ahol a rossz nyilvánvaló. Ez nem jelentett kihívást, számomra legalábbis nem. Elképzelhető, ha otthon maradok, magam sem tudok tartósan mentes maradni a környezet hatásaitól, és előbb-utóbb a vonzáskörébe kerülök. Nekem az volt a szerencsém – szerencsém?, ez relatív – hogy eljöttem és nem voltam rákényszerítve arra, hogy pitiáner dolgokkal foglalkozzam. Merthogy egy nyilvánvaló diktatúra pitiáner dolog a szememben – minden borzalma és kegyetlensége ellenére. Múló állapot, a rendszerek jönnek-mennek, kár rájuk az irodalmat pazarolni.

ez nem jelenti egyszersmind az aktuális kérdések kizárását.

H. R.: Megpróbálok más síkról kommunikálni, de ezzel más szint, más mélységet is kap az egész. Egy hiteltelen korban az író keres egy másik időszakot, amit hitelesebbnek talál, melynek világából talán nagyobb súllyal hallatszanak vissza szavai.

F.: A Szalmakutyák szigetének írásaiból kiderül, hogy van véleményed például a háborúról és más jelenkori kérdésekről, de sohasem egy aktuális témához kapcsolva mondd ezt el. Te hogyan látod a délszláv helyzet elfajulását? Ebből a szempontból is figyelemre méltó az a gondolat, amely az Elmondom én Lüsziászom, teneked című novelládban található. Az, hogy a spártaiak nagyságát és egész mítoszát tulajdonképpen az ellenfél, az Athéniek alkották meg, mert a kulturális és művészeti színvonaluk révén képesek voltak arra, hogy ennek a népcsoportnak hírnevet adjanak. Közben ők maguk fizettek erre rá. Mindez arra az inverz logikára és látásmódra emlékeztet, amelyről például Slavoj Žižek gondolkodik térségünk problémáit érintő írásaiban. A szlovén filozófus a NATO-t olyan

kettős zsarolási rendszerként jelöli meg, amely arra kényszeríti az érintetteket, hogy állást foglaljanak. Viszont bármely állásfoglalás, akár a Milošević-féle fasiztoid ideológia, akár a NATO nyújtot-

ta „segítségadás” melletti elítélhető. Főként, ha ez utóbbit úgy értelmezzük, mint amely az emberi jogok védelmének álcájában a saját – egy globális gazdasági rendszer részét képező – érdekeit védi. Ehhez az inverz, több összefüggést mérlegelő szemléletmódhoz hasonlatos az, ahogy te a háborúról írsz.

H. R.: Amikor írtam a Lüsziászomat, akkor még NATO-ról nem volt szó.

F.: Persze, csak valahogy az egésznek a logikája...

H. R.: Talán azt próbáltam érzékeltetni, hogy hiába van egy országnak dicsőséges múltja, hiába van dicsőséges jelene, nagyon kevés kell ahhoz, hogy az egész pillanatok alatt megsemmisüljön. Amikor a szürakúzaik hadjárat indult, akkor volt Athén a csúcson, dicsősége teljében. Legalábbis a mi időnkől visszatekintve. Valahogy törvényszerű, hogy ha egy kultúra eljut egy bizonyos szintre, menthetetlenül elkövet valami ostobaságot. Erre a hadjáratra Athénnek semmi szüksége nem volt, nem volt gazdasági, de még igazi politikai oka sem arra, hogy belevágjon. A novellában Nikiász, maga a hadjárat vezetésével megbízott vezér is érzékeltelte mindezt, de a tömegőrület ellen ő sem tehetett semmit. Úgy volt vele, hogy ha ő áll a hadak élére, talán kisebbsítheti a bajt. De a háborúnak megvan a maga embertelen logikája. Biztos vagyok benne, hogy Szerbiában is az emberek jó része tisztában volt vele, hogy amit a nevében művelnek Horvátországban, Boszniában, helytelen és igazságtalan. De a tehetetlenségi erő olykor erősebb, mint a józan ész. És egy idő után nincs visszaút, csak a megsemmisülés. A NATO már egy bonyolultabb probléma. Egyben biztos vagyok: mindig volt egy hatalom, amelyik diktált. És inkább a NATO diktálja a maga békéjét, mint a Vörös Hadsereg. Ha már választani lehet. Birodalmakra szükség van, tetszik ez nekünk, vagy sem.

Egy analógia: amíg a Római Birodalom fennállt, aki csak tehetett, lázongott ellene, térben és időben, Galliától Izraelig. Elnyomó birodalom volt, valóban, csak egy kicsit másképp, mint amit az „elnyomás” manapság jelent. És a bajok akkor kezdődtek, amikor ez a birodalom szétbomlott, bizony sokan visszasírták volna a pax Romanát, ha tehetik, amikor a barbár hordák végigpusztították a fél világot. Birodalomra mindig szükség van. Kérdés, hogy az éppen milyen. Lehet szeretni, lehet elítélni, nyilvánvaló, hogy a saját gazdasági monopóliumait védik, terjesztik, hiszen mindenki a maga érdekét helyezi előtérbe. De ha egyszer nem lesz Birodalom, akkor lesz csak nagy a baj!

F.: Ez mennyire függ össze azzal az elképzeléssel, amit Nikiász, az említett novella főhőse úgy fogalmaz meg, hogy „olyan, hogy nemzet, talán nem is létezik”. Szerinted mindig csak hatalmi leosztásokról van szó, a múltnak bizonyos fajta értelmezéséről, történelmi helyzetekről, s egy többé-kevésbé egységes tudatnak nevezhető valami, mint a nemzet, már nagyon is labilis fogalom?

H. R.: Nikiász a maga korában beszélt, még ha én adtam is szájába a szavakat. Mindentől függetlenül: a nemzetet a bajok szülik, a nemzet akkor vált nemzetté, amikor saját érdekei védelmében határokat húzott maga köré, vagy amikor a külső szorongatás nyájba terelte a tagjait. Voltak nyelvek és voltak nemzetek. Ebben a sorrendben. Mikor alakulnak nemzetek? Amikor fölbomlanak a birodalmak. Amikor megszűnik a kohéziós erő, és a rézszekék külön válnak.

F.: Az a gondolat is ott húzódik a szöveg mélyszerkezetében, és tematikusan is megfogalmazódik e novellában, hogy ha nincsen egységes, nagynak elgondolt külső ellenség, akkor az unalom meg ki tudja, minek a következtében a nemzeten belüli egyes csoportok elkezdnek egymással viaskodni; szóval különböző érdekcsoportok feszülnek egymásnak.

H. R.: Az emberi jellemben benne van a szembenállás kényszere, a kétpólusú mindenség benne is megnyilvánul: elkülönbözöm, tehát vagyok. Vagy egy nemzet áll szemben a másikkal, vagy ha erre éppen semmi ok sincs, akkor a nemzeten belül indul meg a bomlás. A békeidők valahogy sosem tartanak sokáig, mintha bele lenne oltva az emberbe a parancs, hogy egy idő után le kell rombolnia azt, amit fölépített.

F.: Alighanem arra a pszichológiai alapvetésre utalsz, hogy a Te, az mindig a nem Én. Tehát az öndefiniálásnak mindig első mozzanata az, hogy valakihez képest határozzuk meg magunkat.

H. R.: Igen, a másik nélkül te sem vagy, és minél különbözőbbnek definiálsz magadnál a másikat, annál inkább vagy.

F.: Véleményed szerint ennek a dialektikus folyamatnak van valamilyen evolúciós értéke, azaz mennyire tarthatók az olyan jelszavak, mint a fejlődés, haladás...?

H. R.: Az attól függ, minek veszed a fejlődést. Technikai értelemben kétségtávolan létezik

egyfajta folyamatos változás, az ember egyre ügyesebben idomítja magához az anyagot, minden tőle telhetőt megtesz, hogy biztosítsa kényelmét. Visszavágyik a paradicsomba, de mivel a földhöz van kötve, a Földet igyekszik átformálni a maga képére. Ha ezt nevezed fejlődésnek, akkor ez egyfajta fejlődés, de én nem vagyok benne biztos, hogy valóban az. De vajon maga az ember fejlődött-e? Bölcsebb lett? Ami annyit jelentene, hogy mértéktartóbban tudja esetleg megítélni saját cselekedeteit. Nem úgy néz ki, mintha így lenne.

F.: Ez kapcsolódna ahhoz, hogy analógia van az ókori időszak eseményei és esetleg a napi reális, mostani történések között?

H. R.: Ehhez Spenglernek is lenne egy-két szava. Ezért sem szeretik őt igazán. Hogy is lehetne elfogadni manapság olyan nézeteket, melyek szerint minden, amiért ma „rajongunk”, amit „haladásnak”, „új időknek” nevezünk, pusztán egy múlandó kor divatja? Mindig volt, aki uralkodott, és mindig volt, aki szolgált. A körülmények változnak, a módszerek nem. Egy archaikus monarchiában – amilyen már régóta nincs – egy királynak legalább sosem kellett tagadnia képmutató módon, hogy a hatalom érdekében ül a trónra. Ma mindent be kell vonni egyfajta mosolygós, „a népet szolgálom” mázzal, ha valaki hatalomra pályázik. Holott... amikor egy király lopott, a sajátjából lopott, mivel deklarálta ő volt mindennek ura és birtokosa. Ma is minden „uralkodó” elveszi a részét, csak most mindenki a máséból.

F.: Azért is érdekes ez a történelem- és fejlődés koncepciód, mert A Szalmakutyák szigete-beli történész-régész, Maasternik...

H. R.: ... egyébként nem erre a novellámra vagyok a legbüszkébb.

F.: ... ám ő nagyon markánsan fogalmazza meg múltkoncepcióját, a történelemtől alkotott elképzelést. Kínálkozik itt egy párhuzam azzal a Hayden White-i elképzeléssel, hogy az írott történelem milyenségét és narratívává alakítását alapvetően meghatározzák az ősi műfajok. Ha valamit tragikusan, vagy éppen komikusan írtak meg, ez nemcsak az elmondott esemény műfaját és hangnemet határozza meg, hanem a róla kialakított képünket is. Az ősi műfajok befolyásolta történelemképünknek lehet olyan vonatkozása, amelyben a jövő a múltnak az alulírásával/felülírásával befolyásolható, vagy legalábbis ez az első lépés a jövőnek az újragondolása és újraírása felé. Ez pedig úgy fogalmazódik meg az említett elbeszéléseimben, hogy amit a leleteink közül nem tudunk az egyes történelmi koroknak megfelelő polcra betenni, ellátjuk a nekik megfelelő historiával. Több alkotásodban, például a Máriusz ördögében is, erős utalásokat találni arra, hogy a történelem egy bizonyos pontján tett módosítással a gyakorlatban is megváltoztatható lenne a világ eseménymenete?

H. R.: Nem tűnik egy kicsit paradoxonnak?

F.: Maradjunk az újraírás kifejezésnél, mert nálad mindig valahogy ezeknek a meglévő múltdokumentumoknak az újraírására történik kísérlet, és ez mintha a jövőről való gondolkodásunk előse-

gítésével állna szoros összefüggésben.

H. R.: Hayden White meg az ő narratívái nem az én asztalomra tartoznak. Nem feltétlenül hagyatkozom az elméletgyáros kortárs bölcselkedőkre, mivel tapasztalatom szerint, műveik gyakran még azokat a homályos igazságmagvacskákat is eltakarják az ember tekintet elől, amelyek a primér szövegekben benne rejlenek. Lassan már az egész kortárs bölcsélet a középkori hitvitákra emlékeztet, amikor kizárólag csak idézetekkel mertek a tudorok vitatkozni egymással. Ami engem mindig irritált, az az, hogy az ember hajlamos sablonokban gondolkodni. A ma még friss elméletek holnapután sablonokká válnak. Példa: elkönyvelték, hogy a reneszánsz nagy-nagy felvirágzás, fejlődési robbanás. Hogy az ember végre felszabadult, keresni kezdte a helyét a világban, stb. Holott az ember mindig a helyén volt a világban, a reneszánsz csupán a magasztos eszméket leszállította az ember alantas szintjére. Épp most olvastam Várkonyi Nándornál, aki nagyon érdekesen – azt nem tudom, hogy helyesen-e – bizonyítgatja, hogy mindez hanyatlás, a reneszánsz alapvetően az eszme debütálása az emberi szintre. Nem az ember emelkedett fel a magasztos eszmékhez, hanem az eszméket lehozták a bűnös ember szintjére. Talán úgy mondanám: újraértékelhetjük a múltat, ha nem is írhatjuk át. Ez persze befolyásolhatja a jövőnket is. Amennyiben ez lehetséges. Merthogy elvitatkozhatunk azon, ki és mi irányítja a történelmi folyamatokat. Az erős egyéniségek, akik rendre minden korban kikövetelik maguknak a vezérüruk szerepét, és saját egoizmusuk, akaratuk szerint befolyásolják jövőnket? Vagy – egy másik lehetőség – van valamiféle szabály, ami szerint a társadalmak szerveződnek és bomlanak, vagyis bizonyos korok bizonyos embereket kívánnak maguknak, és meg is találják őket. Ha ezt veszjük, akkor olyan nagyon nem írhatjuk át a történelmet, de még a jövőt sem, mert a szabályok azok adóttak.

F.: Talán ehhez kapcsolódik az a narrációs eljárás is, amellyel nemcsak a történelmi tényeket, a forrásokat hanem a mítoszokat is igyekszel bizonyos szempontból újraírni, átértelmezni. Az Elmondom én Lüsziászom... című novellában az Akhilleusz-mítosz párdarabját alkottad meg. A hős hadvezér hosszú és lecsengő életét, amely az elszalasztott és dicsőséget hozó halál sorslehetőségével szemben bontakozik ki. Novelláid alapvető poétikai eljárásaként foghatók tehát fel mind a görög-római, mind a keresztény mitológia újragondolását és átértelmezését célzó nyelvjátékok.

H. R.: Azért, mert mint mondtam, én mindig küzdöttem a sablonok ellen, főleg a történelmi sablonok ellen, ezek nagyon erősek. A reneszánsz csak egy példa volt, de a középkor szintén nagyon jó példa: beskatulyázás eredménye, hogy a középkor sötét időszak volt, viszont például mindaz, ami a lovagiassággal, udvariassággal kapcsolatban van, a hölgyek tisztelete, mai gáláns viselkedési normáink és a szavaink, amelyek az udvariassági formákra vonatkoznak, a középkor, a lovagkor szüleményei. Oly nagy hatással voltak a századokra, hogy máig élnek.

F.: Ugyanakkor a klisé, nevezetesen a sötét középkor, éppen a felvilágosodás korából származik, vagyis egy későbbi nézőpont és értelmezési folyamat eredménye.

H. R.: Mert ők már csak a középkor végét tudták értékelni. Az pedig általános szabály, hogy amikor bomlani kezd egy világrend, akkor jelentkeznek a félelmetes tünetek. Lépjük túl a sablonokat: a reneszánsz maga a középkor végső szakasza, a teljes bomlás időszaka. Soha, a középkor majd ezer éve alatt nem égettek meg annyi boszorkányt és eretneket, mint a reneszánsz idején. Mint már mondtam: az ember lehozta az eszméket az égből a földre, de nem tudott velük mit kezdeni.

F.: Az álmok öreg mágusa című elbeszéléseiben meghúzódo elképzelés szerint létezik egy olyan eszme, ami egyfajta logosszá, mozgatóerővé válhat?

H. R.: Végső soron az eszme is lehet dialektikus, a logosz, ami lebeg a történelmünk felett. Már amennyiben van eszme. Nem vagyok már annyira fiatal, és nem vagyok még annyira öreg, hogy vegyem magamnak a bátorságot ahhoz, hogy ilyen kinyilatkoztatásokat tegyek. Az a szerencsém, hogy író vagyok és nem tudós: gyárthatok elméleteket, aztán a következő novellában akár a feje tetejére is állíthatom őket. Ha a mű kész és „forog”, senki sem ró meg érte.

F.: Az írásaidban erre a mozgató lényegre, ami egyfajta istenség is lehet, történik azért utalás. Korábban nyilatkoztál (Új Forrás, 1999/9. 79-84.) már arról, hogy a Johannan című novellád írásakor sikerült a leginkább azonosulnod saját hősöd szavaival, abban a szövegében, amelyben az isteni kinyilatkoztatással szembesül a főhős.

H. R.: 1993-ban, amikor már két éve voltunk itt Magyarországon, eléggé kilátástalannak tűnt minden, se munkám, se semmi. Mégis szükségét éreztem annak, hogy írjak, nem tudtam ellenállni, éjjel le kellett ülnöm az írógép elé. Viszont amikor kinéztem az ablakon, és megkérdeztem, hogy mi a jó istennek... Na most ezt az érzést sokan megírták énelöttem, sokféleképpen, mondhatni közhelyessé vált. Más is végigszenvedte a maga nyavalyáit, viszont találtam egy figurát, aki helyettem is kipanaszkodhatta magát, és az ő szájából sokkal hitelesebben hangozhatott, mint az enyémből. Ez János volt, az evangélium írója, és föl-tételezhetően a Jelenések Könyvének szerzője is.

F.: Az a finom irónia, amely ebben a novellában jelentkezik, amikor Paulus szavai nyomtatékosításaképpen a sziklára üt botjával, de csak ennek csonkja marad a kezében, érezhető abban is, ahogyan a bizonyosságban az angyalok figyelmeztetésére Ezekiel reagál. A keresztény hagyománynak és a vallásnak, vagy azoknak a fiktív eseményeknek szól ez az irónia, amelyeket úgy állít be az Írás, mint valódi múltbeli történések? Esetleg nem a tárgynak szól, hanem a ténynek, hogy beszélsz és így válik az elbeszélői stílus, beszédmód részévé?

H. R.: Sokszor azért bújok történelmi alakokba, mert pusztán az, hogy léteztek, hitelessé teheti azt is, amit én kitalálok. Az iróniára akkor van szükség, ha érzékeltetni akarod, hogy a te hőseid kívülről is ráláttnak saját világukra. Az irónia kidomborít. Plasztikusabbá tesz. De mi is volt az első példa?

F.: Amikor Paulus világmegváltó gondolatait hangsúlyozandó ráüt botjával az ellőtte álló sziklára, és a bot eltörik.

H. R.: Ez a keresztény egyház kialakulásának a nagyon korai, kezdeti szakaszára tehető, és talán ez is érzékelteti a novellában, hogy már akkor megvolt a két alapvető embertípus, amely majd az egyházban meg fog jelenni. A pápa vagy egyházfő, aki, ha kell, politikus is lesz, meg a Szent Tamást idéző, tehát a szellemi, a meditatív. Pálok nélkül nem lett volna szervezett egyház, Jánosok nélkül meg az egyháznak nem lett volna tartalma, eszmei töltete.

F.: Ha már a Johannan szóba került: ebben a novellában pont az írással összefüggésben több olyan rész olvasható, amelyek valamiféle szerzői ars poeticának tűnnek. Van például az a kitétel, amit az angyal mond Johannannak: „úgy írd meg, hogy bárki olvassa, de senki se értse meg mindaddig, amíg eljön az értelem ideje, és mondataid világítani fognak a sötétségben”. A megfogalmazás elragadtatott voltát persze indokolja, hogy a szavak kinyilatkoztatásszerűen egy isteni követ szájából, a tudás birtokában hangzanak el, mégis te mennyiben értesz egyet ezzel az írói célkitűzéssel?

H. R.: Akkor mindenképpen egyetértettem vele, mert látszólag nem volt értelme az írásnak. Hiába írtam novellát, kettőt, hármat, nem tudtam hol publikálni. Akkor ez egy pillanatszerű helyzetnek tűnt, de most is azt vallom, mindazok ellenére, hogy nem tudod, minek írsz, meg kell tenni, ha úgy érzed, ülj le és írd, mert valami szerepe biztosan van. Biztos, hogy előbb-utóbb valami szerepe lesz, lehet, hogy sohasem fogják elolvasni, de a te szempontodból nem csak ez a fontos. Azt akarom ezzel mondani, hogy íráskor te nem pusztán egy eszmét, ideát szolgálasz, hanem magadat. Minden írás visszafelé is hat, ha másért nem, már csak azért érdemes írni, mert mindig másként jössz ki egy novella végén, mint ahogyan elkezdted.

F.: Miként vélekedsz az írás nyersanyagáról, magáról a nyelvről? Hiszen a nyelv és az alkotó viszonya nálad nem abból a szempontból problematizálódik, hogy a szöveg műhelygondokat érintő reflexiókkal telik meg, hanem inkább néhány finom utalás révén, vagy egy „beszédese” szereplő felléptetése segítségével, viszont nincs nyoma annak, hogy ezt a viszonyt magad problémaként kezelnéd.

H. R.: Számomra ez a viszony nem probléma, olyan értelemben, hogy nem foglalkozom vele. Ha tudok írni és leírhatónak találok valamit, akkor megteszem. Másrészt viszont, ha az érdekel, hogy melyik írásfajtát részesítem előnyben, akkor egyértelműen a történetközpontút.

F.: De ez nem a te szempontodból, hanem főként az olvashatóság szempontjából jellemző, igaz?

H. R.: Abból is. De a kettő nálam ugyanaz. A szöveg-irodalmat sem írni, sem olvasni nem szeretem. Így is, úgy is unalmas. Számomra ez csak játék. A nyelv legyen eszköz, és nem cél.

F.: Mindez abból a szempontból is érdekes, hogy ez a játéklehetőség kizárólag alkotói intenció javára írható, vagy esetleg magának a nyelvnek a sajátja, eleve a nyelvben rejlik. Szerinted nyelvi, retorikai megoldásaid egyértelműen az írói koncepció részeként képzelhetők csak el, vagy a „nyersanyag” sajátjaként is?

H. R.: Az biztos, hogy írás közben előadódnak helyzetek, amikor hagyni kell a szöveget, hagyni kell a nyelvet, hogy ön maga produkálja magát. Nem lehet mindig tudatosan mondatokat szerkeszteni. Amikor beindul egy szöveg, és úgy látszik, hogy helye van és viszi magát, akkor hagyni kell, de ez nem lehet öncélú. Én a 80-as évek magyar irodalmában éppen ezt az öncélúságot látom, amikor az egész írás arra fut ki, hogy hagyjuk szabadjárá a nyelvet, poénkodjunk, vigye a szöveg magát, ahova akarja. Ezt lehet csinálni, érdekes játék, és kell is, de nem lehet kizárólag erre hagyatkozni. A játék a nyelvvel mindig egy adott korszaknak szól, a szavak metaforikus és napi-politikai jelentései is folyamatosan változnak. Tíz év múlva, egy újabb generáció számára már nem létezik majd a kód, amellyel ezek a játékszövegek megfejthetők lennének. Érdekes, hogy a magyar irodalomból világszerte éppen Márai regényeit olvassák manapság, és Németországban százezres példányban fogy. Tülnőtt minden magyar szerzőn, aki valaha is megjelent németül.

F.: Ezzel azt mondd, hogy azért, mert a nyelvezte, a témaválasztása olyan, hogy egyrészt fordítható, másrészt érthető a más kultúrában élő számára is? Vagy lehet erre egy olyan magyarázat is, hogy a szintén soknyelvű és többkultúrájú közeg, amelyben Márai alkotott, amelyből merített, pontosan ennek folytán nem szűkíthető egy adott társadalomra, és munkássága ezért tarthat számot a szélesebb körű érdeklődésre?

H. R.: Ez utóbbi is igaz, de ebben a nyelv is közrejátszik. A nyelvi játék mindig egy szűk, eleve föltételezett réteget érint. Ha te arra számítasz, hogy a könyvedet más is olvassa, ne csak a szakmabeli barátod ezen vagy azon az egyetemen, akkor számolnod kell a szöveg olvashatóságával is. Engem nem az érdekel, hogy a homályos, zavaros mondatok mögött vajon milyen zseniális gondolatok bújhatnak meg az író fejében, hanem hogy ezekből a gondolatokból mit tudott sikeresen, érthetően papírra vetni. Márait azért lehet bárhol olvasni, mert a nyelvezte olyan, hogy egy mai német átlagolvasó is tökéletesen meg tudja érteni.

F.: Akkor azért tartod fontosnak az érthetőséget meg a nyelv befogadhatóságát, mert szerinted nem elég a játék, a novella ki is fejez valamit? Azért lehet ez lényeges kérdés, mert az első könyved novelláiban határozottan tematizálódik valamiféle tudás, ami legtöbbször egy-egy szereplőnek a birtokában van, sőt mintha az írói koncepciónak szintén része volna.

H. R.: Igen, mert hogyha rajtam kívül csak három ember tudja megérteni a mondanivalómat, akkor nem elsősorban az „üzenettel” van baj, hanem a tálalásával.

F.: Elbeszélésköteted legtöbb darabjának története a civilizáció korai szakaszában játszódik. Csak ez a távolinak feltüntetett téridő közeg az, amelyben el tudod képzelni a figuráidat, vagy eset-

leg másfajta helyszínekhez, időszakokhoz, nyelvváltozatokhoz is kötődsz?

H. R.: Volt egy korszakom, amikor kimondottan vonzódtam az antik világhoz, és érdekes módon úgy alakult, hogy *A Szalmakutyák szigetében* a novellák időrendben követik egymást a történelmi korszakoknak megfelelően, de ez a véletlennek köszönhető, hiszen amikor összeállt a kötet, a címadó novella még nem volt meg. Kétségtelen, hogy a múlt, az emberiség története meghatározó módon foglalkoztat. De nem kizárólag. Most például olyasmin dolgozom, ami kimondottan a jelenben játszódik.

F.: Ilyen volna az Új Forrásban (1999/9. 19-21.) megjelent Szeptemberi séta című novellád? Az, melyben a történet ideje egy sétaté, amely így pontosabban alig meghatározható, és a végén megbontódik ez az egység mint időszerkezet.

H. R.: Igen, és számomra jó példa arra, hogy egy leghétköznapibb „történet”, egy szeptemberi sétát néhány játékos mozdulattal át lehet billenteni a transzcendenciába. És minél váratlanabb ez a „billentés”, annál hatásosabb.

F.: Ha már szóba került a metafizika, mintha lenne a mai magyar irodalomban egy olyan tendencia, melynek hatására a transzcendens, a szó nem pejoratív értelmében vett ezoterikus témák és nézőpontok kiveszőben volnának. A kortárs irodalomban szinte tabuszerűen kerülnek ezt, ugyanakkor Garaczi Lemúr-történeteit vagy Darvasinak a titkok köré szerveződő novelláit (például a Stein Úrt) olvasva feltűnő az érdeklődés a metafizikával kacérkodó témák iránt. A Diogenész kertjében (Tiszatáj Könyvek, Szeged, 1997. Német nyelven: Der Garten des Diogenes, Rowohlt-Berlin, 1999.) is elég hangsúlyos ez a vonás. Te hogyan látod a transzcendencia szerepét az írásaidban?

H. R.: A huszadik század magyar irodalmának egyik nagy hendikepje, hogy szinte tüntetőleg távol tartotta magát a metafizikától. A második világháború után az eluralkodott materialista szemléletnek köszönhetően ez még föltűnőbb. És nem csak azért volt így, mert a politika sem szívesen tűrte meg. Az ellenzéki író nem metafizikázhat. Legalábbis nem áll jól neki. Napi politikai szinten kellett mondatokat faragnia, aztán ki is alakult egy sablonos elvárás, kép: az író Magyarországon mindig köz-író is kellett, hogy legyen, nem tartották számon – sem az uralkodó, sem az ellenzéki körökben – ha nem állt ki vagy mellé bizonyos ügyekért. Közügyekkel pedig nem lehet metafizikai színtről foglalkozni. Legföljebb csak nagyon nagy áttételekkel, ahhoz pedig túl sok idő és energia szükségeltetik, nem fér bele a tárcairodalom határidős kereteibe. Hamvas Béla és Várkonyi Nándor emelkednek ki – ha nem is elsősorban, mint szépírók – egy szál magukban ebből a lapos, realista szövegtengerből. Hanyagolják is őket az urak, böcsületesen. Ma meg már a poénygáros, szellemes, nevettető író a divat, hogy mulattatni tudja a fölolvásóestek kabaré-közönségét. Hogy jön ide a metafizika?

F.: Ez az oka annak, hogy nem veszel részt felolvasóesteken, illetve csak úgy, ha nem saját előadásodban, hanem valaki tolmácsolásában hangzanak el szövegeid. A hatásvadászó, jópofa megnyi-

latkozásmódért repeső irodalombarátok riasztanak vissza attól, hogy kiállj és felolvasd a nem pontosan ilyen igényszintnek megfelelő szövegeidet?

H. R.: Ha csak tehettem, kerültem a fölolvadóesteket. Arra meg mindig ügyeltem, hogy én sose olvassak föl. Biztos bennem van a hiba, de én úgy érzem, a szövegeim nem arra íródtak, hogy hangosan előadják, hanem hogy csendben elolvassák őket. Meg különben is, a színészek dolga, hogy szerepeljenek.

F.: Egyébként a vajdasági magyar irodalomban is megfigyelhető egy hasonló tendencia: a metafizikus beszédmód hiányával összefüggésben a transzcendens témák és érdeklődés is kiveszőben van. Főleg a legfiatalabb generációnál, annak ellenére, hogy a szerb irodalomban markánsan jelen van egy metafizikusabb szemléletmód Milorad Pavić, Filip David, David Albahari és Svetislav Basara írsaiban. Ennek ellenére mintha teljesen kizárnák ezt a hatást, pedig többen fordítottak is tőlük.

H. R.: A vajdasági magyar irodalom hasonló rögeszmében szenvedett (én persze csak arról az időszakról beszélek, amikor ott éltem, arról, ami azóta történt, történik, nincs jogom ítélkezni, merthogy eljöttem). Egy marxista grimasszal mondhatnánk: a kisebbségi lét határozza meg az irodalmi tudatot. Amikor naponta beleütközöl abba az ellenállásba, amit máságod vált ki a többségben, nem a metafizikai bölcselet az első dolog, ami eszedbe jut. Én megpróbáltam – Az álmok öreg mágusát, A bizonyosságot ott írtam –, de roppant fárasztó dolog a fantasztikum nyelvén szólni egy közeghez, amikor körülötted maga az elit is azzal van elfoglalva – ki vitatná, hogy nem jogosan –, hogy egy közösség fizikai, napi-megmaradási problémáit megoldja. Tíz évvel ezelőtt, még odaát, Németh István engem arra buzdított, hogy foglakozzam a falummal, az ott élő emberek életéből „merítsek”, ez egyfajta kötelességem lenne. De én ismerem a falut, ismerem az életét, ismerem azokat az embereket, velük éltem, éppen ezért számomra ez nem jelentett kihívást. Nem nagy dolog leírni, amit ismersz. Inkább azokra a tájakra küldöm a gondolataimat, amiket még nem ismerek. Ha az írás nem hozza magával a felfedezés örömét, engem nem tud lekötni.

F.: A Diogenész kertje című regényedben van egy hosszabb rész, amely felfogható mai elméleti iskolák beszédmódjának és az irodalomhoz való hozzáállásának paródiájaként. Az persze kérdéses, hogy ez a nézőpont mennyire egyezik a tiédde?

H. R.: Diogenészre utalva valószínűleg arra a részre gondolsz, amikor a főhős részt vesz egy író-olvasó esten, ahol az előadó arról próbál mélyenszántó gondolatokat kipréselni magából, hogy vajon meghalt-e az Isten, és hogy Isten dekonstruktor volt-e, vagy sem. Kicsit paródia, igen. Legalábbis a főhős adott léthelyzetéből szemlélve, amikor ő valóban szemben találja magát egy időn kívüli, már-már transzcendens világgal, akkor ez a kvázi bölcselekedés meglehetősen meddő játéknak tűnik a szavakkal. Egyébként az a gyanúm – bár lehet, nincs igazam –, hogy egy idő óta mintha megfordult volna az irodalom világrendje: az elméletek határozzák meg az uralkodó irányzatokat, és nem a megszülető művek. Az írók egy jó

része manapság úgy ír, hogy megfeleljen egy bizonyos iskolának. Kihalóban vannak a magányos farkasok. Ha nem tagozódsz be klikkbe, szekértáborba, elveszett ember vagy. Nekem úgy tűnik, hogy az intézményes irodalomtudomány rátelepedett az irodalomra. Elég példaként ezt a frankfurti mizériát említeni, alig volt a szervezők között író, aki válogatott volna. Akik a „fellépők” ügyében döntöttek, azok szépirodalmat soha sem írtak, jó sokat olvastak, biztosan értenek hozzá, de hát nem kellett volna valaki, aki más szempontból ítél?

F.: Nos, akkor hogyan vélekedsz az irodalmi intézményrendszer és a kanonizáció működéséről?

H. R.: Csak szerény, minden bizonnyal hézagos tapasztalataimat mondhatom el: ugyanaz érvényes az irodalmi intézményekre, mint az irodalomra általában. Csoportokra, szekértáborokra oszlanak, és mint ilyenek, hajlamosak behódolni a divatnak. Tőlem az ilyesmi mindig távol állt. Húsz éve lejárt külföldi elméleteket vesznek át, és az elméletekkel csak egy baj van: lényegükből fakadóan korlátoltak. Az elméletek falak közé zárnak, merevvé tesznek. Hogy lehet ugyanazzal az elméleti predesztinációval közeledni Cervanteshez meg Thomas Mannhoz? Ami a kanonizációt illeti, ez egy nagyon misztikus jelenség. Telik az idő, és egyszer csak rádöbbsz, hogy az egyik szerzőtársad szentté vált. Megdicsőült. Hogyan, mi módon, ki által, mikor... na látod, ez az igazi transzcendencia.

F.: Te mennyire érzed magad szegedi írónak, van-e valamiféle összefüggés a polgári foglalkozásod (a Tiszatáj szerkesztése) és aközött, hogy írsz?

H. R.: Én élhetnék itt, Debrecenben is, vagy Puerto Ricóban – ugyanúgy írnék... Szegeden viszont jól érzem magam. Nem tudom, Dél-Amerikában hogyan érezném magam.

F.: És a lapszerkesztés?

H. R.: Finoman külön lehet választani a kettőt. Az írás mellé kell egy tisztos, kenyérkereső munka is. De a napi elfoglaltságom nem megy az írás rovására, mert valahol azért hasonlót csinálok, mondjuk nem árkok ások egész nap. Szoros összefüggés nincs...

F.: A Diogenész kertje című regényedben a referenciális elemek nagyobb szerepet kapnak, mint az első könyved írásaiban, vagy itt a most készülő regényed, a Végvár az időben (Tiszatáj, 1999/10. 30-46.). Nyilvánvalóan ezekben sem direkt módon, de azért érezhető valamiféle közeledés a maibb tematika és történetidő felé.

H. R.: A készülő regényről még nem nagyon tudok beszélni, mert a regény írás közben születik, esetleg újjászületik, alakul, ez a Végvár az időben is inkább munkacím.

F.: Terveid szerint mégis hogyan alakul? Például terjedelmét, szerkezetét tekintve, mert az előző regényed kapcsán nyilatkoztad egy helyütt, hogy háromszor ekkora terjedelemben is ki lehetett volna adni.

H. R.: Mindig szerettem volna egy nagyobb volumenű regényt írni. Terjedelemre is, egy jól kézbe vehető regényt, amit nem két nap alatt lehet elolvasni, és lehet nyugodtan szerkeszteni is. A kis terjedelmű regénynél az a baj, hogy a szerkesztést illetően meg van kötve. A *Diogenésznél* ez látszik is. Nem nagyon tudsz játszani vele, a változtatás nagyon hamar kiderül, nem érvényesülnek benne a hosszabb szövegbetétek.

F.: A rövidegét egy helyütt azzal is indokoltad, hogy a mese esszenciája másképpen feloldódott volna a történetben. Mit jelent számodra ez a kifejezés, egyáltalán ez a sokféleképpen érthető mese szó mit takar a te elképzelésed szerint? Műfaji szempontból releváns, egy narratív hagyomány részeként használható, vagy egyszerűen a történetmondás szinonimája?

H. R.: Amikor a *Diogenészt* írtam – egyébként sok minden kimaradt belőle, majdnem a harmada –, azt vettem észre, hogy ha a hosszabb terjedelem mellett döntök, akkor elveszik belőle valami impresszív hatás, ami például a rövid, tömör novellánál megvan. A benyomás úgy teljes, ha a vége nincs túl messze az elejétől. Ha ez egy négyszázoldalas regényre sikeredik, a hatás egészen más lett volna. Meg kellett volna változtatnom a szerkezetét, és ezt nem akartam. Ahogy az előbb mondtam, itt a szerkesztési fogások határozták meg a terjedelmet, de nagyobb szerepet is kaptak. Vedd példának a filmet: egy négyórás filmet nem tudsz úgy megvágni, mint egy másfél órásat, mert az érdeklődés, a néző illetve az olvasó figyelve másképp alakul.

F.: Észrevehető, hogy írásaidban mintha vezetnéd a figyelmet, van a szövegnek egy nem túl gyors tempója, melyet olvasáskor óhatatlanul felvesz az ember...

H. R.: Persze, mert különben nem is tudnám írni. Azokat a részeket kihagyom, amelyek számomra unalmasak.

F.: Visszatérve a korábbi kérdésre, akkor elsősorban történetmondást értesz a mesén...?

H. R.: Talán rosszul fejeztem ki magam. A mesemondás a mondatokban rejlik. Filozófiai írás is lehet meseszerűen olvasható. A mélység nem kell, hogy okvetlenül zavarossággal párosuljon. Mindenki van egy ritmus, ahogy szeret mesét hallgatni. Mindenki egy kicsit talán más ez a ritmus. Én csak követem a saját ritmusomat, vagyis megpróbálok úgy írni, ahogyan olvasni szeretek. Persze, ezt könnyebb kimondani, mint véghezvinni. Na de erről szól a történet.

F.: A mesének, a mesélésnek az ősi orális hagyományhoz kötődő jellege magával hoz jónéhány műfaji sajátosságot, amiktől egyik ilyen típusú narratíva sem mentes. Ennek a hatása hangsúlyosan érződik a munkáidban, éppen a fantasztikummal és az irreális elemek gyakori alkalmazásával összefüggésben. Tudatos ez a részedről vagy elkerülhetetlen?

H. R.: Minden művészetnek kimondva vagy kimondatlanul az a szándéka, hogy becsapja a nézőjét-olvasóját. Egyfajta szellemi hipnóvizt művel. Ezt többféleképpen, más-más prózanyelvvel is el lehet érni. Ha éppen hallgatsz valakit, ahogy beszél hozzád, és nagyon érdekfeszítőnek találod azt, amit mond, a tekinteted a szájára tapad, pedig a füleddel hallasz, nem a szemeddel. De ilyenkor minden érzékszerved egyetlenegy pontba fókuszálódik: a szöveg forrására. Igen, talán így bámulták annak idején, tíz, húszezer évvel ezelőtt a tűz körül ülők a mesélőt: minden érzékszervükkel magukba itták a világot, ami a mesélő révén feltártult előttük. És valami hasonló folyamat zajlik le az emberben akkor is, amikor egy számára érdekfeszítő könyvet tart a kezében. Szinte hallja a szavakat, amiket olvas. Én boldog vagyok, ha tudok valamit így olvasni.

F.: Érdekes ez az említett lassúság, mert utalsz Tarkovszkij filmjére, a Stalkerra, s nála ugyan csak megfigyelhető egyfajta lassúság, kicsit meditatív, hipnotikus jellegű. Szerepelhetne más is a Diogenész kertjében, de gondolom, nem véletlen, hogy éppen Tarkovszkij szerepel.

H. R.: Igen, azért, mert amikor a Diogenészék otthonát, a romtelepet írtam, akkor én a Rókusi víztoronynál egy negyedik emeleti panelban laktam, és ha kinéztem az ablakon, akkor láttam a troli-végállomást. Igaz, nem volt úgy lepusztulva, mint a regényben. Amikor jöttek a német TV-sek, hogy felvételeket készítsenek az interjúhoz, elmentünk oda is. Be akarták venni azt a telepet, és nem nagyon örültek neki, hogy ez nem egészen az, amit én kitaláltam. A zóna a Stalkerban... mindig az ugrott be, akármikor ránéztem a telepre.

F.: Elhangzott tőled a beszélgetés során az a szokásos írói kijelentés, hogy most egy nagy regényt szeretnék írni. Ez a nagy regény iránti vágy nálad gondolkodástörténeti, történetfilozófiai konstrukciókkal, téridő játékokkal párosulna?

H. R.: Nem, kivételesen nem, mindenki a történelemből ír... főhősöm nem lesz sem bölcs, sem okos. Maga a folyamat, a regényfolyam, ahogy nyomon követem a történetet, adja ki végig az eseményeket és ezek idejét. A világ történésének kevésbé van szerepe benne.

F.: De a címe, a Végvár az időben a történelmi vonatkozást is sejteti.

H. R.: Ezt a regényt úgy kezdtem el írni, hogy az időn legyen a hangsúly, a regénytörténelem belüli az idő a fontos, ennek érzékeltetése. Mivel pedig az idő lesz főszerepben: nem a történeti távlatok lesznek fontosak. Úgy könnyű lenne, de másodpercebe, másodpercnyi időintervallumba besűríteni egy hónapot, besűríteni egy másik másodpercet, kitáguló órát, ezekkel kihívás játszani. Erre a történelem nem jó. A regényben nem lesz történelem, a végvár csak attól végvár, hogy egy olyan világról van szó, ahol nincs semmi, ez egy ultima Thule tartomány.

Készítette: Bordás Sándor, Orcsik Roland

VLADYIMIR SZOLOVJOV

A filozófia történelmi rendeltetése

(A Szentpétervári Egyetemen 1880. november 20-án tartott nyitó előadás)

Hölgyeim és Uraim!

Miközben a filozófiával való kötetlen foglalatosságra invitálom Önöket, szeretnék minde-
nekelőtt egy, az adott probléma kapcsán felmerülő kérdést megválaszolni. Ezt a kérdést
könnyedén el is háríthatnánk, mint olyant, mely túlságosan naiv, s melyet a filozófiában tel-
jességgel járatlan ember szokott felvetni. Mivel épp a filozófiában még járatlan, még csak
feléje közelítő egyéneket veszek alapul, így nem vethetem meg ezt a naiv kérdést, hanem
az a lehelyesebb, ha válaszolok rá.

A filozófia több mint két és félezer éve honosodott meg az emberi nem körében.* Fel-
vetődik az a kérdés: mit tett az emberiségért ez alatt a hosszú idő alatt? Amit a filozófia az
elvonat gondolkodás, a léte és a megismerésre vonatkozó tisztán elméleti kérdések megol-
dása terén tett, az közismert mindazok számára, akik filozófiával foglalkoznak. Mindazonál-
tal a filozófia nemcsak e kevesekért van. Hiszen más tudományok, ha vannak is sajátos, tisztán
teoretikus problémáik, s ha csak azok érthetik, akik ezeket tanulmányozzák, mégsem
szorítkoznak ilyen feladatokra; s annak ellenére, hogy elméleti szinten kevesek kutatják és
dolgozzák ki a megoldásokat, mégis *mindenki számára* gyakorlati jelentőséggel bírnak, isko-
lákból honosodnak meg, és az élet számára válnak gyümölcsözővé. Tudjuk, hogy a termé-
szettudományok nemcsak egyes fizikusok, kémikusok és fiziológusok kedvéért vannak,
hanem az egész emberiségért? Ismerjük azt a nyilvánvaló hasznát, melyet a természettudo-
mányok hoznak az emberiség üdvéért, miáltal javítanak az anyagi feltételeken, a külső élet-
körülményeken, enyhítik az emberek fizikai szenvedéseit. Azt is tudjuk, hogy a jog- és tör-
ténettudomány nemcsak a jogászokért és a történészekért van, hanem minden olyan
polgárért, akik az emberek közti társadalmi és politikai fejlődésért működnek közre. De
meglehet, hogy a filozófia közelebb áll a művészetekhez, mint a tudományokhoz, lehet,
hogy mint tiszta művészet nem a lakosok izgatása, nem a haszon és a csatározások érdeké-
ben keletkezett. Mivel a művészet sem korlátozódik a művészek és esztéták körére, hanem
az a célja, hogy saját örömeit megossza mindazon emberek sokaságával, akiknek halvány
sejtelmük sincs sem az művészetelméletéről, sem a művészeti technikáról. Ezáltal vajon csak
a filozófia képez egyedüli kivételt, és csak azok számára fontos, akik vele foglalkoznak, a fi-
lozófia kutatások résztvevői, vagy netán Kant és Hegel olvasói számára? Ha ez így van, ak-
kor a filozófiával való foglalatosság mint tevékenység, ha érdekes is, mégsem méltó dicsé-

* Az első filozófiai emléknek az ind *Upanisadok* tekinthetők.

retre, mert egoisztikus. Ha mégsem, és a filozófia is tekintettel van nemcsak néhány elvont elme, hanem az egész emberiség létérdekeire, akkor egyenesen kell válaszolni arra a kérdésre: mit tesz hát a filozófia az egész emberiség érdekében, milyen jószolgálatot tesz neki, milyen rossztól szabadítja meg.

Hogy megfontoltan válaszoljunk meg ezt a kérdést, forduljunk a történelemhez, hisz ha a filozófia általában is alkalmas arra, hogy friss gyümölcsöt hozhat, akkor természetes, hogy létének oly hosszú időszaka során szintén termett ilyen gyümölcsöket.

Kelettel kezdem, s éppen Indiával, mégpedig nem csak azért, mert India testesíti meg számunkra a legjellemzőbben és leghatározottabban a keleti kultúrát, hanem főként azért, mert a keleti népek közül csak az indiaiak rendelkeznek teljes egészében önálló és következetes filozófiával. Ugyan a kínai bölcs, Lao-ce is hirdette a Tao szerfölött magvas gondolatait, ez mégsem tekinthető eredeti kínai tanításnak (és éppenséggel azt feltételezik, hogy Lao-ce a maga tanait épp indiai hatásra fejtette ki), ami pedig Konfuciusz és Meng-ce kétségtelenül sajátosan kínai tanait illeti, igen kevés filozófiai jelentőséggel bírnak.

Indiában, kezdetben minden más keleti államnál jellemzőbb módon oldódott fel a világban az emberi személyiség, India volt leginkább az általában vett rabság, egyenlőtlenség és a külső elkülönülés országa. Nem négy, ahogy általában vélik, hanem több ezer kaszt tagolta áthághatatlan korlátok által a lakosságot. Az emberségnek, azaz az embernek mint embernek a jelentősége teljességgel hiányzott, ugyanis az alsóbb kasztok tagjai a magasabb kasztok kétszer született tagjainak szemében rosszabbnak tündek a tisztátalan élőlénynél, az állati tetemnél, s az egyén sorsa kizárólag attól függött, s az határozta meg eleve, hogy éppenséggel ebbe, vagy egy másik kasztba született. A vallás durván materialisztikus jellegű volt: az ember a természeti istenek rabja volt, olyanoké, akik megfosztották őt erejétől, olyanoké, akiktől anyagi léte függött. A *Rig-Véda* ősi himnuszai az árják vágyai és imái az alábbiakra irányultak: jó termés, még több tehén és sikeres zsákmány.

És éppen ebben az országban, amelyet egynéhány magányos tudós visszavonultsága és rabsága jellemzett, éppen itt hangzott fel az új, eddig nem hallott szó: *minden egy*; minden sajátosság és elkülönülés csak az egyetlen általános lényegnek valamely változata; minden létezőben a maga testvérét, saját magát kell észlelnie.

Minden egy – ez volt a filozófia első szava, s ez a szó nyilatkoztatta ki az emberiség számára a szabadságot és a testvéri egységet. Ez a szó alapjaiban rengette meg a vallási és társadalmi rabságot, megszűnt az egyenlőtlenségnek és elkülönülésnek minden formája. Mert ha minden egy, ha minden lény látásakor azt kell mondanom magamnak: ez te magad vagy (tat twam asi), akkor mire szolgál a kasztok megkülönböztetése, mi a különbség a brahman és a csandal között. Ha minden az egységes lényegnek egy változata, s ha én erre a lényegre rálátó vagyok, s elmélyülök az ő sajátos lényében, akkor hol lehet az a külső erő, mely képes az elmélyülés közben engem megsemmisíteni, akkor kinek a rabja leszek? A létező lény számára oly hatalmas és elborzasztó volt ez az új szó, hogy azok a könyvek, melyekben ez a szó először mondatott ki világosan, az *Upanishat* nevet kapták, ami *secretum legendumot* jelent. De nem sokáig maradt a mindenegység kifejezés titokban, hamarosan közkinccsé vált, új vallási formát öltött, a buddhizmusét. Ha a brahmanok panteizmusa olyan vallás volt, amely filozófiává alakult át, akkor a buddhizmus – épp ellenkezőleg – olyan filozófia volt,

mely vallássá alakult át*. A buddhizmusban a *mindenegység elve* egyértelműen az emberiség elveként határozódik meg. Ha minden egy, ha a világlény mindenben egy és ugyanaz, akkor az embernek nincs miért Brahmanban vagy Visnuban keresnie a világlényt, az benne van önnön magában, saját öntudatában találja meg maga magát, itt van *önmagánál*, annak ellenére, hogy a külső természetben öntudatlanul és vakon cselekszik. Az egész külső természet csak a mindenegység leple, csalóka maszkban jelenik meg, s csak az emberi lélek öntudatra ébredésekor hullik le ez a lepel, esik le ez az álarc. Ezért magasabb rendű az ember erkölcsös személyisége a természetnél és a természeti isteneknél: az ember-Buddha előtt, mint tanítója és uralkodója előtt térdet hajt nemcsak Agni és Indra, hanem a legfőbb isten, Brahman is. A buddhizmus – ebben is rejlik világméretű jelentősége – elsőként hirdette az emberi méltóságot, az emberi személyiség feltétlen jellegét. Ez volt a leghatalmasabb tiltakozás azzal a vak, külső erővel szemben, azzal az anyagi ténnyel szemben, mely Keleten az emberi személyiséget olyannyira elfojtotta mind vallási, mind társadalmi téren; ez az emberi személynek a természeti külsőséggel, a születés és halál véletlenszerűségével szembeni bátor fellépése volt. „Én több vagyok nálad, mondja az emberi szellem a külső természeti létnek, mely korábban rabságban tartotta, – én több vagyok nálad, mert képes vagyok téged önmagadban megsemmisíteni, képes vagyok elszakítani azokat a kapcsokat, melyek hozzád kötnek, ki tudom oltani azt az akaratot, mely engem veled egyesít. Független vagyok tőled, mert nem szenvedek hiányt abban, amit te adni tudsz nekem, s nem vágyom arra, amitől megfosztasz.” Ily módon itt az emberi személyiség a külső természeti létről való lemondás révén rátalál a maga szabadságára és feltételnélküliségére. Az ősi naturalizmus talaján kifejlődő, a durva materialisztikus vallásból kiinduló tudat számára minden létező csak vak, külső tényként jelent meg, és minden számára adottban a tudat csak a tényszerű értelemmentes létformát, az élet durva materiális folyamatát látta, – és emiatt akkor, amikor az emberi tudat először haladta meg ezt a folyamatot, amikor ez a folyamat először vált terhesé, akkor a tudat miközben megtagadta ezt a létezőt, miközben lemondott a természeti vágyról és a természeti létről, aközben természetszerűleg gondolta, hogy lemond mindenféle létről, és az a szabadság és feltételnélküliség, melyet a személyiség a lemondás erejéből merített, tisztán tagadó, minden tartalomtól mentes szabadságként nyilvánult meg. Miután a külső materiális létet a tudat elhagyta, nem talált semmi mást helyette, így eljutott a nemléthez, a Nirvánához. Az indiai gondolkodás ennél a tagadásnál nem jutott tovább. A Rig-Véda teheneitől a buddhista Nirvánáig tartó átmenet túlságosan nagy horderejű és nehéz volt, és azt követően, hogy végrehajtotta ezt a gigantikus átmenetet, az indiai gondolkodás hosszú időre kimerítette saját erőit. A buddhizmus nagy jelentőségű felelősségét követően, mellyel nemcsak egész Indiát, hanem a Ceylontól Japánig terjedő Kelet-Ázsiát is felemelte, ezt követően a Kelet hosszú szellemi álomba szenderült.

Továbbvinni a filozófia s ezzel együtt az emberiség ügyét is, természetszerűleg jutott osztályrészül annak a népnek, mely már nemzeti karakterében is hordozza azt az elvet, melyhez az indiai gondolkodás csak fejlődése végén jutott el – az emberiség elvét. Az in-

* Egy meghatározott filozófiai rendszerre utalnak (Kapila filozófiájára, a Szanszja-ra), mely közvetlen mintaként ösztönözte a buddhizmus megjelenését.

diai gondolkodást kezdetben alakatlan, csodás istenek, a külső természet idegen, vad erőinek képviselői tartották megszállva; a görög népi tudat már idealizált, csodálatos emberformájú istenekből indult ki, ezek tiszteletében jutott kifejezésre az emberi forma legfőbb jelentősége és felsőbbrendűsége. Ám a görög vallásban pusztán az emberi külső istenült csak meg, az emberi személyiség belső tartalmát a görög filozófia tárta fel, melynek önálló fejlődése a szofistákkal vette kezdetét; mivel a megelőző, előkészítő korszakban a görög filozófia a keleti tanítások uralkodó hatása alatt állt, s ezt követve a filozófiai gondolkodás önmagán kívül keresett magának tárgyat, az élet legfőbb elveként a világ ösztöneit és formáit tekintette; csak a szofistákkal tért vissza önmagához határozottan ez a gondolkodás. A szofisztika lényege – mindenfajta külső lét tagadása, s ezzel összefüggésben az emberi személyiség legfőbb jelentőségének elismerése. Azok közül a filozófusok közül, akik az emberen kívüli feltétlen létet kutatták, a szofista Gorgiasz mutatta ki, hogy ilyen lét egyáltalán nem létezik, s ha létezne is, nem lehetne róla semmiféle tudásunk, ha mégis lenne, akkor sem tudnánk azt kifejezni, – más szavakkal: az ember csak önmagán belül képes megtalálni a titkot, amelyet egyértelműen egy másik szofista, Prótagórasz fejtett ki, azt állítván, hogy az ember minden dolog mértéke – a létezőknek, hogy léteznek, a nemlétezőknek, hogy nem léteznek. Ez alól még az istenek sem kivételek, s ily módon elveszítik minden önálló jelentőségüket. Akkor, amikor a korábbi filozófusok, mint például Xenophánész, tüzzel és lélekkel polemizált a népi mitológiával, a szofisták meg is semmisítették ezt a maguk teljes közönyössége által. „Az istenekről – mondja ugyancsak Prótagórasz – nem tudhatom sem azt, hogy vannak, sem azt, hogy nincsenek. Mert sok minden gátolja a róluk való tudást; láthatatlanságuk és az emberi élet rövidsége.”⁹ E kijelentés rendíthetetlen-megvető hangvétele erősebb minden erőteljes tagadásnál, az emberi gondolkodásnak a külső vallástól való teljes felszabadulását igazolja.

A látszólagos különbségeket leszámítva a szofisták a buddhizmussal lényegi szinten analóg viszonyban állnak: ezek is, azok is megtagadták a külső létet és az isteneket; mind a görög szofisztika, mind az indiai buddhizmus ebből a szempontból nihilizmusnak tűnik; mindazonáltal itt is és ott is az emberi személyiségnek tulajdonítják a legfontosabb jelentőséget – a buddhizmus és a szofisztika egyaránt a humanizmus kiváló tulajdonságával jellemezhető. Ám a különbség is óriási. Akkor, amikor az indiai gimnoszofista felfokozottan és teljes erőbedobással küzdött az anyagi elvvel szemben, majd miután legyőzte azt, és beteljesítette negatív fölényének tudatát, nem talált már magában semmilyen pozitív életerőt, s kimerülten feloldódott a Nirvánában; a görög szofistáknak azt követően, hogy a közös népi tudatban meglették az emberiség formáját, már könnyebb volt legyőzniük a külső erőket, és annak ellenére, hogy ezután a győzelem után a buddhistákhoz hasonlóan ők sem találtak az emberi személyiség felszabadításához semmiféle pozitív tartalmat, mégis megmaradt nekik az a személyes energia, melynek segítségével kiléptek az életbe, s eközben az élet korábban már elutasított bármilyen formája és berendezkedése sem töltötte el őket szorongással, és saját erejük meg energiájuk nevében igyekeztek megszerezni a sötét emberi tö-

⁹ A szofista filozófia. Szerk.: Steiger Kornél, 20. old.

meg feletti uralmat. Ha az emberi tudat a buddhizmusban így szól a külső léthez: én több vagyok nálad, mert le tudok mondani a létezésről, akkor a szofista tudata ezt mondja a külső létnek: én több vagyok nálad, mert ellenedre tudok élni, képes vagyok saját önálló akaratom, saját személyes energiám ereje által élni. A szofisztika – ez az emberi személyiség feltétlen önbizalma, mely a valóságban semmiféle hatalommal sem rendelkezik, ámde erőt s mindenfajta tartalom elsajátításának képességét érzi magában. Azonban ez az önelégült és magabiztos személyiség, mely híján van mindenféle közös és objektív tartalomnak, esetlegesnek hat a többiekhez való viszonya alapján, és a többiek feletti uralma külső idegen erő uralként nyilvánul meg, s zsarnoksággá válik. Ezáltal a személyiség csak *szubjektív* módon szabadul fel. A tényleges objektív felszabaduláshoz pedig az szükséges, hogy a külső léttől megszabadult személy belső tartalomra leljen, hogy a tények uralmát az ideák uralma váltsa fel. A felszabadult személyiség objektív ideára vonatkozó igényének követelményét Szókratész nál – a görög s egyben az egész antik világ központi alakjánál – találjuk meg.

Szókratész volt a legkiválóbb szofista, s a szofisták legnagyobb ellenfele. Szofista volt annyiban, amennyiben velük együtt határozott módon utasította el a külső tény uralmát, amennyiben a feltétlen titkot és igazságot sem lelte meg semmilyen külső létben, semmilyen külső tekintélyben – sem a népi vallás isteneiben, sem a világ anyagi természetében, sem hazája polgári rendjében; mindamellett a szofisták ellenfele volt, mert nem ismerte el a szabad személyiségnek azt a jogát, hogy saját szubjektív akarata és energiája nevében uralkodjon, s határozottan állította, hogy a külsőségektől mentes személy az értéket és méltóságot csak annyira birtokolja, amennyire ezt a külsőséget pozitív belső tartalommal váltja fel, amennyiben a mindenkiben közös, s ezért mindenki számára egyaránt belsőleg nélkülözhetetlen idea szerint fog élni és cselekedni.

Ezt az ideális, az emberi személyiséget feltölteni hivatott elvet Szókratész csak kinyilatkoztatta (hogy van), a tanítványa, Platón azonban fel is tárta és meg is határozta ennek lényegét (hogy mi ez). A külső léttel, az esetlegessel, az ésszerűtlennel szembeállította az ideális létet, az önmagában vett jót, a szépet és az ésszerűt – nem a buddhista Nirvánát, nem az eleaták homogén egységét, hanem az ideák harmonikus birodalmát, mely felöleli a lét feltétlen és örök teljességét, mely az ember számára nem a külső tapasztalat és külső törvények által adott, hanem melyet a belső szemlélődés és gondolkodás tisztasága tár fel. Itt leli meg az emberi személyiség azt az ideális tartalmat, melytől belső méltósága és a külső ténytől való pozitív szabadsága függ, itt az ember mint az *idea hordozója* pozitív jelentőséget nyer. Mostantól fogva már van mire támaszkodnia az ésszerűtlen külsőséggel történő szembenállás során, mostantól fogva már van hova visszavonulnia. A platóni világszemlélet révén az ember előtt a lét két szintje tárul fel – a fizikai materiális lét (hé genezisz), mely szükségtelen vagy rossz, – és a valóban lényegi ideális világ (to ontosz on), a belső teljesség és tökéletesség világa. De ez a két szféra meg is marad így egymás ellentétéként, a platóni filozófiában nem képesek megbékélni egymással. Az e filozófia magvát képező ideális kozmosz abszolút és állandó léttel bír, az örökkévalóság zavartalan nyugalmaiban honol, közőmbös az alatta kavargó anyagi jelenségek világával szemben, mint a nap a zavaros patakban, úgy tükröződik ebben a világban, de eközben nem változtat a világon, nem hatja át,

nem tisztítja meg, és nem is teremti újjá. Az embertől pedig a platonizmus azt kívánja meg, hogy *lépjen ki* ebből a világból, hogy a zavaros folyamból bukjon a felszínre, az ideális nap fényére, hogy tépje szét a materiális lét bilincseit, ami a lélek börtöne vagy sírja. De az ember csak a maga értelme révén képes kilépni az ideális világba, személyes vágyai és élete viszont itt maradnak ezen az oldalon, a szükségtelen materiális lét világában, és e két világ tisztázatlan dualizmusa magában az emberi lényben is hasonló dualizmusként és ellentmondásként tükröződik, az ember eleven lelke pedig nem jut valóságos elégtételhez.

Ez a kettősség, mely a platonizmuson belül kibékíthetetlen marad, nyugvóponttra a kereszténységben, Krisztus személyében jut, aki nem tagadja meg a világot, mint Buddha, nem is lép ki belőle, mint a platonikus filozófus, hanem megtér a világba, hogy megmentse azt. A kereszténységben Plátón ideális kozmosza Isten eleven és tevékeny országává változik át, mely nem közömbös a materiális léttel, ennek a világnak a tényszerű valóságával szemben, hanem arra törekszik, hogy összekapcsolja ezt a valóságot a saját igazságával, hogy realizálódjon ebben a világban, hogy a világot az abszolút isteni lét burkává és hordozójává tegye; és az ideális személyiség itt mint megtestesült istenember jelenik meg, ki egyaránt részese az égnek és földnek, és aki megbékíti azokat önmagával, miközben megvalósítja önmagában az élet tökéletes teljességét a szeretetnek mindenkivel és mindennel történő belső egyesítése révén.

A kereszténység a maga általános szemléletét illetően a platonizmusból ered, de az ideális kozmosz harmóniája, a minden belső egysége itt (a kereszténységben) az istenember személyiségének ereje által mint eleven valóság mutatkozik meg, itt a valós-lényeg nemcsak az ész által megragadható, hanem maga is tevékeny, és nem pusztán megvilágosítja a természeti embert, hanem ebben mint új szellemi ember születik meg. De ennek az igazságnak (eleven mindenegységnek) a beteljesülése, mely Krisztus individuális fejlődéseként Krisztus személyében belőleg ment végbe, a fennmaradó emberiségben és az egész világon csak mint összegző történelmi folyamat játszódhatott le, mely hosszú, összetett és időnként egészségtelen volt. Krisztus által a földön hátrahagyott keresztény igazság vegyes és sokszínű környezetben jelent meg, abban a belső és külső káoszban, amilyen az akkori világ volt; és ezt a káoszt kellett hatalmába kerítenie, ezt kellett önmagával szembesítenie, s benne testet öltenie. Érthető, hogy ez nem játszódhatott le rövid idő alatt. A korabeli történeti emberiség túlnyomó része a keresztény igazság foglya lett, azonban képtelen volt ezt tudatosan és szabadon elsajátítani; a keresztény igazság számukra abszolút erőnek tűnt, mely hatalmába kerítette őket, de melyet ők képtelenek voltak birtokolni. És most a keresztény eszme miután még nem szembesült a tényszerű valósággal, maga a cselekvés formájaként jelent meg, miután még nem hatotta át lélekkel a külső világot, maga mint tárgyasult szervezettel (katolikus egyház) rendelkező külső erő jelent meg. Az igazság olyan tekintélyként tetszelgett, mely vak hitet és alávetettséget követel. Miközben külső erő és belső meggyőződés látszatát keltette, az egyház nem volt képes belőleg leküzdeni, idealizálni és átszellemíteni az emberi társadalomban meglévő tényszerű viszonyokat, és meghagyta azokat maga mellett, beérve azok látszólagos engedelmességével.

Ezáltal a kereszténység révén a világ tehetetlen és szegényes ösztöneinek rabságától megszabadult ember egyfelől új, a külső lelki hatalom sokkal mélyebb rabságába zuhant;

másfelől a világi viszonylatok továbbra is az esetlegességen és az erőszakon alapultak, csak immáron magasabb egyházi jóváhagyással. A keresztény igazság a külső tekintély és az egyházi hatalom hamis formájaként maga is alávetette az emberi személyiséget, ráadásul eltűrte, hogy a külső világi igazságtalanság áldozatává váljék. Kettős feladat állt elő: fel kellett szabadítani a keresztény igazságot a külső tekintély meg az anyagi hatalom tőle idegen formájától, s mindemellett vissza kellett állítani az álkereszténység által lerombolt, el nem ismert emberi jogokat. Ehhez a kettős felszabadító feladathoz látott hozzá a filozófia, kezdetét vette a nyugati filozófia nagy ívű fejlődése, melynek során többek közt két fontos történelmi feladatot hajtott végre: a XVI. század vallási reformációja szétrombolta a katolikus egyház erődítményét, és a XVIII. század politikai forradalma szétzúzta a társadalom egész régi rendszerét.

A misztikus filozófia hirdette az emberben rejlő isteni elvet, az embernek az Istenséggel való belső közvetlen kapcsolatát, és az egyházi hierarchia külsődleges eszköze fölöslegesnek tűnt, és csökkent az egyházi hatalom jelentősége; a külsődleges egyháznak alávetett tudat visszanyerte szabadságát, és a történelmi formákban megmerevedő keresztény igazság újból visszanyerte életerejét.

A racionalista filozófia az emberi ész jogait hirdette, és összeomlott az értelmetlen, nemzeti elvre alapozott polgári berendezkedés; a francia forradalmat kiformáló durva elemi erők mögött mozgatórugóként bújtt meg a racionalista elv, melyet a korábbi filozófiák toltak előtérbe; a népi tömegek kifinomult ösztöne a régi rend romjain nem hiába emelt oltárt az értelem istennőjének.

Az emberi értelem azt követően, hogy oly zajos és szuggesztív módon kinyilvánította a külső világra vonatkoztatott jogait, önmagára koncentrált, majd a német iskolákban összpontosult, addig példátlan mértékben tárta fel saját belső erőit az igaz eszme számára létrehozott legtökéletesebb logikai forma által. – A racionalista filozófiának ez a Descartes-tól Hegelig tartó folyamata épp azzal tett jelentős szolgálatot a keresztény igazságnak, hogy felszabadította az ésszerű racionális elvet. Az igaz kereszténység elve az *istenemberség*, azaz az istenséggel való belső egyesülése és együttműködése, az istenséggel való megismerése; ennek folytán az isteni tartalmat az embernek önmagából kell elnyernie, tudatosan és szabadon, ám ehhez nyilvánvalóan elengedhetetlen annak az ésszerű erőnek a legteljesebb kibontakozása, melynek segítségével az ember önmagától képes elsajátítani azt, amit az Isten és a természet neki juttat. Éppen ennek az erőnek, az embernek mint szabadon gondolkodó személyiségnek a változásához a racionális filozófia ugyan csak hozzájárult.

Azonban az ember nemcsak ésszerű-szabad személyiség, hanem egyben érzéki és anyagi természetű lény is. Ez az emberben lévő anyagi elv, mely összeköti őt a természet más részeivel, ez az elv, melyet a buddhizmus elpusztítani igyekezett, amelyről a platonizmus szeretett volna lemondani, és mint a lélek börtönét és sírját kívánta elhagyni – ennek a materiális elvnek a keresztény hit szerint az ember és a világmindenség létében az isteni igazság valóra váltásának, az isteni lélek megtestesülésének nélkülözhetetlen reális alapjaként saját törvényes joga van. A kereszténység az embernek abszolút és örök jelentőséget tulajdonít, de nemcsak mint szellemi, hanem egyúttal mint anyagi létezőnek is – a keresztény-

ség a test feltámadását és örök életét hirdeti; és az egész anyagi világot illetően a világfolyamat céljaként és eredményeként a kereszténység nem a megsemmisítést tekinti, hanem az anyagi valóságnak az Isten országa anyagi közegeként való újjászületését és helyreállítását – a kereszténység nemcsak új eget, de új földet is ígér. Így módon nem sokkal azután, hogy a francia forradalom világgá kürtölte az ész jogát, ugyanebben a Franciaországban egy gondolkodó* dolgozószobájának csöndjében nagy erőfeszítés és lelkesedés közepette szállt síkra az anyag jogának visszaállításáért, és amikor ezután a naturalista és materialista filozófia visszaállította és kiélezte a világban és az emberben lakozó materiális elv jelentőségét – ez a filozófia akaratlanul is a keresztény igazságot támogatta azzal, hogy visszahelyezte jogaiba ennek az igazságnak az egyik legnélkülözhetetlenebb elemét, melyet az egyoldalú spiritualizmus és idealizmus megvetett és megtagadott.

Az anyag jogainak visszaállítása a filozófiai felszabadítás folyamatának törvényszerű cselekedete volt, mert csak akkor szabadulhat meg az anyag tényszerű fogságából, a kényszerű materializmustól, ha elfogadottá válik az anyag tényleges jelentősége. Addig, amíg az ember a magában és a maga körül lévő materiális természetet nem tekinti sajátjának, amíg nem barátkozik meg vele, s amíg nem szereti meg, addig nem is függetlenedhet tőle, addig mint valami idegen, ismeretlen és kényszerű nehezedik rá.

Ebből a szempontból a naturalizmus és a materializmus fejlődése – melynek során az ember a materiális természetet éppen mint valamiféle hozzá közel állót és nembelit ismer-te meg – épp olyan szolgálatot tesz a filozófiának, mint a racionalizmus kiteljesedése, mely által az ember megismerte és behatárolta a maga ésszerű-szabad lelkének erejét. Így hát, mit tett a filozófia? Megszabadította az emberi személyiséget a külső erőszaktól, és belső tartalommal ruházta fel. Megdöntötte az összes hazug idegen istent, és kifejlesztette az emberben az igaz istenség megnyilatkozásához szükséges belső formát. Az ókorban, amikor az emberi személyiség leginkább a természeti, materiális elvnek mint idegen, külső erőnek volt alávetve, akkor a filozófia megszabadította az emberi gondolkodást e külsőségeknek való kizárólagos alávetettségétől, belső támaszt nyújtott neki, mely által feltárta az ideális szellemi hatalom látványát; az új, keresztény világban, ahol maga ez a szellemi hatalom, maga ez a külső erő formájában elfogadott ideális elv uralta a gondolkodást, s maga alá kívánta vetni, és el akarta nyomni azt, a filozófia fellázadt ennek a szellemi erőnek a megváltozott természete ellen, megsemmisítette uralmát, megszabadította, tisztázta és ki-formálta az ember önnön lényét, először a racionális, majd a materiális komponensét.

És ha most azt kérdezzük: mi a filozófia felszabadító ténykedésének alapja, akkor a filozófia alapját mi az emberi léleknek abban a leglényegesebb és gyökeres sajátosságában látjuk, melynek ereje folytán nem áll meg semmilyen határnál, nem békél meg semmiféle külsőleg adott megállapítással, semmiféle külsődleges tartalommal, így hát a föld és ég minden java és boldogsága számára teljesen értéktelen, amennyiben azokat nem ő maga szerezte, amennyiben nem képezik saját belső tulajdonát. És azon képesség hiánya, hogy az életnek mindenféle külsődleges tartalmával megelégedjen, ez a mind nagyobb és nagyobb belső lét-

* Fourier

teljesség felé való törekvés, ez a minden idegen istent megsemmisítő erő, – ez az erő már potenciálisan magába foglalja azt, ami felé törekszik – az élet abszolút teljességét és tökéletességét. A gondolkodás tagadó folyamata, egyben pozitív folyamat is, és minden alkalommal, amikor az emberi szellem ledönt valamilyen öreg bálványt, így szól: ez nem az, amire én vágyom, – ezzel egyúttal annak adja egyfajta meghatározását, amire vágyik, saját igaz tartalmáét.

Ez a kettős erő és a kettős – pusztító és teremő – folyamat, miközben a filozófia lényegét képezi; egyúttal megadja magának az embernek is a sajátos lényegét, azt, ami meghatározza a méltóságát és a rajta kívül lévő természettel szembeni fölényét, így arra a kérdésre: mit tesz a filozófia? van jogunk válaszolni: az embert a filozófia teszi teljes egészében emberré. Ám mivel az igaz emberi létre egyaránt szüksége van mind Istennek, mind pedig a materiális természetnek, – Isten saját létének abszolút teljessége folytán megkívánja a másikat abszolút teljességének szabad eléréséhez, az anyagi természet, éppen ellenkezőleg, létének sivársága és meghatározatlansága folytán saját tökéletesedése és meghatározása érdekében kutatja a másikat –, ebből következően a filozófia azáltal, hogy valóra váltja az emberben a sajátosan emberi elvet, egyúttal az isteni és materiális elvet is szolgálja úgy, hogy egyikbe is, másikba is beleoltja a szabad emberiség formáját.

S ha most szeretné valaki magát a filozófiának szentelni, szolgálja azt bátran és méltóságteljesen, ne rettenjen meg a metafizika homályától, de még a miszticizmus feneketlen mélységétől sem; ne szégyenkezzen önmaga szabad szolgálatától, és ne is kisebbitse azt, tudván, hogy a filozófiával való foglalatosság során jó üggyel, hatalmas és az egész világ számára hasznos üggyel van dolga.

Farkas Zoltán fordítása

VLADYIMIR SZOLOVJOV

Az ősi pogány vallás mitológiai változása

A történettudomány legfontosabb feladata, hogy bemutassa az emberiség azon ősi pogány életét, mely későbbi fejlődésének anyagi alapját képezi, és mivel ezt az életet teljességgel egyetlen elv – a vallásos hit – határozza meg, ezért a pogányság megértése teljességében a pogány vallás megértésén alapszik. Valójában az az életelveket meghatározó sokszínűség, melyet napjainkban látunk, viszonylag nem régi jelenség. Az ókori világ (felbomlásáig) értelmi síkon nem ismert egyéni, a vallásos hittől elkülönülő elvet, nem ismert elvont önmeghatározó tudományt, éppen úgy, ahogy a társadalmi életben sem ismert a modern államot meghatározó jogi elvet (mert az ókori állam feltétlen, azaz vallási volt), úgyhogy az értelmi életet és a társadalmi viszonyokat a vallás egységes elve határozta meg, ezért ennek az elvnek a kifejtése az egész pogányságot megmagyarázza, továbbá ez nyújtja az egész emberi ség történelmének magyarázatához is az alapot.

Viszont e feladat nehézsége egyenértékű ennek fontosságával, és ezért látjuk, hogy eddig az ókori vallás tanulmányozása egyfelől még az anyaggyűjtés, másfelől a többé-kevésbé elvont és önkényes elméletek felépítésének szintjén áll. Ez utóbbiak közt jelenleg a legelterjedtebb az úgynevezett természetmitológia-elmélet. Az ősi vagy mitológiai vallások tartalmát ezen elmélet szerint a külső természet néhány jelensége kölcsönzi, főként olyanok, melyek a viharral, a Nap évi és napi járásával kapcsolatosak, a mitológiai formát pedig az ősi nyelvek sajátosságai határozzák meg. Ennek az elméletnek az alapgondolata sem újszerűségével, sem mélységével nem tűnik ki, ám tudományos kidolgozása jelentős, aminek köszönhetően megszilárdult néhány fontos, bár már korábban is ismert, de pozitív alapot nem nyert tétel. Így ennek az elméletnek a tudományos kutatói elsőként mutatták ki az összes népi hiedelem lényegi egységét, örökre megszüntetve ezek korábbi esetleges, individuális keletkezéséről szóló feltételezéseket, végül kimutatták, hogy mindegyikük teljesen határozott jelleget képvisel, miközben állandó kapcsolatban állnak a természeti jelenségekkel. Ám az ilyen eredmények kétségtelenül csak formális jelentőségűek. Az egész mitológiának a természeti jelenségekre való visszavezetése semennyire sem határozza meg, s nem magyarázza meg a pogány vallások lényegi tartalmát: csak ezek általános képét tárja fel. Valóban egyértelmű, hogy a természeti jelenségek önmagukban sehogyan sem kölcsönöznek vallási tartalmat; önmagukban számunkra is változatlanul léteznek, miként az ősi ember számára is; ugyanakkor számunkra semmilyen vallásos tartalommal sem rendelkeznek; következésképp, az ókori ember a természeti jelenségekben egyáltalán nem azt látta, amit mi látunk bennük, és épp ez az – amit ő látott, és amit mi nem látunk – ez képezi a mitológia lényegi tartalmát. Mondják, hogy a mítosz tartalma természeti jelenség; ám nem szabad elfelejteni, hogy a pogányság körében ugyanaz, ami a mítosz tartalma, az a kultusz tárgya is volt, következésképp, az uralkodó elmélet alapján azt kell állítani, hogy a kultusz tárgya természeti jelenség; vagyis természeti jelenségeket imádtak, azokhoz fohászkodtak, azoknak mutattak be áldozatokat. De ugyanitt teljesen egyértelművé válik, hogy az ilyen értelemben

vett természeti jelenség, azaz amelyikhez fohászkodni, áldozattal fordulni lehet, az semmi-
ben sem egyezik azzal, amit mi természeti jelenségnek nevezünk. Ezért addig még semmi-
re sincs magyarázat, amíg ki nem derül: *mit látott az ókori ember a természetben.*

Az uralkodó irányzat e kérdésnek nagyon könnyű és régi megoldását javasolja. Az ősi
ember, állítja az irányzat, a maga sajátos cselekedetei analógiájára a külső természetben is
eleven személyes lények hatását látta, akiket mint maga felett hatalommal bírókat imádott.
Elég, ha megjegyezzük, hogy az effajta magyarázat ismét nem magyaráz meg semmit. Nem
találhatunk semmiféle analógiát az ember önkényes cselekedetei és a szükségszerű termé-
szeti jelenségek között, – az ősi ember talált ilyen analógiát; következésképp ő nem úgy lá-
tott és gondolkodott, ahogy mi. Mi határozta hát meg e szemlélet sajátosságát, mi a felté-
tele annak, hogy az ősember szellemmel ruházza fel a természetet?

Erre az uralkodó teória nem ad választ.¹ A tényleges válasz egyet jelentene a teljes óko-
ri világszemlélet visszaállításával – a feladat a modern értelmi viszonyok közepette aligha
kivitelezhető. Ám ha lehetetlen helyreállítani a pogány vallás teljes belső lényegét, akkor
legalább fejlődésének általános irányát és főbb elemeit lehetne meghatározni, abból a po-
gány hitbeli állapotról kiindulva, amely történetileg a legősibb tényként adódik.

A jelenlegi vázlat célját képező feladat megoldásához az említett naturalista elmélet
semmilyen vezérfonalat sem tud nyújtani nekünk, a maga elvei alapján a mitológiában min-
denfajta fejlődés teljesen felfoghatatlan marad számára, mivel a mitológia egész tartalmát
az ismert természeti jelenségekben feltételezi, melyek köre jöllehet a saját lényege folytán
egyforma és változatlan, miután egyszer már meghatározta a vallási tudatot, ezt követően
a további fejlődéshez vagy alakuláshoz semmilyen ösztönzést sem képes nyújtani, úgyhogy
a *valóságos mitológiai folyamat tényét* ez az elmélet külső és esetleges okokból kénytelen
megmagyarázni, szükségképpen az asylum ignorantiae-hoz folyamodva. De ha az uralkodó
teória ebben a tekintetben semmilyen segítséggel sem képes szolgálni, akkor a hathatós tá-
mogatást két, erre a témára vonatkozó eredeti és kevésbé ismert nézőpontban találhatjuk
meg, melyek közül az egyik a híres német filozófushoz, Schellinghez, a másik a mi
Homjakovunkhoz kapcsolódik. A schellingi nézőpont formális elve, konkrétan a mitologikus
vagy teologikus folyamat fogalma, amely csak annyiban szubjektív, amennyiben az emberi
tudatban megy végbe, ám tartalma teljesen objektív és független a tudattól, és a folyama-
tot meghatározó elvek alapján – ezt az elvet feltétlen igaznak és a mitológiai világon kívül
semmilyen más bizonyítékot meg nem engedőnek kell elfogadni. Ám a schellingi mitológiai
elmélet materiális felét figyelmen kívül kell hagynunk, mert ezt teljesen az ennk alapjául
szolgáló metafizikai rendszere határozza meg, és eme alapgondolat alapján egy zseniális,
de eredménytelenül tisztázott és elsajátított rendszer minden lényegi fogyatékoságát osztja.
Ami Homjakovot illeti, ő a *Feljegyzések a világtörténelemről* című művében a pogányság

¹ Válaszkísérletek, természetesen, vannak, de ezek vagy az ősember „gyermeki felfogásáról”, „ba-
bonájáról”, a természeti törvények hiányos ismeretéről stb. szóló semmitmondó frázisok, vagy
pedig Herbart iskolájának pszichológiai magyarázatai, melyek, miközben a mitológiának nem
tulajdonítanak semmilyen objektív jelentőséget, ennek az emberi tudat feletti valóságos erejét
sem magyarázzák meg.

egész vallási fejlődését két, az „akarat kategóriája” által meghatározott gyökeres elv harcából vezeti le, nevezetesen a szabad alkotószellem meg a főként az organikus életben és nem polaritásában (szimbólumok, sárkány és fallosz) kifejeződő természeti szükségyszerűség elvéből. A szabad lélek vallása (melynek terjesztői az irániak, vallási képviselői pedig a pogányságban – idős Brahma, és a vallási küzdelem következtében eltorzult formában, Moloch, Típhon, Kronosz, Herkules) és az organikus létszükség vallása (terjesztői: Kusiták, és a fő mitológiai képviselői – Siva, Ozirisz, Dionüszosz) – ez a két vallás, történetileg egymással érintkezvén, valamint kölcsönhatás és harc következtében különböző alakokat öltve, végül világra hozzák a vallási szinkretizmus rendszerét, mely a hellén mitológiában minden vallásos értelem elvesztéséig jut el. Homjakov nézőpontja ebben a formában nem fogadható el. Elég megjegyezni, hogy a szabad lélek vallása (lényege szerint egyistenhit) az ókorban csak a zsidó népnél található meg, ha pedig más népeknél is létezett, akkor csak azokban a történelemelőtti időkben, amikor más (sokistenhitű) vallás nem létezett, viszont a pogányság korában két ellentétes vallási rendszer egyidejű létezéséről, következményként pedig a köztük folyó harcról a történelem nem tud². Az effajta alapvető tévedés azzal magyarázható, hogy Homjakov idejében az ókori hitvilágnak főként eredeti vallási források alapján történő tanulmányozása még csak épphogy elkezdődött.

Midőn illő hálával emlékezünk meg a két kevésbé értékelt, egyedülálló gondolkodó munkájáról, megpróbáljuk segítségükkel az ókori vallási fejlődés általános menetét annak fő momentumáiban kimutatni.

A vallási tudat pogányságon³ belüli, számunkra legősibb ismert állapota az, ami az indek szent könyveiben – a *Védákban* – (valójában a *Rig-Védában*) ölt testet. A védikus vallás, amint ezt az összehasonlító tudományos filológia kutatásai igazolják, lényegbevágóan hasonló az összes többi indoeurópai nép – az irániak, hellének, latinok, kelták, germánok, litvánok és szlávok ősi vallásához –, tehát súlyos tévedés nélkül tekinthetjük a *Védákat* az általános-árja vallás eredendő forrásának.

² Homjakov a szabad lélek vallását látja többek közt a brahmanizmusban, amelyet az indiaiak első népi vallásának tart, és a *Védák* vallásával azonosít. Ez utóbbi kevésbé volt elterjedt addig az ideig, amíg meg nem ismerkedtek közelebbről a védikus himnuszokkal. Akkor bizonyossá vált, hogy a *Védákban* csak a Brahmanizmus zsenge csirái lelhetők meg, hogy a brahmanizmus sokkal később a *Védákra* vonatkozó filozófiai magyarázatokból alakult ki, és soha sem volt népi vallás, hanem kizárólag a brahman-papokhoz kapcsolódott, egyedül nekik volt joguk magyarázni a szent könyveket. Sőt ez a spekulatív brahmanizmus nem a szabad alkotó lélek vallása, hanem egyértelműen panteista jellegű. Figyelmen kívül hagyva a hasonló tévedéseket, Homjakov munkája a tökéletes gondolati eredetiség és a csodálatos szintetizáló tehetség folytán teljességgel komolyan figyelemre méltó. A *Feljegyzések a világtörténetről* egyes gondolatai és megjegyzései fénylő világossággal árasztanak el sok homályos helyet az ókori hitvilág sötét labirintusában.

³ Izrael népének vallása nem képezi vizsgálódásunk tárgyát. Bárhogy is értelmezzük ezt a vallást, minden esetben kétségtelen, hogy az egyistenhit és a supranaturalizmus világos jellegét képviselvén élesen elkülönül minden lényege szerint sokistenhitű és naturalista pogány hittől.

A *Védák* ismert fordítója, a filozófus Max Müller az e témában tartott előadásában a védikus vallást a következő jellemzők kíséretében mutatja be. A *Rig-Védákban* az istenek mitikus ábrázolásai semmiképp sem meghatározottak és állandók, folyamatosan olvadnak, és alakulnak át egymásba, eközben individualitásuk nagyon alacsony szinten áll. Létezik olyan elgondolás, mely szerint minden isten egyetlen istenségnek különböző formája, megnyilvánulása, illetve attribútuma csak. „Mindegyik isten a hívó számára ugyanaz, mint minden isten. Őt igaz istenségnek érzik – mennyeknek és határtalannak – mindazon korlátok nélkül, melyek a mi sokféle istenség kapcsán felmerült felfogásunk szerint minden egyes önálló isten esetében meg kell, hogy jelenjenek. Az a tudat, hogy mindegyik istenség csak egy és ugyanazon istennek a különféle neve, mutatkozik meg a *Védákban* is. A *Rig-Védákban* (I, 164, 46) például így hangzik: „öt Indrának, Mitrának, Varunának, Agninak hívják; azután ő a légies égi Harutmat; az, akit egyként, különböző módon: Agninak, Jamának, Matariszvannak neveznek.”⁴

A *Védák* istenei égi istenek. Agni nem jelent kivételt; mert bár közvetlen kapcsolatban van a földi tűzzel és az áldozati oltár tűzével, azonban mint Kuhn⁵ kimutatta, az árák a földi tűzben az égi tűz megnyilvánulását látták, mely zivatarjelenségek képében cselekszik. Ezen túlmenően, az Agnihoz írt védikus himnuszok alapján egyértelmű, hogy ez az isten, minden tűzzel való szoros kapcsolata (a nevét is innen kapta) ellenére sem azonosítható semmiképpen ezzel az őselemmel. Általában véve pedig kétségtelen, hogy a *Védák*nak a természeti jelenségekkel eltérhetetlen kapcsolatban álló istenei, eme jelenségekkel soha sem azonosíthatók: a természeti jelenségek csak az istenség állandó kifejeződései vagy tevékenységi formái. Ami a védikus kultuszt illeti, tisztaságával különbözik mindazoktól a felfogásunk szerint züllött szertartásoktól, melyeknek bővében volt a későbbi pogányság: a fallizmus teljesen ismeretlen volt az ősi áráknál. Az isteni alakoknak a meghatározatlansága, az antropomorfizmus hiánya folytán nem volt bálványimádás sem: a *Rig-Védákban* nem található egyetlenegy utalás sem bármiféle isteni ábrázolásra.

Habár a vallási tudat ezen állapota viszonylag ősinek tűnik, mégis, nyilvánvaló, hogy nem tekinthető eredetinek, már az egyistenhit és a sokistenhit közti védikus vallás által elfoglalt köztes, meghatározatlan helyzete alapján sem. Itt kell felmerülnie a kérdésnek: a védikus vallás szintetikus az ősi sokistenhitből kiformált monoteizmus, vagy éppen ellenkezőleg, a vallási tudat ősi egységének a formák sokaságára történő szétbomlása. Ha az első feltételezés a helyénvaló, azaz a védikus vallásban a sokistenhitből alakult ki a monoteizmus, akkor ennek a monoteizmusnak a védikus után következő korszakban uralkodónak kellett volna lennie. De történetileg épp az ellenkezője ismert: a következő időszakban azt látjuk, hogy minden árja népnél a sokistenhit teljességgel határozott anyagi sokistenhite válik uralkodóvá. A *Védák* kiforratlan vallásából tökéletes sokistenhit fejlődött ki, következésképp a monoteista elem ebben a vallásban nem lehetett a jövő csírája, hanem csak a múlt maradványa; azaz a második feltételezéssel összhangban el kell fogadnunk, hogy a fejlődés mene- te az egyestől a sok felé vezetett, és hogy az árák véda-előtti vallása határozott egyisten-

⁴ Max Müller: *Essays*. I. 24, 25.

⁵ Adalbert Kuhn: *Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks*. Berlin, 1859.

hit volt, mely a *Védák*ban kezd széthullani, bomlásnak indulni⁶. De hogy ne essünk eme eredeti jelleget illetően önkényes találgatásokba, forduljunk maguknak a *Védák*nak közvetlen bizonyítékaihoz, melyekben még meg kell lenniük az eredeti vallás nyomainak. S valóban, rábukkanunk ezekre a nyomokra, főként azokban a himnuszokban, melyek Varuna istenhez szólnak, aki más mitikus alakok között bizonyos egyéni, kivételes jelleget képvisel. Íme néhány közülük.

I. – Bár, ó Varuna, mint emberi gyermekek nap nap után gyakran sértjük meg Isten, törvényedet: ne áldozz fel bennünket a halálnak, a dühödt ellenség csapásának és vad haragjának. Ahogy a harcos engedi el a befogott lovat, úgy mi, téged engesztelvén, Isten, haragod dicshimnuszokkal oszlatjuk el. Áhítván a kincset, futnak el tőled mind a vétkesek, mint a madarak a fészükbe. Mikor engeszteljük őt, a messze nézőt, Varunának üdvöt nyújtót? Ő a madarak útját a tiszta levegőben és a hajókét a tengeren, a tizenkét hónapot a terméseivel s az újszülött hónapot is ismerő – fent lakó – eget őrző Varuna, a bölcs uralkodó; innen tekint fűrkésző tekintettel minden létező csodájára, – ami már megtörtént, és ami meg fog történni. Legyen áldott minden napunk és sokasodjon napjaink száma. Hozzá, kihez az emberek tömegéből semmilyen bátor, semmilyen ravasz és csaló sem mer közeledni, – hozzá, a távolról szemlélőhöz, szállnak a dalaik, melyek oly vággyal telítettek, mint tehenek a legelőn. Engedd meg ismét, hogy veled beszéljünk – édeset hoztam neked mint áldozópap. Nem láttam-e most a mindenlátót, nem láttam-e e jelét fentről? Valóban meghallotta imámat. Meghúztam magam felettem álló, Varuna, – kérve a védelmet, könyörgök hozzád. Te bölcs ura mindennek, égnek és földnek, ó, hallj meg engem az utamon. (Rv. I, 25).

II. – Hatalmasak és bölcssek a dolgai, a földet, a csillagos eget és a köztük elterülő világos tág levegőt szétválasztóéi. Mondom-e magamnak: hogyan érjek el Varunáig? Méltatja-e harag nélkül az ajándékaim? Hogy tekintsek tiszta lélekkel a gazdag jótéteményre? Bünnömről rettegve kérdezlek, ó, Varuna, a bölcssekhez fordulok a kérdéssel – mindannyian ugyanazt mondják nekem a bölcs próféták: valóban, Varuna haragszik rád. Mondd meg, Ó, Varuna, melyik bűnért üldözöd a korábbi barátot? Te, győzhetetlen, hatalmas, mondd el nekem, hogy bűn nélkül könyörögve közeledhessek feléd. (Rv. VII, 86).

III. – Ne hagyj engem, Varuna, porhüvelybe (voltaképp: agyagházba) alászállnom, meghúztam magam, mindenható, meghúztam magam! Amikor úgy bolyongok, ringatózok, mint a felhő – meghúztam magam, mindenható, meghúztam magam! De az erőtlenségtől eltévedtem, erős és világos Isten – meghúztam magam, mindenható, meghúztam magam. A vágy eltávolította hívedet, bár a tisztaság közepén állt. Minden alkalommal, ó Varuna, amikor mi emberek megbántjuk az égi hadvezért, ostobaságból megsértjük a törvényed, – ne büntess bennünket ezért a bűnért. Engedd el nekünk apáink bűnét és azokat, amiket mi saját kezünkkel cselekedtünk. Engedd el, uralkodó, kegyesen énekesed, oldd el, mint rabot a lánctól, mint testet a kötélről. Ez nem személyes ügy lenne, – nem, ez elhamarkodottság, ittasultság, harag, példa, felejtés volt, az öreg megkísértette a fiataalt – még az álom is a bűn

⁶ Ez a tétel, Max Müller teljes egészében kompetens véleményén kívül, maga mögött tudja még Pikte tudományos tekintélyét is, aki *Les Origines Indo-européennes, on les Aryas primitifs* című értekezésének 2. kötetében kimutatja az árák eredendő monoteizmusát.

forrása. Szolgáljam büntelenül Istent, a gazdag adakozót, védelmezőt. Magasságos Isten megvilágosítja a tudatlant, a bölcs megmenti a jámbor énekest. (Rv. VII, 89).

IV. – A világok hatalmas ura úgy lát, mintha közel lenne. Még ha valaki úgy is véli, hogy dolgai rejtve vannak, az istenek ám mindent látnak. Megy valaki, avagy áll, vagy elrejtőzik, fekszik, avagy felkel, – amit ketten, együtt ülve súgnak egymásnak, – Varuna király tud erről, mintha harmadik lenne közöttük. És ez a föld Varuna királyé, és ez a tágas ég az összes távoli végeivel egyetemben szintúgy. Mindkét tenger (az ég és az óceán) Varuna ágyéka – ebben a vízcseppben van benne. Ha valaki messze menekül, az ég mögé, akkor sem menekülhet Varuna királyunk elől: kémei járnak égtől a földig, ezernyi szemmel kémlelik a világot. Varuna király mindent lát, ami az ég és föld között és azokon túl van; számon tartja az emberi tekinteteket; mint játékszert szórja a csontokat, így intéz minden dolgot. (Atharvavéda IV, 16.)

A *Védák* más helyein azt állítják, hogy Varuna rendezte el a nap útját, a hold és a csillagok az ő törvényei szerint járnak, ő irányítja az év meg a hónapok menetét, tartalmaz minden életbeli fordulatot, ő ad levegőt a növényeknek, tejet a teheneknek, erőt a lovaknak, lelket az embereknek. Egy helyen (Rv. VII, 87) Varuna már a pogány istentől teljesen szokatlanul, tisztán erkölcsösen jelenik meg: „beteljesítve természetünk törvényét, legyünk büntelenek Varuna előtt, aki még a bűnösöknek is megbocsát.”

Ki is ez a Varuna? A nevének jelentése: átfogó vagy betakaró (a var-ból – betakar). Mivel ez az elnevezés megfelelhet az égnek, ezért a mitológia szakértői azonosították is Varunát a látható éggel. De elegendő elolvasni a *Védák*ból idézett részleteket, hogy belássuk ennek az azonosításnak a megalapozatlanságát: nem kétséges, hogy Varuna személyes, szellemi isten, nem maga az ég, hanem az ég ura – az Egek Ura; és bár Max Müller fentebb idézett szavai szerint, más isteneket is egyedülének érezhetünk, de közülük egyik sem alakít ki olyan kizárólagos viszony az emberi tudattal, mint Varuna. Varuna néhány himnuszban kétségbevonhatatlanul feltétlen-egységes Istenként tűnik fel, aki semmilyen más istenségnek nem ad helyet; de mivel mellette a *Védák*ban számtalan más isteni alak is feltűnik, ezért azt kell feltételezni, hogy Varuna nem a védikus jelen istene, hanem csak a múlt, a védikus előtti vallás híveinek emlékezetében őrződött meg, és a hozzá intézett himnuszok csak az eredeti, tiszta monizmus maradványai. Viszont ha így módon, pusztán a *Védák* alapján, kénytelenek vagyunk elfogadni, hogy a *múltban* eredendően megvolt a tiszta egyistenhit, akkor mégis hogyan keletkezhetett ebből a tiszta vallásból az a kavargó sokistenhit, mely a védikus vallási tudat *jelenének* mutatkozik?

Forduljunk a védikus himnuszok azon részleteihez, melyekben az ősi hit visszhangja tisztán hallható; ahol az Egek Ura, Varuna mint feltétlen-egységes, tiszta-szellemi istenség jelenik meg. Az ilyennek tekintett főisten mindazonáltal *önmagában*, azaz mint szellem, itt teljességgel megközelíthetetlen, *elérhetetlen* a hívő számára, aki az istentől *elidegenedettnek* érzi magát. „Hogy jussak el Varunához” – kérdezi kiábrándultan a védikus költő. Az ember és az isten között áthidalhatatlan szakadék tátong, melyet a *Védák* teljesen egyértelműen a *bűn* kifejezéssel illettek. „A bűntudat (das Schuldbewusstsein) – mondja Max Müller, a *Védák* vallásában kiváló jellemvonás” (Id. 40. o.) De ez nem valamiféle egyedi, elkülönült bűn, ez

κατ' ἐξοχήν – egyetemes bűn, általános egyformán minden emberhez kötődő bűnösség: „Bocsásd meg nekünk atyáink vétkeit”. De hogy e tudat minden reális ereje mellett mi is volta képp a bűn, mely elidegeníti őt az istenségtől – ezt nem tudja a védikus költő: „a magam bűnéről – mondja – rettegve kérdezlek, ó Varuna, a bölcsekhez fordulok a kérdéssel” stb. (ld. fentebb). A bűn valósága tényszerű következményei folytán kétségtelen előtte, de maga a bűn jelenlegi, empirikus tudatának határain túl van.

Bármi történéjk is, az istenség önmagában, mint szabad szellem – elérhetetlen, nem lehetséges a szabad erkölcsi viszony, az embernek az istennel való belső egysége, – az igaz vallás. „Hogy tudok tiszta lélekkel Varunára tekinteni?” Belsőleg elérhetetlen, az istenség csak külső tevékenységében vagy megnyilvánulásában – a látható világban válik megismerhetővé, úgyhogy ez a külső megnyilvánulás *szükségszerűvé* válik a vallásos tudat számára, mely az istenséget a külsőben megnyilvánulónak kell, hogy gondolja, mert ezen külső megjelenés nélkül az istenség a tudat elől jelenlegi állapotában teljesen eltűnik. Ily módon a megnyilvánulás folytán adódó természetes szubjektív szükségszerűség vagy szükség az ember számára objektív szükségszerűséggé alakul, és tulajdon vallási tudatának bukása⁷ magának az istenségnek a természetes megnyilvánulás szükségszerűsége, a természet vagy anyag hatalma előtti bukás. Ám ha a vallási tudat ilyen külsőséggé vált; a megnyilvánult lét vagy a külső természet az őt formáló jelentést nyeri el, – más szavakkal, az istenséget a külső természetnek a természetes rendben vett formái kezdik meghatározni. Innentől a vallás fejlődése természetes mitológiai folyamat, mely általánosságban magának a külső természet fejlődésének felel meg, olyannak, amilyenek ez tudatunk számára megmutatkozik. Mi ezt a fejlődést, mint folyamatos individualizációt, elkülönülést, az általánostól az egyedihez, a viszonylag elvonttól az inkább konkrétéhoz, a meghatározatlan-egyneműtől a különmű-meghatározotthoz, vagy metaforával élve, az égitől (asztrálístól) a földihez (mert az organikus világ számunkra csak mint földi ismeretes) való átmenetként gondoljuk el. Pontosan ilyen volt a mitologikus vallás tényleges fejlődése.

Az ősi vallás istensége feltétlenül egységes volt. Amikor pedig az említett vallási fordulat következteben a külső megnyilvánulás szükségszerűsége köszönt be, akkor ez határozott kettősséget eredményezett, mert a külső megnyilvánulás itt az isteni szellemtől független elvből keletkezik, (máskülönben az nem lenne szükségszerű). Ugyanaz a főisten *mutatkozik meg*. De mellette feltűnik a *megnyilvánulás anyagi oka*, az eredendő természet, mely maga is felfogja isten alkotó tevékenységét, miközben ezt passzívan meghatározza, miközben *létrehozza* az új formák világát. Mint felfogó és teremtő, ez *női erő*, és az ősi ember, nem ismervén az elvont fogalmakat, azt a női istenség képében személyesítette meg, – az első istennőében, az egyetemes anyáében (mater = materia), s ennek következtében a főisten is kizárólagosan férfi istenséggént jelent meg – egyetemes *apaként*. Ezáltal az első női istenség a sokistenhit kezdete, ő az istenek anyja is. Az árják vallásában ezt az eredeti istennőt Áditinek, gazdagnak hívják, a név teljesen megegyezik a mindent átfogó világanyával. Az *Upanisadok*ban pedig Áditi az ad-ból – az eszik-ből ered, mert mire mindent megszüli

⁷ Itt csak a *Védák* által tanúsított *tényt* állítom, melynek okát és lényegét egyáltalán nem határozom meg.

a természet, addigra minden születettet fel is fal⁸; Áditi jelentése kiderül a jelzőjéből: az istenek hatalmas anyjának nevezik⁹, kiket általa Ádityas-nak; minden létező dajkájának¹⁰, egyetemes uterusnak (janitram)-nak¹¹ neveznek. Roth véleménye szerint Áditi végtelenséget jelent, ami szintén megfelel a világanya eszméjének a püthagoreusok és Platon τὸ ἀπειρον-jának. Áditi nem kizárólag a jelenségek valamilyen elszigetelt területével kapcsolatos, – minden jelenség általános természeti (szülő, anyagi) elve.

A görögök azt követően, hogy leszakadtak árja gyökereikről, még világos emléket őriztek az eredeti istennőről. Urániának – éginek nevezték. Még nagyobb jelentőséggel bírt a szemita népeknél. Ő az Egek Úrnője, kinek tiszteletével szemben, érthető okokból, Izrael prófétái különösen felléptek. A kaldeusok Militta néven nevezték, a perzsák Mithrának, a föníciaiak Astartu-nak (az arabok Allahnak). Ezen mitikus alakok mindegyikének hasonlóságát közvetlenül igazolja Hérodotosz (I, 131), aki azt mondja, hogy a perzsák tisztelni kezdték Urániát, akit az asszírok Milittának neveznek, az arabok (szírek) Astartunak, maguk a perzsák pedig – Mithrának¹². Ezen hérodotoszi bizonyíték ürügyén egy általános megjegyzést kell tennünk. Amikor az ókori szerző, egy idegen népnél valamilyen istenséggel találkozik, s ezt közvetlenül valamelyik hazai istensége nevére nevezi, és ha emellett ezen két istenség külalakja eltér, akkor a hasonlóságra vonatkozó bizonyíték, épp a külsejükben lévő különbség következtében, feltétlenül hitelt érdemel. Mert a külalak azonossága folytán a szerző áldozatául eshetett volna a külsődleges hasonlóságnak, azonban mikor a két istenséget azonosnak tekint, akkor a külalakbeli különbözőség folytán csak ezek valós belső hasonlósága befolyásolta. Ez így van a jelen esetben is. A babiloni Milittának és a szíriai Astartunak Hérodotosz korában erőteljes kultusza volt, és főszerepet játszottak, viszont Uránia a görögöknél, ellentétes módon csak emlék volt, helyét földi utóda foglalta el, a tenger habjaiból született Ἀφροδίτη Ἀναδυομένη. Midőn pedig Hérodotosz ennek ellenére nem ez utóbbival azonosítja az említett idegen istennőket, hanem a távoli égi Aphroditével, akkor ez azt jelenti, hogy belső értelme folytán, a külső különbözőség ellenére ezek az istenségek jobban illenek Aphrodité égi ősalakjához, mint későbbi földi alakjához. Általánosságban is el kell mondanunk, hogy az ókori szerzők mitológiai bizonyítékai javarészt teljesen hitelt érdemlőek¹³. Nevetséges a mai kutatóknak az a szándéka, hogy a mitológiát jobban ismerjék az ókoriaknál, hiszen azt előlünk sok évszázados történelmi távolság és tudásaink vallási téren meglévő tudatlanságának sűrű homálya fedi el, melyet szétoszlatni bármilyen mértékben is csak az ókoriak biztos utalásaiba kapaszkodva lehet, akik természetesen tudták, hogy kit tiszteljenek. De térjünk vissza istennőnkhez.

⁸ Benfey: *Orient u. Occident*, 3. Jahrgang. 3. Heft, 471.

⁹ Ibid., 462.

¹⁰ Ibid., 463.

¹¹ Ibid., 466.

¹² Ezt a (női) Mitrát nem kell összetéveszteni a férfi Mithrával.

¹³ Természetesen ez a bizalom nem terjedhet ki teljes egészében a költőkre, például Hésziódoszra sem, kinek múzsái naivnak bizonyulnak: ἴδμεν ψεύδεα πολλὰ λέγειν ἐτόμοισιν ὁμοία Theog. v. 27.

Mivel a vizsgált időszakban a vallási tudat már a jelenségvilág áldozatául esett, ezért minden létezőnek a (női alakban megszemélyesített) materiális elvét már nem ismeri fel, hogy milyen is az a maga valójában, azaz mint tiszta, illetve pusztá lehetőség, hanem csak megnyilvánult lehetőségként, most is csak megnyilvánulásának első szintjén. Az élő, eredeti nyelvben a lehetőséget, illetve a tiszta matériát *éjszakának* nevezik. Így Szenhuniáton (Euszébiosznál): εἰτά φησι γεγενῆσθαι ἐκ τοῦ Κολπία ἀνέμου καὶ γυναικὸς αὐτοῦ Βάαυ δὲ νύκτα ἐρμηνεύειν. Az egyiptomi Athor éjszakát jelent, ugyanígy a görögöknél Létó, Latóna, Hekaté is – Urania különböző alakjai. De az önmagában vett éjszaka (a tiszta lehetőség, a semmi) már a vallási tudat elől eltűnt, a jelenségek törvényének esett áldozatául, és csak a maga éjszakai látszatában, a csillagokkal telehintett égen érhető tetten. Ilyen formában, ő az Egek Úrnője, az éjszakai csillagos ég úrnője, az ég az ő külső látszata, leple. Minden ábrázoláson ez az istennő holdon álló, arany csillagokkal teletűzdelt sötétkek lepelben jelenik meg. Ebben a viszonylatban az indiai Áditi más népek első női istenségének analógiája, mert a *Védákban* általában az éggel összefüggésben, például éginek, szélesen-kitártnak stb. nevezetten említik.¹⁴

Miután megismertük az első női istenség legközelebbi meghatározását, térjünk vissza férfi korrelátumához. Ez az a főisten, aki az ősi időkben feltétlenül egységes és tisztalelkű istenség volt, mely jelenség még a védikus Varunában világosan észlelhető. Ebben a (brahmanok filozófiája következtében felidézett) első történelemelőtti időszakban a leendő női istenség – Áditi vagy az Egek Úrnője, nem volt más, mint csupán a főisten megnyilvánulásának tiszta lehetősége. A mitológia megjelenésével a viszony megváltozik – a lehetőség külső valósággá vált, és ez a külső megnyilvánulás a vallási tudat esetében nem a szabad akarat dolga lett, ezért az ősi lélek, a *külsőben* történő megnyilvánulás során, *belsőleg* önmagában változatlan maradt: a szabad alkotás ezen eszméjét nem találjuk sehol, sem a vallásban, sem a pogány filozófiában. A pogány tudat számára a *megnyilvánulás meghatározza a megnyilvánulót*, az *egységes lélek* helyét a *kettős természet* foglalja el, és a korábbi feltétlen isten csak egyik oldalát mutatja meg, e dualizmussal kapcsolatos fogalmak egyikét, a férfias istenségét, az egyetemes apáét. Ezt az értelmezést néhány mitológiában azután a későbbiek folyamán már jobban körvonalazott istenségre is alkalmazták – így volt ez a görögöknél és a rómaiaknál. Más népeknél pedig a világatya-elképzelés meghatározását ezen első szint őrizte meg. Ilyen Varunán kívül a szláv Szvarog és még inkább a germán Odin – az első és legerősebb az alapvetők közül, akit az *Edda Alfa*-nak nevez, az istenek, gyermekek és minden dolog, az általa létezők atyjának. Saxo meggyőződése szerint (*Hist. Danic.*) ő in universa Europa pro summo Deo cultus volt.¹⁵

A szellemi isten hat, miközben meghatározza, alakítja a természet materiális elvét, de a maga egyoldalúságában őt magát szintén ez határozza meg. Bár önmagában feltétlen, a kivételesen aktív férfi elv jellegét csak a női istenség megjelenésének köszönhetően – ez utóbbival kölcsönös összefüggésben sajátítja el. Mint férfi istenség, feltételhez kötött, kijár, mitologikus nyelven szólva pedig első női istenségként *születik meg*, ezért a *Védákban*

¹⁴ Or. u. Occ. I. 463.

¹⁵ Carl, Ritter: *Die Vorhalle europäischen Völkergeschichten*. 475.

Varunát Áditi fiának nevezik. De ebben az új helyzetben Varuna megváltoztatja jellemét és új nevet kap – Agni (Varuna és Agni lényegi azonosságáról a *Védák* tudósítanak). Ez a görög Kronosz, a római Saturnus, a föníciai Moloch. Alakjaik azonosságát minden ókori bizonyíték megerősíti, teljességgel megfelelve a hitelesség fentebb jelzett kívánalmának: Kronosz a múlt, az elmúlás istene,¹⁶ Moloch ellenkezőleg, ő uralkodó istenség volt, aki fanatikus tiszteletnek örvendett, következképp e külső különbözőség mellett az azonosságot kizárólag belső jelentésükben találhatjuk meg. E kivételesen aktív férfi isten, mivel negatívan viszonyul az anyagi természethez, korlátozottságának következtében kettős jelleggel jelenik meg: egyfelől, a természetbeni szellemi elv képviselőjeként leginkább a jó isten erkölcsi jellegével bír – Saturnus uralma az igazság és boldogság, uralma, aranykor. Másfelől, miközben azt a szellemi elvet képviseli, melyet már nem szabad, hanem saját külső irányultsága határoz meg, s melyet e külsőség által megtagadott, és mely e külsőséget a maga részéről tagadja – Kronosz, ki éppen a szellemi elv által akaratlanul létrehozott konkrét formákkal szembeni kegyetlen gyűlölködésével tűnik ki. Kronosz felfalja saját gyermekeit, Molochnak emberáldozatot (és épp elsőszülött gyermekét) mutatnak be stb. Ennek az istennek külső megjelenési formája a tűz: az indiaiaknál egyenesen tűznek – Agninak nevezik. A föníciaiaknál Moloch izzó fémből levő bálványa emberáldozatokat égetett a maga tüzes ölében. Az egyoldalú vagy negatív szellemiség legjobb kifejeződése a tűz, a megvilágosító és megtisztító, egyszersmind eleméztő és pusztító – felfaló tűz is. Ám hogy Agni nemcsak egyszerű tűz, ez jól kivehető a *Védákban* szereplő ilyen kifejezésekből: Agni megőrzi a földet, Agni valóban megteremtette az eget stb. (Rv. I, 67). A germán mitológiában a vizsgált istenségnek a konkrét istenek világával ellenséges ravasz Loki felel meg, aki a „képmutató” Kronosszal teljesen analóg. A szláv istenek közül az ég (Szvarozsics) tüzes fia – Dazsbog (bag -ból – éget) sorolható ide. Benne, igaz, a napot látják, de Moloch és Kronosz is a nappal, az égitest égető, perzselő ereje kapcsán kerültek kapcsolatba. Erben a szlávoknál talál egy teljességgel Saturnusszal azonosított istenséget, nevezetesen Szitivratot, azonban ennek az alaknak a szláv eredetisége kétségesnek tűnik.

A negatív lelkiületű istent, a női természeti elv szükségszerű feltétele, a maga részéről magát ezt az elvet legközvetlenebbül határozza meg. Itt a már elkülönült férfi isten, Kronosz által meghatározott Egek Úrnője, Rheia néven jelentkezik, a frígeknél – Kübelé, a szíreknek Derkato. Ez ugyanaz az Uránia, csak már sokkal konkrétabb-anyagibb, sokkal meghatározottabb és elkülönültebb. Az érzékelhető természet női elvével való kényszerű, ezért ellenséges kronoszi viszony fejeződik ki Hésziodosz verseiben: Rheia Kronosz jármában szülte a fénylő gyermekeket¹⁷. Rheia külső kifejeződése a víz-öselem volt (innen a név: ῥέω – folyok) – nem ez vagy az a konkrét víz, hanem a nedvességnek, folyékonyságnak az eleme abban az értelemben, melyben Hérakleitosz használta, miszerint minden folyik az érzékelhető természetben. A szír Derketo félig nő-, félig hal alakú istennő volt.

¹⁶ Mindazonáltal kultuszának maradványai a történeti időkben megőrződtek Görögországban. Az erre vonatkozó ókori bizonyítékok megtalálhatók P.M. Leontyev: *Zeusz imádása Görögországban* c. tanulmányában (19-23.o.).

¹⁷ ῥεία δ' ὑπομηθεῖσα Κρόνῳ τέκε ψαῖδιμα τέκνα. Theog. 453.

Rheia révén a vallási tudatban túlsúlyba került az elkülönülés, a látszatvilág jelenségeinek konkrétsága. Rheia becsapja a dühöngő Kronoszt, és napvilágra hozza az általa szült gyermekeket, akiket apjuk elrejtett a gyomrában. Kronosz, miután az érzékelhető világ konkrét formáinak tagadása révén egyoldalú szellemiségének megerősítésére törekedett, a Tartaroszba száll alá, eltűnik a vallási tudat elől, Hadésszá – láthatatlanná válik. A konkrét, érzékelhető, látható, állandóan megjelenő istenek uralma veszi kezdetét, Zeusz és az Olümposziak uralma. Emez isteni nemzedék a különböző népek vallásában más-más szinten önálló sodlik, formálódik ki. Legtökéletesebben, mint ismeretes, a görögöknél történik mindez. De az összes népnél megtalálhatók az általánosan megfelelő alakok. Voltaképpen, mint ismeretes, Zeusszal analóg a germán Thor, a szláv Perun, a litván Perkun stb, ind megfelelője Indra – a légköri vizek középső légterének istene, aki a viharjelenségek atmoszférájában keletkezett. Az ókori indiai tudós, Jászka (a Kr.e. VI. sz.-ban élt) a három világterület alapján három részre osztja a védikus isteneket¹⁸. Az alsó vagy (átvitt értelemben) földi terület isteneinek képviselője Agni, ő korábban égi isten volt, de a Védák későbbi vallási fejlődése következtében már alsóbb szintre helyezték. Azután következik az említett középső szint, ahol Indra uralkodik, végül a felső, égi szféra, ahol a napisten, Szurja, Mitra vagy Szivitar uralkodik, ám a Védákban addig még nem tölt be fontos szerepet, míg Indra uralkodik¹⁹. Ily módon a védikus istenek még mindig javarészt égi istenek (tágabb értelemben, magába foglalva a középső területet is); még megőrződött az ősi Varuna emléke. Ilyen viszonylag tiszta vallást a görög gyarmatosítók még találtak a távoli indiai szigeten, Taprobánban (Ceylonon), kiknek lakóiról Diodorosz Szikeliótész beszél (II, 98): σέβονται δὲ θεοῦς τὸ περιέχον πάντα (Varuna), καὶ ἡλιον, καὶ καθόλου πάντα τὰ οὐράνια²⁰.

Jellemző, hogy a mitológiai fejlődésnek ebben a még viszonylag korai korszakában a viharistené a vezető szerep. A kifejeződéséül szolgáló légköri jelenségek látszólagos véletlenszerűsége, rendezetlensége, az ezekből hiányzó, szembeötlő törvényszerűség az istennek még jelentős mértékű szabadságot biztosít. Igaz, szükségszerűen nyilvánul meg – viharinak lenni, ez saját lényege – de a megnyilvánulás legközvetlenebb módját, idejét stb. illetően semmihez sem kötött, és így módon a háttérben még megmarad a szabad szellem külső ismertetőjele – az önkényes cselekvés. A szellemi istenség megtestesülésének e szintjén a külsőségeknek való alávetés még messze nem érte el a határait. A viharisten uralkodik, parancsol a légköri jelenségek világában. Igaz, az anyagi elv Zeusz feletti hatalma már alig érzékelhető, és a különböző, túlnyomórészt földi formáiban a női természet bája már nagyon erős hatást gyakorol rá; de Léda, Danaida, Európé, Alkmené, Szemelé szeretője mögött még mindig ott sejlik az olimpiai viharisten fenséges és hatalmas alakja, és az óvatlan földi ba-

¹⁸ Or. u. Occ. 465.

¹⁹ Néhányan, köztük Hriszant archimandrita – a maga, mellesleg jelentős – a középkor vallásáról szóló könyvében az ind mitológia három főistenének nem Agnit, Indrát és Szúrját tekinti, hanem Agnit, Varunát és Indrát. De ez a vélemény, természetesen, nem állja meg a helyét oly tekintély előtt, mint Raszk, kinek tudósítása teljesen mértékben gazolja az indiai vallásra vonatkozóan kifejtett nézetet, mely szerint Varuna a mitológiai istenek körén kívüli, teljesen kivételes helyzetet foglal el.

²⁰ Tisztelik pedig az isteneket: a mindent, a napot és általában minden égit magába foglalót.

rátnó az égi szeretőben még fel tudja élesztani apjának, Kronosznak pusztító tűzét²¹. Mégis könnyen észrevehetjük a megtestesülés és az Agnitól Indráig, Kronosztól Zeuszig való elkülönülés folyamatát. Agni őseleme – a tűz – a maga általános és elementáris jellege folytán sokkal elvontabbnak mutatkozik, mint a jövődő istenek külső formája.

Zeusszal és Indrával véget ér a mitológiai fejlődés első szakasza, melyet uránikusnak vagy népinek lehet nevezni. A védikus-olimpiai istenségek között van egy tökéletesen egyedi, különleges. Ez az, amelyik napként nyilvánul meg. Az összes égi jelenség közül a nap (és korrelátuma – a hold) kétségtelenül a legindividuaisabb és a legfontosabb. Az égi szférában, vitathatatlanul, a nap a legkonkrétabb, a legelkülönültebben megjelenő isteni lény. De a mitológiai folyamat említett törvénye alapján természetszerű, hogy a viharisten a napistenné változzék. És valóban, amennyi történeti híradással rendelkezünk, az első mitológiai periódust követően mindenütt korábban nem volt jelentőséget nyer a nappal kapcsolatos istenség. Az indeknél a *Védák*ban különböző nevekkal illetett és említésre méltó helyet be nem töltő istenség, az első védikus utáni periódusban Visnu (élő) néven vált uralkodóvá, s egy bizonyos időre kizárólagos tiszteletnek is örvendett. A viharistentől a napistenhez való átmenet folyamán az istenség elveszíti azt a még viszonylagosan önkényes jellegét, amit Indra és Zeusz alakjában még birtokolt. Valójában a nappal kapcsolatos természeti jelenségek sokkal meghatározottabbak, a szükségszerűség külső törvényével inkább kapcsolatosak, – szabályosan, periodikusan, minden önkénytől mentesen zajlanak. Bármennyire is különbözik a mitológiai látásmód a mienktől, mégsem hagyhatta az ősi ember figyelmen kívül, hogy a nap mindig ugyanúgy kel fel és nyugszik le, élénkül meg nyáron, gyengül el télen, és ha a napot istennek tekintette, akkor külső megnyilvánulásának szigorúan alávetett istenségnek. A napban az isten meghatározott dologgal, konkrét tárggyal kapcsolatos. Továbbá: a korábbi istenek kizárólag égi istenek voltak, és ha például Agni le is szállt a földre, akkor szabadon tehetette, amikor csak akarta – esedezhetek emiatt hozzá. A napisten pedig habár égi, sőt fő képviselője az égi szférának, – mindazonáltal saját természete folytán, közvetkezésképp szükségszerűen kell, hogy leszálljon a földre, mivel a nap élete, fénye, melege szoros és eltéphetetlen kapcsolatban van a földi élettel, ennek feltétele. Felfogásunk szerint a nap csak *külső* oka a fény és a meleg megosztása kapcsán bekövetkező változásoknak, melyek a nap és az év eltérő tartamának felelnek meg. De az ókori ember számára, aki nem ismert ilyen külső okságot, e változások során maga a napisten szenvedett, ezek életének eseményei voltak, az ő történelme. Magát a napot a téli hideg győzte le, ő maga szenvedett, halt meg és éledt újjá. Ettől kezdve a napisten az ég és a föld közötti természetes közvetítő, aki leszáll a földre, szenved, harcol, győz, aki reménykedik a győzelemben, aki jótékonykodik az emberiséggel, akit a gonosz erők megölnek és feltámad²². Ilyen volt az avatarjaival

²¹ A Zeusz tekintetétől elhamvadó Szemelé haláláról szóló mítosz.

²² Ezért tekintették az ókeresztény írók a napot Krisztus természetes szimbólumának. Ám hogy a pogányság fénylő istene és Jézus közt a hasonlóság csak külsődleges, a külalaknak a belső valósághoz való viszonya már abból is látszik, hogy a napisten egész történelme örökké ismétlődő, azaz soha be nem teljesülő történelem. Vagyis itt egyértelmű, hogy csak a természetes folyamat az alap, és semmiben sem közös Krisztus erkölcsi-matafizikai lényegével és történeti valóságával.

(megtestesüléseivel) az emberiség javát szolgáló indiai Visnu. A görög Apollónban az égi elem még túlsúlyban van. De ő már egyúttal szenvedő isten is, sőt raboskodik is (a trójai királynak, Leonidásznak tett szolgálatról szóló mítosz). Az ind Visnuval teljesen egyezik Hé-
raklész, amit mítoszaik egyedi jellegén kívül az ókoriak pozitív bizonyítékai is alátámasztanak, például Arrianusé, aki azt állítja, hogy a völgyekben élő indiaiak (azaz északi indek, akik tudvalevőleg Visnu-hívók) Herkulest imádják. A föníciai Herkulest – Melkartot megmentőnek hívták, és megkötözve jelent meg.²³ Az asszíroknál a napisten Bél volt, a perzsáknál Mithra, a közvetítő,²⁴ a frigeknél Attisz, akit vadkan ölt meg, a germánoknál a fényes Baldur, a legszebb minden isten közt, akit korán megölt a gonosz ellenség. Nem tartom szükségesnek, hogy a nevezett mitológiai alakok jelleméről és kölcsönös hasonlóságáról, mint általánosan közismertről részletesen szóljak. Csak annyit jegyzek meg, hogy a napisten egyéni (sajátos) individuális jellegére való tekintet nélkül ez mind ugyanaz az ősi szellemi isten, ugyanaz az Egek Ura, csak már külalakját tekintve teljesen önállósult, már meghatározott szférában tevékenykedik; ezért a mitológiában, melynek nyelvén az effajta, fokozatos különbözőség melletti lényegi hasonlóság az egyenes ági *rokonság* formájában fejeződik ki, Apollón és Herkules mint Zeusz *fiai* jelennek meg, míg ő maga Kronosz fia. A szellemi istenség megtestesülésének folyamata leginkább e tanoknak a női elvhez fűződő változatos viszonyából derül ki: Kronosz még „járomban” tartja Rheiát, Zeusz már beleszeret, következőképp némi önmaga feletti hatalomhoz juttatja a női elvet, Apollónnak már futnia kell az őt megvető nimfák után, végül Herkules eltűri, hogy Omphalé arcul csapja.

Miként az Egek Ura napistenné különült el, úgy Uránia az egyes népeknél különböző nevekben ismert holdistennővé lett; emellett meg kell jegyezni, hogy a különböző női istenalakok lényegi azonossága még világosabb, mert ez az istenség, miközben az anyagi elvet képviseli, lényege folytán változatlan, képtelen jelentősen megváltozni.

A napként megjelenő istenség a földre kifejtett hatása révén idézi elő, szüli meg a földi, organikus életet. A kortárs fizikus (Tyndall) azt vallja, hogy az egész földi élet csak a napsugarak különböző átváltozásait jelenti. Ezt tudta az ókori ember is, aki az organikus természet formái sokféleségében a napisten széteszló és szétszaggatott testét látta – *membra disjecta dei* διαμελισμός vagy διασπασμός τοῦ θεοῦ. De ez az organikus egyedek sokféleségében felaprózott isten a *nem* életében mint teljes és egységes jelent meg, s mivel a nem élete a nemi közösülés aktusa következtében szilárdul meg, ezért érthető, hogy az organikus élet istenének főként *fallikus* jellegűnek kell lennie. Ez ugyanez a napisten, de már végérvényesen leszállt a földre, és kizárólag a földi organikus természetben nyilvánul meg. Az indeknél ez a Mahádéva (hatalmas isten), Siva, a „föld ura”, aki a Visnuval folytatott kemény harcot követően különösen Hindusztnán déli, hegyvidékes felén jutott föszerephez. Ez a túlnyomórészt a nemi szerelem révén érvényesülő isten, akit állandóan a fallosz (lingam) jelképe és mindenfajta visszatéréssel áthatott kultusz kísér. Ám ha a nemi aktus tétélezi a nemet, akkor tagadja az egyedet, – a nem élete az egyed halála. Ezért a Mahádéva másfelől a halál és a pusztulás istene, hullafejekből font nyakláncsal, szabad és rab emberi áldozatokkal egyetemben.

²³ Schelling's Werke. 2. Abtheil. 2. Band, 314, 329.

²⁴ Plutarkhosz μεσίτης-nek nevezi.

A görög Mahádéva Dionüsziosz (Bacchus) volt, a föld (Szemelé) fia, az organikus növény- és állatvilág „nedves” természetének istene, a fallosszal és bacchusi örvöngő kicsapongással együttjáró nemi élet istene. Siva és Dionüszosz azonosságát, úgy tűnik, senki sem vonta kétségbe. Elegendő megjegyezni, hogy az indeknél Siva a Dionüszossal²⁵ kétségtelenül azonos Déva nisa nevet is viselte, és Arrianus említett tudósításában közli, hogy a déli hegyek indjei, kik, sívaitákként ismertek, az északi völgyek Herkulest (Visnut) tisztelő lakóival ellentétben Dionüszoszt tisztelik²⁶. Az egyfelől kegyes és fényes Dionüszosz, Sívához hasonlóan egyúttal a halál szörnyűséges istene is volt, ki emberáldozatot követelt²⁷. Pauszaniász meséli (IX., 8, §1), hogy a Bacchus-hívók egyszer részegségükben istenüknek magát az áldozópapot áldozták fel, majd az orákulum utasításának megfelelően – egy elbűvölő kisleányt. Plutarkhosz beszéli el Themisztoklész életrajzában (13.o.), hogy a szalamiszi csata előtt Themisztoklész ὠμηοτῆ – Dionüszosznak a hadsereg követelésére Euphranditésszel, az elragadtatott jóssal három fogságba ejtett perzsa ifjút áldoztatott fel. Kezdetben Khioszon és Tenedoszban Porphüriosz Iulianus tanúsága szerint Dionüszosznak embert áldoztak, akit darabokra tépték; később az embert állattal helyettesítették, nyers húsát felfalták, emiatt ezeket az áldozathozatalokat ὠμοφαγία-nak nevezték, magát Dionüszoszt pedig ὠμάδιος-nak²⁸. Különbözik meg kell jegyeznünk, hogy a görögök jelleme és mitológiája folytán Dionüszosz pusztító jellege nem játszik akkora szerepet, mint az indeknél, mivel hagyományképpen a fallikus orgia került túlsúlyba.

A Siva-Dionüszosznak megfelelő istenség minden kiforrott mitológiában megtalálható. Ilyen a szíriai Adonisz, az egyiptomi Ozirisz, a germán Thor, a szláv Jarovit vagy Jarilo. Ezek közül mindegyik isten fallikus jellege jól ismert.

Az organikus természet javarészt elemekből áll, részekre tagolt; nemi egysége nem közvetlen, ezt csak a nemi aktus biztosítja, s ha az organikus természet egységének elve minden szférában az istenség, ha a vallás mindig kapocs, egyesülés, akkor lesz érthető, hogy az organikus élet szférájában miért jelenik meg falloszként az istenség, miért válik vallássá a nemi aktus. Hogy a Bacchus-vallás jelentőségét egészen megértsük, emlékeztetnünk kell arra, hogy Dionüszoszig az istenség az ember számára teljesen külsődleges volt, most pedig az organikus élet istenségeként éppen az egész organikus világgal közös nemi élet révén behatol magába az emberbe. Az ember most önmagán belül érzi az istenséget annak ellenére is, hogy ez saját személyiségét tagadja, mivel az istenség csak annak állati természetébe hatolt be, s nem pedig az emberi, erkölcsi személyébe. Ez az emberi személy most képtelen ellenállni a természeti istennek, aki már nem rajta kívül van, mint korábban, hanem benne magában. Ismeretes, hogy a Bacchus-kultusz orgiákkal jár együtt, melyekben az ember elveszítette tudatos voltát, személyes értelmét és akaratát, extatikus állapotba került, a vak, s közben az ösztönösen működő természet szintjére jutott. Az isteni erő – mivel a pogányságban az istenség csak erő, vagyis külső, idegen erő – miután eddig az embe-

²⁵ Creuzer: *Simbolik und Mythologie*. 2. Ausg., III., 124.

²⁶ *Asiatic researches*. VI, 525.

²⁷ Ismert Herakleitosz kijelentése, hogy Dionüszosz és Hádész (Aug) – egy és ugyanaz az isten.

²⁸ Creuzer, III. 333.

ri személyiség határait a külső természetben tételezte, most ezt a személyiséget önmagában a tulajdon érzéki természetének segítségével tagadja. A tudat nem tűrhette meg harc nélkül az ilyen vallást. És tényleg, látjuk ezt harcot, mely a külsőben, a véres vallásháborúkban is testet öltött. Végbement ez a harc Indiában a Siva- és a Visnu-hívők között, lezajlott Görögországban is, ahol poétikus emlékként fennmaradt a thébai Penei, a thrák Lükurgosz és Orpheusz tragikus halála, akik az új isten tisztelőiként haltak meg. Érthető, hogy az új istennek főként a vallási tudaton belüli közvetlen elődjével – a fénylő napistennel kellett megküzdenie. És valóban, néhány ókori ábrázoláson Dionüszosz mint Herkules legyőzője látható.²⁹ Aphroditéban Pauszaniász tudósítása szerint Perszeusz (a napisten másik alakja) harcolt Dionüszossal és ennek híveivel.³⁰ Theokritosz kommentátora az 5. idill kapcsán meséli, hogy Herkules, mikor az egyik városban meglátta az Adonisz (szíriai Dionüszosz) ünnepéről visszatért embertömeget, bosszankodva ezt mondta: nem ismerek ilyen ünnepséget, és nem akarom Adoniszt az istenek közt tudni.³¹ Dionüszossal, az organikus élet istenével a konkrétság és elkülönülés végső szintjét éri el, ezáltal véget ér a mitológiai folyamat. Ám mielőtt befejeznénk előadásunkat, ellenőrizzük ezt ama mitológia alapján, melyet eddig még nem említettünk, nevezetesen az egyiptomi mitológiát. Ehhez alapul Hérodotosz³² tudósítása szolgál, aki az egyiptomi isteneket koruk alapján három csoportba sorolja. Az első (idősebb istenek) képviselője Pan (Ptah), a másodiké (a középkorú isteneké) az egyiptomi Herkules, helyi neve ismeretlen, végül a harmadik csoportot (ifjú istenekét) Ozirisz képviseli. Előadásunkban a mitológiai fejlődés első szakasza az, amit uránikus szakasznak nevezünk és melynek emlékei a *Védák*; jellemző vonása, hogy az istenek még nem különültek el véglegesen, így csak a mindenegy, τὸ πᾶν különféle kifejeződéseként tudatosultak világosan. Ennek teljesen megfelel az egyiptomi istenek első csoportja, melynek képviselője a *mindenisten* – Pan. Azonkívül az első korszak főistenei közül az egyik (konkrétan az utolsó) esetünkben Zeusz volt – és az első hérodotoszi csoporthoz tartozik többek között Amun (Ammon) is, kinek Zeusszal való azonossága közismert. A második periódus képviselője nálunk a hős napisten Visnu – Herkules; ugyancsak ő az az egyiptomi istenek második csoportjában is: Hérodotosz egyenesen Herkulesnek nevezi. Végül utolsó korszakunk képviselője a fallikus Dionüszosz – az egyiptomi istenek harmadik csoportjának élén Ozirisz áll, kinek Dionüszossal való azonosságát hiteles tudósítások tömkelege igazolja, melyek közül csak néhányat említek. Először Hérodotosz, Plutarkhosz és más szerzők Oziriszt egyenesen Dionüszosznak nevezik. Továbbá: Ozirisz *fallikus jellegét* többek között Plutarkhosz is tanúsítja, aki azt állítja, hogy Oziriszt mindig fallosz kíséretében ábrázolták,³³ és hogy az egyiptomi hit szerint Ozirisz és Izisz már anyjuk méhében közöszültek.³⁴ Miként Dionüszosz és Siva esetében, úgy az Ozirisz-kultuszban is a fallizmus

²⁹ Creuzer, III. 86

³⁰ Ibid., 161.

³¹ Creuzer, II. 410.

³² Hist., II, 145.

³³ Bunsen: *Aegypten's Stellung in der Weltgeschichte*. I. 423.

³⁴ Creuzer, I. 259.

mellett kegyetlen emberáldozatokat is bemutatnak, ez Egyiptomban is folytatódott Amaszisz uralkodásáig.³⁵ Végül Plutarkhosz tanúsága szerint Dionüszoszhoz hasonlóan Ozirisz is meghódított és civilizált minden népet.³⁶ Ily módon Dionüszosz és Ozirisz azonossága folytán bebizonyosodik, hogy a mitológia általános fejlődése kapcsán általunk kijelölt három periódus teljességgel megfelel az egyiptomi istenek három egymást követő csoportjának.

A tények alapján kétségtelen, hogy a fallikus isten mindenütt ifjú isten, az utolsó; a görögök már a történeti idő határán ismerték meg – Hérodotosz ismeri születésének idejét, (a mi időszámításunk alapján a Kr.e. XV. sz.). Ez a tény, hogy a fallikus isten jelent meg a legkésőbb, mindennél inkább igazolja, hogy az általunk említett, mitológiai folyamatot irányító törvény helyes, mert e törvény értelmében a fallikus istennek *kellett* utolsóként megjelennie.

A kifejtett mitológiai folyamat hozzávetőleges kifejeződését láthatjuk a következő csodálatos egyiptomi feliraton, melyet – görög fordításban – Euandrosz és Szmürnai Theon idéz (De musica, cap. 47): θεοῖς ἀθανάτοις, Πνεύματι καὶ Οὐρανῷ Ἥλιψ καὶ Σελήνη καὶ Γῇ καὶ Νυκτὶ καὶ Ἡμέρᾳ καὶ Πατρὶ τῶν ὄντων καὶ ἐσομένων Ἑρωτι.³⁷

Tényleges vázlatot csak a mitológiai folyamat szerfőlött hiányos kifejtése nyújthat. Most a számtalan ókori tudósításnak csak azt az elenyészően kicsi hányadát említettük, mellyel alá tudtuk támasztani rendszerünket. De már az elmondottak is elegendők ahhoz, hogy a következő tételeket megerősítsük:

1. *A pogányság körében az általunk legrégebben ismert vallási tudatállapotnak abszolút szükségszerű feltétele az ezt megelőző ősi monoteizmus. Az eredendően hamis sokistenhit ugyanúgy ellentmond a történeti tudósításoknak, mint amennyire logikailag sem lehetséges.*

2. *Amikor olyan oknál fogva, melynek valós volta következményéből derül ki, de mely maga az empirikus tudat határain túl fekszik, az ősi, tiszta monoteizmus az ember számára lehetetlenné vált, és annak szükségessége merült fel, hogy a szellemileg egységes istenség külsőleg nyilvánuljon meg, akkor ez a szükségszerűség önmagán túl női istenség alakjában biztosította a tőle (az adott vallási tudattól) független materiális természeti elvet, kiváltva ezzel a sokistenhitet és az egész mitológiai folyamatot, mely a fent említett, egymást egyre jobban átható két elv fokozatos kölcsönös meghatározásából áll, s ennek következtében a konkrét formák egymásra következő sora tűnik fel, mely formákban a szellemi isten viszonylagosan anyagivá válik, materializálódik, a női anyagi elv pedig viszonylagosan átszellemül, míg végül a föld istenivé lett organikus életében a fallikus isten alakjával a mitológiai folyamatot beteljesítvén mindkét elv teljesen össze nem olvad.³⁸*

³⁵ Creuzer, Ibid., 246.

³⁶ Ibid., 259.

³⁷ A halhatatlan istenek: Szellemnek és Égnek, napnak és holdnak, és földnek, és az éjszakának és a nappalnak és a létező és leendő apjának, Erósznak (az érzéki szerelemnek).

³⁸ A mitológia effajta értelmezése egyformán elfogadottá teszi az összes mitikus alak lényegi egységét és ezek mitológiai fejlődésének fokozata vagy momentuma szerinti különbözőségét is. A mitológia kutatóinak egykori iskolája csak a különbséget észlelte; minden mitikus alak az iskola számára önállóan, önmagában létezett, ami valószínűleg abból eredt, hogy akkor majdnem kizárólag csak a görög mitológiát tanulmányozták, mely eltérő volt a formák elkülönültsége és

3. A mitológiai változás menete a következő három fő momentumban fejeződött ki: a) *a már materiális elv által meghatározott szellemi istenség még őrzi a saját fölényét és egységét, tekintet nélkül azon formák sokaságára, melyekben megnyilvánul: égi istenek – uránikus szakasz; b) a szellemi istenség a külső megnyilvánulás törvényének veti alá magát, szenvedővé válik: napisten vagy félisten, ég és föld közötti heroikus közvetítő – szoláris periódus; c) a szellemi isten teljességgel összeolvad az anyagi természettel, egészen alászáll a földre, eközben kizárólag az organikus földi életben nyilvánul meg – fallikus periódus.*

E mitológiai változás által távolról sem merül ki a pogányság vallási élete. Mert a legősibb időktől kezdve, különösen pedig a fent említett folyamat végét követően, kezdtek megjelenni a vallásfilozófiai vagy spekulatív jellegű önálló tanok. Egy részük kizárólag az áldozópapok kasztjához kötődött, mint pl. Indiában, a Kaldeusok földjén, Egyiptomban, – más részük az egész nép köréből származó beavatottakhoz kötődött, mint a görög misztériumok tanai – a némelyiket nyíltan hirdették, mint Zoroaszter vallását, s végül e tanok egyike, nevezetesen a buddhizmus, az emberiség egyik felében szinte teljesen elterjedt. E tanok a mitológián belüli viszonyát, egyetemes történelmen belüli tartalmát és jelentőségét az egyetemes történelemben különleges gonddal kell tanulmányozni.

1873

Farkas Zoltán fordítása

individualitása tekintetében. A mitológia legújabb kutatói a másik véglethez jutottak: miután az összehasonlító mitológiának köszönhetően felismerték az összes pogány elképzelés lényegi egységét, szem elől tévesztették a jellegzetes különbségeket, és mindegyiket valamelyik, általában szerfölkött szegényes és kézzelfogható sémára, mint pl. a jelenségek, a viharjelenségek, napjárs stb. kezdték visszavezetni. Az ismertetett álláspont, mely kiküszöböli mindkét irányzat egyoldalúságát, azok magasabb rendű szintézise. Ezen a ponton ez eltér mind Schelling, mind Homjakov álláspontjától, kik mindketten a fejlődésfokbeli különbözőség mellett a mitológiában még lényegi, gyökeres kettősséget is látnak, midőn elfogadják, hogy (a fejlődés számára nélkülözhetetlen materiális női elven kívül) nem egy, hanem két egymással ellentétes *aktív elv* létezik. Schellingnél ezek a reális isten (első potencia – B) és az ideális isten (második potencia – A2); Homjakovnál pedig ez a két gyökeres, egymástól különböző lényegi vallási elv – a szabad alkotó szellem és a természeti szükségyszerűség törvénye. A pogányságon belül ilyen feltétlen elkülönítéssel sehol sem találkozunk.

BORIS KOVAČ:

Minimalizmus a zenében: minimális eszközök vagy minimális eredmények¹

A mennyiség növelése valóban minőségbeli váltást vonna maga után? Az első (vagy már hányadik?) dialektikus törvény azt mondja: igen, ami többé-kevésbé európai (nyugati) életmódunk és gondolkodásunk pontosan ennek a „mozgásnak és gondolkodásnak” a példáját követi. A fentiekhez hasonló formulák maximái a nyugati szellemi struktúráknak, meghatározzák a részleges történelmi, s ezzel együtt a művészi princípiumot is. Mindez természetesen akkor érvényes, amikor a művészet kíváncsú reflexió, lett légyen egy prizmán keresztüli, vagy tükör általi. A népi metafizika ennek alátámasztására a következőt mondja: minél többet, annál jobb! A kézzelfoghatóság, mint az értelem csúcserő, eme kvantitásnak a filozófiáját támogatja. A fölnagyított anyagi gazdagság valószínű, hogy egy meghatározott szellemi minőségű életmódot von maga után; az elementumok gazdagsága kvantitatív értelemben, az egésznek a gazdagságát eredményezi kvalitatív értelemben. No, ez olyan törvény lenne, amely alól nincs kivétel, automatikus arány lenne, univerzális érvényű? Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy igen: mi ki is mondjuk, hogy gazdagság, s ezzel kvantitatív értékű, s nem tényszerű fogalomra gondolunk.

Igaz volna, hogy az életszínvonal minősége, s így a művészeté is a mennyiség és az intenzitás imperatívuszának megvalósításán múlik? Ez kérdéses. Hiszen a kvantitás a mohóság princípiuma, amennyire fertőző, olyannyira vak is, így örökké küzd a másik princípiummal, amely rá vonatkozik – a mértékkel. A mérték az, ami a leginkább hiányzik. Ez az a princípium, melyet még az antik időkben annyira tiszteltek, de mára már elfelejtettek. A nyugati civilizáció expanziója éppen ezen a felejtésen alapul.

A zenében (s egyáltalán a művészetben) a minimalizmus alternatív irányzatként jött létre, ama felfogásból, amely szándékosan szembeszáll a kvantitás dialektikus imperatívuszával és az ellentétek harcával; akárcsak azzal a kultúrával, amely ezeket a vezérelveket a saját szellemiségével és történelmével igazolja. A minimalizmus utópisztikus módon fordult ahhoz a kultúrához, amelyet nem befolyásolnak a nyugati hatások. A mérték és aszkézis keleti princípiuma felé, amely inkább ellenkező módon fogalmazható meg, a „minél kevesebbet!”, itt azért vetődik föl, nem is először, hogy a nyugati kultúra krízise megoldódjék az egzotikus kultúrák receptjeinek átvételével. Az ipari társadalom csömöre által okozott krízis kikényszerítette a megoldás keresését egy más módon önfeledésben – az egzotikus szellemi dimenziókba való menekülés révén.

Közismert tény, hogy a hatvanas években a keleti filozófia és művészet nagy sikert ér el nyugaton, egy intellektuális divat különböző variánsaivá növe ki magát. Az ipari társadalom stagnálása teret nyitott mindannak, ami szembenállna természetével: az irracionálisnak és az antiracionálisnak, a logika előttinek, a mágikusnak, a misztikusnak, tehát mindannak, ami a nyugati ember számára már rég feledésbe merült. Mindezeket most kellett segítségül hívni, újra ár-

¹ A fordítás Boris Kovač: *Minimalizam u muzici: minimalna sredstva ili minimalni rezultati* című írása alapján készült, in: NOVI RITUAL / jedno poetičko mišljenje (nove) muzike (ÚJ RÍTUS / egy poétikus töprengés az (új) zenéről), SKC Niš, NASIUS records, Niš, 1990, 73-76. o.

tatlannak és fiatalnak lenni. Az értékes kritikai-utópisztikus szerep ellenére, elhivatottsága ellenére, ez nagyjából rövid hatóerejű. Főleg, amikor a mások elképzeléseinek szósznerinti idézéséről van szó. Tekintve, hogy a nyugati ember továbbra is a maga habzsoló, kvantitatív módján fordul a keleti kultúra felé, amelyet ugyanúgy fog fogyasztani, mint akármelyik terméket, azzal a különbséggel, hogy megcímkezi az „egzotikus”-sal. Mivel mindent vásárol, a saját privát guruját is megvásárolja, azt gondolva, hogy ezzel megvásárolta az „önmagához való visszatérést”. Van igazság abban, hogy ez a fenomén csak meghosszabbítása egy imperialisztikus ideológiának, egy koloniális viszonyoknak, amelyet a nyugat mindig is „tenyésztett” a primitívebb, kevésbé fejlett (persze, elsősorban gazdaságilag) népek és tradícióik számára. Ebben a viszonyban pedig közelről sincs annyi a valós párbeszédből, mint amennyire ezt szándékosan deklarálják.

De térjünk vissza a minimalizmushoz, ahhoz a jelenséghez, amely mégis roppant fontossá vált a kortárs művészetben. A minimalizmus inkább a tágabb és a demokratikusabb vonalhoz tartozik, mint a modern kor hasonló avantgárd irányzatai. Hatott a „komoly” zene tág területén, miként befolyással volt az utóbbi húsz év pop művészetére. Kétségtelen, hogy az avantgárd irányzatok közül elsőnek mutatott a mi „időnk szellemében” korszakalkotónak tűnő média-tudatot. Az anyag redukciójával, a repetitivitással mint meditatív és eksztatikus princípiummal, de a szembenállásból fakadó fejlődés dialektikus elvével ellentétben; a komplett élményen alapuló erő befogadásával járó közvetlen érintkezéssel, viszont nemcsak a kognitív-szementálisával, mely a nyugat zenéjének recepciójára jellemző; tehát a maga általános princípiumaival a minimalizmus lehetséges alternatívaként kínálja magát egy haldokló kultúrának, amely az információ túlcsoordulásától szenved, hideg és érzéketlen, konzumáló, s alávetettje a díszes amerikai és nyugat-európai kultúrának.

Tisztán zenei kontextusban pedig reakcióként jött létre, válaszul a formalizmus romlottan-végtelen differenciációjára, amely a zenét a maga mind szigorúbb alkotói technológiáinak matematizációjával a szcientifikus racionalizmus legvégső határáig, a teljes önfeledéséig tolta.

A minimalizmus ezt megértette, s valószínűleg ez az ő nagy találmánya. Egyidejűleg volt reakció, és a poláris ellentétek körében maradt, megpróbálván elérni más célokat oly módon, hogy nem változtatott az alapon és a módszereken. Vagyis a minimalizmus konstruktivizmus és formalizmus maradt, csak éppen fordított céllal: a változatosság, az irreverzibilitás, az összetettség, szabálytalanság helyett reduktivitást, egyszerűséget és repetitivitást kívánt. Így vált a racionalista technológia módszereinek és a misztikus-mágikus célok furcsa összetételévé. A „tisztá” minimalizmus eljárása továbbra is matematikai konstrukció. Másfelől, ez a zene a „megtört és megállított”² idő misztikus élményére vágyik, a realitás negációjára. A maga örök ismétlődésével kibújik a tér-idő koordinációja alól. Egy időntúli valóságban van, s ezzel extrém módon valószínűsíti meg a művészet ősi vágyát, hogy tagadja és túllépjen a külső világon. Nos, ezt a tartalomtól való megtisztítással teszi, a makulátlan forma élvezetével, a realitáshoz viszonyítva cáfolva a művészet (zene) mindenféle reprezentatív-mimetikus funkcióját. Ezoterikus élményű mikrokozmosza a meditáció és a hipnózis világára hasonlít. A minimalista zene ezt erős kohéziós struktúrával, a folyamatosság karakterével, s megszállott ismétlődéssel éri el. Pontosan ez az általános eredménye a „keleti hatásnak”.

² Erről bővebben, Mircea Eliade: *Képek és jelképek*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1997, 71-115. (O. R., a fordító megjegyzése)

A „minimalista filozófia” végső célja a szubjektum tagadása annak egoisztikus szeparáltságában. A minimalizmus képes arra, hogy valamilyen tartalmat adjon ennek a személyiség-fölöttiségnek? Nehezen. Továbbra is tisztán formai és „üres”. Mégcsak nem is szuggerál semmiféle tartalmat. Valamilyen mítosz nélküli rítust sugall. Ebből a szemszögből érthető, hogy a legnagyobb sikere Amerikában volt, abban a kultúrában, amely a formát nagymértékben előnyben részesítette a tartalommal szemben. Így válik világossá, hogy a minimalizmus, csak formálisan fogadta el a keleti művészetet példának, míg e művészet „mitikus”, jelentésbeli szintje rejtett maradt számára. A minimalista zene legnagyobb szerzői éppen azok, akik a leginkább elhagyták a minimalista „doktrínát” (pl. Steve Reich a *Tehillim*jében; 1982, ECM), s egy komplettebb szellemi szféra felé orientálódtak.

Ellenben a minimalizmus nagy jelentőséggel bírt a kortárs zene számára. Összehasonlíthatatlan fordulópontot jelölt meg a zene történetében, amellyel a zene „posztpolgári” korszakába léptünk be, ahol az autentikus szintézisek és innovációk számlálhatatlan perspektívái nyílnak. Ezt mivel érte el a minimalizmus? Újra érvényesítette az élményszerűséget, s ugyanakkor a művészi alkotás filozófiai aspektusát. Teljességgel lerombolta az „akadémikus-iskolai” művészi zene monopolizált elsőbbségét. Sokat tett azért, jazz és rock kapcsolataival, hogy az avantgárd tágabban is érthető jelenség legyen. Felfedezte a gyökerekhez való visszatérés szükségességét, az archaikussal való kapcsolat fontosságát. Szembeszállt a nyugati művészet filozófiájával.

Az innovatívról és az értékről szólva a minimalizmusban, érdekes megemlíteni Lyotard gondolatait a nyugati zenéről. A nyugati zene élvezete olyan, mint a férfi-szexualitás. Minden a csúcspont és a föloldozás felé irányul, utána pedig a pihenés következik. A keleti zene, akár a minimalizmus, inkább feminin jellegű: itt végtelen klimaxú az élvezet. A régi mondás így szól: *post coitum omne animal triste*. A minimális zene nem szomorú, valójában meg sem szűnik az utolsó hang lehalkításával. A szexuális aktushoz és a nyugati zenéhez képest határtalan, szüntelen. ³ az el nem múló hang, az egy örök visszatérésének élvezete.

1985. május 4.

Orcsik Roland fordítása

Boris Kovač (1955) zeneszerző és multimediális alkotó Újvidéken született. Egy ideig Moszkvában tanult a fúvós hangszereken, ugyanakkor mint zeneszerző autodidakta. Kamara zenekaroknak ír zenét, emellett multimediális projektekkal, „tape” és improvizatív zenével foglalkozik. Az „Új Rítus” nevű zenei-színházi társulat alapítója. Lemezeit az újvidéki Symposion records, a londoni Recommended records, s a kanadai VICTO cég adta ki. Jelenleg Bukovacban él, ahol önálló zenei stúdiója van.

³ A szerző a minimalista zenét feminin természetűnek értelmezi, így az eredetiben a zenét jelölő személyes névmás nőnemű [„Ona...”], ezt magyarra lefordítani lehetetlen. (O. R., a fordító megjegyzése)

SIMON REYNOLDS – JOY PRESS

Szexuális forradalmak

nemiség, lázadás és rock'n'roll

Ezt a könyvet szüleinknek ajánljuk.

Szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik hajlandók voltak fölforgatni polcaikat hanglemezek és régi cikkek után kutatva, készek mutatkoztak az eszmecserére, szenzációs címöletekkel álltak elő, gyakorlati tanácsokkal láttak el, esetleg elolvasták e könyv korai változatait: Simon Frith, Jon Savage, Michael Krumper, Craig Marks, Dana Gross, Sue Patel, David Stubbs, Dana Dickey, Mark Sinker, Mike McGonigal, Susan Masters, Barney Hoskyns, Mat Smith, Keith Riches, Mike Rubin, Lisa Mendelsund, Jon Selzer, Pat Blashill, Jones, Erik Davis, Ian Penman, Caren Myers, Jessica Maynard, Burhan Tufail, Dominica D'Arcangelo, Alissa Katz. Szintén szeretnénk megköszönni Pete Ayrton, Tony Peake, Ira Silverberg és Lindsay Waters segítségét.

Mikor hozzáláttunk a munkához, csak annyit tudtunk, hogy könyvet kell írunk, azt viszont nem, pontosan mi fog állni benne, mivel bárkinek is hozakodtunk elő a témánkkal – nemiség és rock –, olyan sokféle, intenzív reakciókkal szembesültünk, amelyek méginkább zavarba hoztak illetve győztek meg (a munka szükségességéről). Mintha egy Rorschach pontképet tettünk volna barátaink elé: mindenki mást látott meg benne. Néhányan nőismerőseink közül olyan dalokkal példálóztak, amelyeket mint zenéket nagyra tartottak, de a szövegek kétségeket ébresztettek bennük; a legtöbb férfi meg hajlamos volt azt föltételezni, ez a könyv is csak a lerágott csonton fog újra csámcsogni: nők a rockban (mintha a férfi művészek valamilyen úton-módon kivételek lennének a nemiség kategóriája alól). Mások a mizogínia szó sűrű emlegetése miatt váltak defenzívvé vagy – még inkább – gúnyolódóvá.

Nyilvánvalóan mindenki megsejtette, hogy valami megmozdult a rock'n'roll – nemiség szűrőjén keresztül – vizsgálatakor. A rock olyan, a képzeletből fakadó teret kínál föl, amelyben szexuális identitásod megerősítést nyer, ahol ki tudod tágitani, néha egyszersmind el is kerülni annak határait. Suzanne Moore ezt az imaginatív aktivitást hívja nemi turizmusnak, ami jelenthet kalandozást a zöldebbnek tűnő fűben, egy sétát a vadonban, mások nyomorúságába tett olcsó kirándulás élvezetét, vagy csak egyszerűen mindennapi éned maga mögött hagyását. A gátlásos nők valószínűleg magát a kegyetlenséget látják meg a Stonesban vagy a Sex Pistolsban, érzelmeik vértjébe bújt férfiak androgínosdit, a hím nyafogógé-

pek katonásdit játszhatnak a harcos maszkulinitásban s a megalomániás fantáziákban lelve a maguk kis gyönyöire.

A *Szexuális forradalmak* a rockban tapasztalható nőgyűlölet kritikájaként indult, majd fejlődött fokozatosan a rock képzeletvilágára jellemző femininitás-képzetek gyűjteményévé, hogy végül jelenlegi állapotába sűrűsödjön össze: a (férfi és női) lázadás egyfajta pszichoanalízisévé. Az első, *Lázadó mizogíniások* című részben a lázadó férfi módszereit fedezzük föl, ahogyan önmagát dramatizálja a femininnel szemben. Ide kell sorolnunk a sebességre születtem (born to run) sugallatát (Rolling Stones, Iggy Pop), a katonát vagy harcost, aki a barátok közti, *vállvetve a harcban* jelmondatban talál menedéket (The Clash, Public Enemy), s az ember-gép omnipotenciájának (heavy metal, techno) meg a királyi rangnak (The Doors, Nick Cave, gangsta rap) önkiterjesztő látomásait.

A második, *Alámerülés a misztikába* részben a hím rock idealisztikus elképzeléseit vizsgáljuk meg a femininitásról, illetve a nőről: a hazatérés vágyának vég nélküli kifejeződéseit, a visszatérést az anyaméhbe, ami gyakran Természet Ősanyánk tiszteletében vagy kozmikus/óceanisztikus miszticizmusban ölt formát. Ezt a hagyományt – az anya pszichedelikus fia – képviseli a Byrds, Van Morrison, Pink Floyd, Can, Brian Eno, My Bloody Valentine stb.

A harmadik részben, *Rántsd föl a szoknyád és beszélj*, az után nyomozunk, hogyan próbáltak a gyengébbik nem képviselői elképzelni és kreálni sajátosan női lázadást. Mivel ez a kísérlet maga után vonta önmaguknak a femininitás konvencionális fogalmi szintjeivel szembeni definiálását, a női lázadók azon kapják magukat, hogy sikamlós ellentmondásokkal kell megküzdeniük. Itt elsősorban a következő, leginkább hatásosnak tűnő stratégiákra koncentrálnunk: álarcosbál/misztika (Kate Bush, Siouxsie, Annie Lennox, Grace Jones), a hagyományos nőiség demisztifikációja (Slits, Raincoats, Riot Grrrl), a férfi lázadásának fiúsnak lányos utánpótlása (Joan Jett, L7), a vallomásos módszer (Janis Joplin, Lydia Lunch, Hole), végül de nem utolsósorban pedig azok a művészek, akik karjaikba zárják az ellentmondást és a fluxusban lelik örömüket (Patti Smith, Throwing Muses, Mary Margaret O'Hara).

Miért választottuk el ilyen egyértelműen a férfiatól a nőt, valamint az igazi férfiat az anyuci kisfiától? Úgy tűnt, ez a legjobb útja, hogy felszínre hozhassuk/föltárhassuk azokat a mintákat (pattern) és összefüggéseket, amelyek a különböző korszakok között feszülnek. Amikor pedig a nemek közötti különbség vizsgálatához érünk, Gilles Deleuze és Felix Guattari kétes, de pragmatikus véleményével azonosulunk, miszerint „minden dualizmus, ami az ellenség, egy teljességgel szükségszerű ellenség, bútorzat, amit örökké újrarendezünk”.

A dualizmustól a duoizmusig... a valódi problémák két ember írásának közös hanggá olvasztásán keresztül öltenek formát. Férfi-nő partnerségünk egyszerre volt előny és kényszer; képesek voltunk egymás előítéleteinek és vakfoltjainak ellensúlyozására, de személyes nemi tapasztalataink közvetlen leírása nehéznek bizonyult. Néha nagy volt a kísértés: hagyjuk el a semleges, univokális *mit* azért, hogy föltárhassanak a szöveg belső egyenetlenségei. (Még két különböző betűtípus használatával is eljátszadottunk, végül elvetettük az ötletet: csupán Derrida-szerű hóbortnak tűnt.)

Ez a könyv korántsem terjed ki minden részletre, ami azonban szükségszerű, mivel nagyokat kell ugranunk időben és térben ahhoz, hogy fölvázolhassuk a főbb irányvonalakat,

témákat, leszármazási vonalakat, megkülönböztető jegyeket, metaforákat és rögeszméket. Figyelman kívül hagyunk számos jelentős személyt és helyükre olyan marginális művészeket állítottunk, akik bizonyos tendenciákat legtávolabbi határaikig toltak ki, ezáltal új ismeretleneket tártak föl. A nemiség és rockzene témájában íródott korai könyvek elsősorban a nők harcáról szólnak a zeneiparban tapasztalható sovinizmus ellen, vagy a szexizmus egyre inkább kiüresedő formái (heavy metal, gangsta rap) felől közelítették meg a kérdéskört. Szerintünk azonban a mizogínia e zajos megnyilvánulásaiban már eleve ott rejlik a magyarázat; úgy döntöttünk, hogy érdekesebb kevésbé magától értetődő ügyekre fókuszálnunk: a betegesen nőgyűlölő szubtextusokra, a patriarchális értékrendben megbújó bűnpártolásra, amely jónéhány esetben ott lappang a nyilvánvalóan szubverzív és libertáriánus folyamatok mélyén. Cselszövés áldozatai vagyunk, mert a szabadság érzete és hangjai – a Rolling Stones, a Stooges és a Sex Pistols zenéje például – az uralom csíráit rejthetik magukban.

Iggy Pop egyszer a következőket mondta az életében szerepet játszó nőkről: „Ha közel kerülnek hozzám, azonnal kirántom a lábuk alól a talajt. Na ez az, amiért zenélek.” Ez a rock'n'roll in excelsis; hím kegyetlenség, düh és heveség, ez a LÉNYEG. Könyvünk megírásának egyik célja tehát új területek föl kutatása volt, vajon elképzelhető-e olyan rock'n'roll, amelyet nem hat át teljesen ez a fajta szabadjára engedett, erőszakos szenvedély.

A *Sexuális forradalmak* nem arra tett kísérlet, hogy a rock lázadóit az erkölcsrendszert bírónak ítélőszéke elé citálja, munkánk sokkal inkább problémafölvetés, mint tárgyalás. Sőt, ami azt illeti, a könyvben előforduló művészek legtöbbje olyan, akikért teljesen odavagyunk. Néhányan minden idők „legelvetemültebb törvényszegői” – Stones, Stooges, Nick Cave stb. – közül örök kedvenceink. Tulajdonképpen egyszerű az alaptételünk, e művészek rendkívüli léletszerűsége nem vonatkoztatható el választott fedezéküktől, a „beteges” nemi beállítódottságtól. Ugyanis ami ezeket a lázadókat annyira erőteljessé teszi, az éppen a kitörés pszichoszexuális dinamikája.

Természetesen el lehet menni a rockban feszülő energiák kérdése mellett anélkül, hogy „egyetérténénk” annak nőellenes késztettségében, vagy még tudatosabban oda lehet e problémára figyelni. A nőknek évekig abban sikerült fölmentésre találniuk – az analízis hideg, érzelemmentes világában –, ami tisztán elnyomónak tűnt számukra (pl. Led Zeppelin, Guns'n'Roses). Ez kicsit arra emlékeztet, amikor rémület fogja el őket egy kilőtt rakétalövedék láttán, de figyelmen kívül hagyják, hogy mi hajtja (mizogínia), illetve ki a célpont (te!). Vagy arra, amikor lélegzetvisszafojtva bámulják a piramisokat, s közben véletlenül megfedkeznek az őket emelő rabszolgák kimondhatatlan szenvedéseiről.

Ha mégis úgy döntesz, hogy a kritikai éleslátás ösvénye mentén haladsz előre, és befogsz a rock pszichoszexuális támasztékainak elemzésébe, hamarosan egy kettős kötelezettség interzónájában találsz magad – megfeszülsz a rock rajongótábora meg a feminizmus, illetve az esztétika és az etika egymásnak ellentmondó pólusai között. Ellen Willis *Beginning to See the Light* című esszéjében pontosan erre az ambivalenciára érzett rá, s küzködik is a nyilvánvaló paradoxonnal, hiszen mint feministát sokkal inkább érdekli a Sex Pistols abortuszellenes szóáradata, a *Bodies*, mint a „női zenék” egészséges pozitívizmusa. „Az a zene, amely ennyire bátran és agresszívan fejezte ki mindazt, amit az énekes akart,

szeretett, gyűlölt – mint a jó rock and roll esetében –, engem is arra készítetett, hogy hasonlóképpen cselekedjek; így, mégha tartalmilag nőellenes, antiszexuális, bizonyos értelemben antihumánus is, biztatott engem a forma a magam szabadságharcára. Hasonlóan működött a másik eset: a félénk zene engem is szégyenlőssé tett, akármilyen is volt politikai háttere.”

Ez a paradoxon határozta meg kezdettől fogva a mi gondolkodásmódunkat, még mielőtt ráleltünk volna e paradoxon tömör megfogalmazására Willis könyvében. És természetesen nem oldottuk meg az esztétika vs. etika, gyönyör vs. felelősség dilemmáit, mindössze hozzájárultunk egy nehezen elért fegyverszünethez. Néha még arra is gondoltunk, vajon képesek leszünk-e olyan ártatlanul hallgatni a Stonest vagy a Stoogest, mint azelőtt. Noha az írás nem volt interferens élvezetünkkel, meg kell jegyeznünk, hogy a hajlandóság a feladásra mindig is megvolt bennünk, zenehallgatásainkat mindig is beárnyékolták mindazon eredmények, amiket sikerült napvilágra hoznunk. Nem mondhatod, hogy nem figyelmeztettünk.

(folytatjuk)

1995

Domokos Tamás fordítása